

SPOLEČNÉ VZDĚLÁVÁNÍ

Interaktivní web pro pedagogy a rodiče

Využijte osvědčené postupy a inspiraci
přímo z praxe, propojte se s odborníky

○ Praktické příklady ○ Vzorové dokumenty ○ Metodiky a aktivity ○ Zahraniční inspirace ○ Domácí inspirace

ZAPOJME VŠECHNY

Podpora rovných příležitostí ve vzdělávání

Autorský tým:

Mgr. Irena Balaban Cakirpaloglu, Ph.D., Šárka Bártová, Mgr. Zonna Bařínková, Anna Bezoušková, PhDr. Kristina Březinová, Bc. Hana Čechová, Mgr. Klára Fischerová, Mgr. et MgA. Rumjana Georgieva, Ph.D., Mgr. Vladislav Günter, Mgr. Klára Horáčková, Mgr. et MgA. Mariana Chytilová, Ph.D., Mgr. Veronika Ješátková, Mgr. Adriana Kábová, Ph.D., Mgr. Gabriela Kermesová, Mgr. Lucie Kocurová, Mgr. et Ing. Marta Kozdas, Ph.D., Mgr. Kateřina Lánská, Mgr. Petra Macková, Petra Musilová, Mgr. Kristýna Musová, Eliška Nádobová, doc. PhDr. Zbyněk Němec, Ph.D., Mgr. Jana Odstrčilová, Mgr. Olga Pohl, Mgr. Kateřina Pokorná, Mgr. Jitka Polanská, Mgr. Adéla Pospíchalová, Mgr. et Mgr. Alena Rakoušová, DiS., Mgr. Zuzana Rendek, Radka Schillerová, MBA, Mgr. Jan Spěváček, Ing. Tereza Šístek, Tereza Škoulová, Bc. Veronika Šmídová, Karel Špátzal, Mgr. Petra Trubačová, PhDr. Renata Votavová, Kristýna Voženílková, Mgr. Kateřina Vrtišková, Mgr. Klára Záleská, Ph.D.

ZAPOJME VŠECHNY

Obsah publikace Zapojevsechny.cz je kompletně generován z příspěvků www.zapojmevsechny.cz. Nabízí praktické příklady, vzorové dokumenty, aktivity a metodiky či inspiraci z praxe pedagogů při zavádění společného vzdělávání. Web byl připraven v rámci projektu Podpora společného vzdělávání v pedagogické praxi (APIV B), který realizuje Národní pedagogický institut ČR (www.npi.cz). Projekt je realizován v rámci Operačního programu Výzkum, vývoj a vzdělávání, prioritní osa 3 – Rovný přístup ke kvalitnímu předškolnímu, primárnímu a sekundárnímu vzdělávání. Je spolufinancován EU. Registrační číslo projektu: CZ.02.3.61/0.0/0.0/16_020/0004015

Na přípravě a úpravách obsahu se podíleli:

Mgr. Irena Balaban Cakirpaloglu, Ph.D., Šárka Bártová, Anna Bezoušková, PhDr. Kristina Březinová, Bc. Hana Čechová, Mgr. Klára Fischerová, Mgr. et MgA. Rumjana Georgieva, Ph.D., Mgr. Vladislav Günter, Mgr. Klára Horáčková, Mgr. et MgA. Mariana Chytilová, Ph.D., Mgr. Adriana Kábová, Ph.D., Mgr. Gabriela Kermesová, Mgr. Lucie Kocurová, Mgr. et Ing. Marta Kozdas, Ph.D., Mgr. Kateřina Lánská, Mgr. Petra Macková, Petra Musilová, Mgr. Kristýna Musová, Eliška Nádobová, doc. PhDr. Zbyněk Němec, Ph.D., Mgr. Jana Odstrčilová, Mgr. Olga Pohl, Mgr. Kateřina Pokorná, Mgr. Jitka Polanská, Mgr. Adéla Pospíchalová, Mgr. et Mgr. Alena Rakoušová, DiS., Mgr. Zuzana Rendek, Radka Schillerová, MBA, Mgr. Jan Spěváček, Ing. Tereza Šístek, Tereza Škoulová, Bc. Veronika Šmídová, Karel Špátzal, Mgr. Petra Trubačová, Kristýna Voženílková, Mgr. Kateřina Vrtišková

© Národní pedagogický institut České republiky

Všechna práva vyhrazena.

Praha, 2022

OBSAH

Podpora rovných příležitostí ve vzdělávání

1. Pomoc poradny dětem se sociálním znevýhodněním
2. Sociální pedagogika v Polsku a na Ukrajině
3. Sociální znevýhodnění nesmí být překážka pro vzdělávání dětí
4. Máte žáka z rodiny se sociálním znevýhodněním? Jděte k němu domů, radí ředitelka
5. K čemu je ve škole dobrý sociální pedagog?
6. VIDEO: Rodinu musíte vzít takovou, jaká je
7. Jak na skryté záškoláctví? Řešením je spolupráce školy se Sociálně aktivizační službou
8. Sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi: co od ní můžete čekat?
9. Vzdělávací volnočasové aktivity jako alternativa k doučování
10. Orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) v hlavní roli případové konference
11. Skupinové doučování od dobrovolníků Člověka v tísní
12. Úloha školy v prevenci záškoláctví a skrytého záškoláctví
13. Individuální vzdělávací plán (IVP) pro žáka se sociálním znevýhodněním
14. Individuální doučování dětí se sociálním znevýhodněním
15. Doučování dětí se sociálním znevýhodněním
16. Jak nastavit a udržet bezpečné klima ve třídě s žáky se sociálním znevýhodněním
17. Dobrovolnictví: doučování dětí se sociálním znevýhodněním
18. Absence ve škole aneb (skryté) záškoláctví
19. Jak zlepšit studijní výsledky sociálně znevýhodněných žáků?
20. Význam a role sociálního pedagoga ve škole
21. Předškolní kluby: jak pomáhají rodinám v nouzi
22. Kazuistika: Případová konference svolaná ke třem sourozencům ze stejné základní školy
23. Předškolní kluby, jejich přínosy a cíle
24. Způsob práce v předškolních klubech
25. Předškolák ze sociálně znevýhodněného prostředí v mateřské škole

- 26. Školní sociální pedagog je pro žáky a rodiče především partnerem**
- 27. Snídaňové kluby pro lepší začátek školního dne**
- 28. Stručný průvodce pro asistenty pedagoga podporující děti a žáky z Ukrajiny**
- 29. PODCAST 30: Podpora dětí z rodin se sociálním znevýhodněním**
- 30. PODCAST 31: Efektivní pomoc pro děti se sociálním znevýhodněním**

PODPORA ROVNÝCH PŘÍLEŽITOSTÍ VE VZDĚLÁVÁNÍ

1. Pomoc poradny dětem se sociálním znevýhodněním

Pomoc pedagogicko-psychologické poradny (PPP) dětem se sociálním znevýhodněním je nenahraditelná. Jaká podpůrná opatření aplikuje a co doporučuje při komunikaci s rodiči?

Ilustrační foto / FOTO: APIV B

Z výsledků PISA i dalších průzkumů vyplývá, že učení a vzdělání dítěte je v ČR v úzké korelaci s tím, jak vzdělání a ekonomicky situovaní jsou jeho rodiče. Bohužel se v důsledku toho často stává, že mají některé děti zhoršené školní výsledky, i když ve skutečnosti mají na víc. Pedagogicko-psychologická poradna v Ústí nad Orlicí má s péčí o děti ze sociálně znevýhodněného prostředí bohaté zkušenosti. „Školy někdy rády zdůrazňují, jak složité to pro ně je, když se rodič nestará. Měli bychom si ale položit otázku, jak k tomu přijde dítě,“ říká ředitelka Petra Novotná.

Pomoc dětem se sociálním znevýhodněním

Práce s dětmi se sociálním znevýhodněním tvoří poměrně značnou část aktivit, kterým se PPP v Ústí

nad Orlicí věnuje. Děti z některých rodin jsou i se svými sourozenci dlouholetými klienty, často se ale objevují i nové děti.

„Stává se, že nám zavolají ze školky nebo z první třídy některé základní školy v okrese a řeknou: máme tu teď chlapečka, moc si s ním nevíme rady, zvláště se chová a my bychom potřebovali vědět, jestli má nějakou poruchu, nízkou inteligenci nebo je jen zanedbaný,“ vysvětluje Petra Novotná.

Proces nastavení podpůrných opatření

V Ústí nad Orlicí pracují na tom, aby každé takové dítě viděli v jeho školním prostředí. Odborní pracovníci z řad speciálních pedagogů nebo psychologů navštíví školu a pozorují dítě a jeho projevy. ŠPZ společně se školou se domlouvají, kdo bude iniciovat poradenské vyšetření tak, aby nevznikaly zbytečné prodlevy a v co nejkratší době byla nastavena podpůrná opatření. Do poradny mohou dítě objednat dle legislativy zákonní zástupci, školy, OSPOD nebo soud.

„Musím říct, že moje převládající zkušenost je, že rodiče spolupracují. Vycházíme z toho, že své děti milují a chtějí pro ně to nejlepší. Chybí jim ale často dovednosti. Často si neví rady, jak dítě vychovávat, jak mu pomoci, co s ním dělat a procvičovat. Nemají většinou pozitivní zkušenost ze svého rodinného prostředí,“ vysvětluje svůj postoj k rodinám Novotná.

Na začátku je třeba pojmenovat problém a zjistit, v čem přesně dítě zaostává. Ve fázi nastavování podpůrných opatření pak poradna spolupracuje s OSPOD, se sociálně aktivizačními službami, nebo dítě zařadí do podpůrných aktivit v poradně. Spolupráce s SAS probíhá na základě spolupráce s OSPOD, která je nastavena dlouhodobě (v okrese je 8 obcí s rozšířenou působností – ORP –, takže úroveň spolupráce je různě intenzivní), kdy se PPP podílí na celé řadě platform spolupráce – kulaté stoly, projekty síťování, projekty transformace ústavní péče, spolupráce v rámci koncepce primární prevence apod.

“Víme, že existují sociálně aktivizační služby, které podporují rodiny. Pokud máme v péči dítě, kterému by mohla pomoci služba jeho rodině (učí je vařit, hospodařit s penězi, pomáhají jim se získáním bydlení nebo dávek, někdy i ukazují, jak se mají učit, hledají kroužky apod.), kontaktujeme OSPOD v patřičné ORP s podnětem na navázání spolupráce rodiny s touto aktivizační službou. Proaktivní spolupráce vychází z našeho přesvědčení, že je potřeba hledat cesty, jak pomoci dítěti,“ vysvětluje Novotná.

Pomoc v podobě asistenta pedagoga nebo doučování

Snahou poradny je, aby se děti ze sociálně znevýhodněných rodin například co nejdříve dostávaly do mateřských škol, kde se pod vedením učitelů můžou rychleji socializovat. Dítě ve školním prostředí zase může podpořit například asistent pedagoga. Některé děti nedokážou v momentě nástupu dobře regulovat své emoce, zařadit se do společných aktivit, neumějí držet tužku a používat barvy nebo

nůžky, je pro ně náročné čekat, až dostanou slovo. Ale pokud se s nimi pracuje, mohou se velmi zlepšit i v krátkém čase. Asistenti jsou vlastně takové učitelovy druhé ruce a oči, které mu umožňují, aby se takovým dítětem mohl co nejlépe věnovat. Zatímco učitel pracuje s dítětem, asistent podle jeho pokynů pracuje s ostatními dětmi.

„Pokud máme takové dítě na základní škole, snažíme se učitelům vysvětlit, že mu doma nikdo s přípravou na školu nepomůže. Dítě ale přece nemůže trpět za to, že jeho rodiče často nezvládají ani svůj vlastní život. V takových případech pomáhá jako podpůrné opatření nastavit pedagogickou intervenci, a zajistit tak dítěti doučování, aby odcházelo domů už s napsanými úkoly a hotovou přípravou na další den,“ popisuje Petra Novotná, jak poradna pomáhá.

Častým opatřením i na základní škole bývá asistent pedagoga, který dítěti pomáhá nejen se školní prací, ale i s rozvojem žádoucích návyků a lepším zařazením do dětského kolektivu. „Ty děti se viditelně zlepšují. Pravděpodobně se budou vždy trochu vymykat normě, alelepší se tak, že jsou pak ve svých projevech přijatelnější pro školu i spolužáky, a jednou mohou mít větší šanci být užiteční pro společnost,“ dodává Novotná. Navíc asistent může velmi pomoci i dítěti, jehož rodiče s poradnou nespolupracují a do jisté míry její práci sabotují.

A co starší děti, na druhém a třetím stupni? „U těchto dětí může probíhat psychologické vedení se zaměřením na zvládání emocí, nácvik sociálních dovedností, nácvik komunikace rodič-dítě apod. Pomáháme také s výběrem vhodné školy a s rozбором případného školního neprospěchu. Často se jedná o rozklíčování záškoláctví. Naší rolí je potom koordinace péče o takové dítě – např. vyhodnocení výsledků od psychiatrů a odhad, jak nová léčba může ovlivnit školní prostředí. Pro ujasnění rolí a potřeb je vhodné svolání případové konference, kde si musíme ale dobře vydefinovat její cíl. Jinak její účinnost nemůžeme dobře posoudit. Velmi často zde spolupracujeme s kurátory a středisky výchovné péče,“ vysvětluje Petra Novotná.

Fotogalerie: Archiv Petry Novotné

Spolupracující zákonný zástupce

Co se týče rodin klientů z PPP v Ústí nad Orlicí, řada z nich je v exekucích, trápí je nezaměstnanost, psychické problémy nebo domácí násilí. „Snaží se pro své děti dělat maximum, ale často vůbec nechápou, co po nich všichni chtějí. Je potřeba s nimi pracovat, ale nebýt na ně zbytečně tvrdý. Často musíme školám vysvětlovat, že tito lidé prostě mají své limity, přes které je nedostaneme,“ popisuje Petra Novotná. Poradna tedy často žádá učitele, aby s těmito rodiči komunikovali stručně, jasně a výstižně, ale přitom laskavě.

„Naším úkolem je, abychom společně se školou zmapovali možnosti rodičů tak, aby škola věděla, jaké kompetence rodiče mají, co ještě dokážou a co už ne, a volila adekvátní komunikační prostředky,“ podotýká Petra Novotná.

Pokud rodiče spolupracují, poradna jim může s ledačím pomoci. Organizuje pro děti pravidelné programy zaměřené například na grafomotoriku, skupiny pro děti s poruchami chování, výjezdy pro děti ze sociálně znevýhodněného prostředí. Poradna dětem může dávat i tipy na vhodnou náplň volného času, jako jsou kroužky a sportovní kluby, kontaktuje školu nebo organizace zajišťující obědy

zdarma.

Ale i když rodiče nespolupracují, stále můžete nastavit alespoň nějaká opatření, která dítěti pomůžou.

„Často se setkáváme třeba s tím, že má dítě logopedické vady, ale k logopedovi nechodí. My dlouhodobou logopedickou péči primárně nezajišťujeme, ale školka může dostat pro práci s dítětem náměty od speciálního pedagoga se zaměřením na logopedii,“ dodává Petra Novotná.

PĚT TIPŮ PRO JEDNÁNÍ S RODIČI DĚTÍ SE SOCIÁLNÍM ZNEVÝHODNĚNÍM

1. Rodiče jsou vaši partneři, mají mít pocit, že jim rozumíte, ne že vy jste ti chytrí a oni ti hloupí.
2. Buďte srozumitelní – používejte krátké věty s jasnými sděleními: co od nich potřebujete, do kdy, jak to má vypadat. Také jim dejte zpětnou vazbu, když se zadání podaří splnit.
3. Pokud vidíte, že domácí úkoly nejsou provedeny podle vašich představ, zkuste jim ukázat, co přesně potřebujete, jak to má vypadat, jak často to mají dělat apod. Vždy zvažte vždy, zda mají rodiče kapacitu dítěti poradit. Můžete jim nachystat vzory, jak má práce vypadat, popř. můžete posílat po dítěti návod.
4. Vždy myslíte na to, že řada rodičů pravděpodobně nezažila takovou rodičovskou péči, jakou zažila většina učitelů. Nemůžete se na ně zlobit, že se neumí starat, ale můžete jim nabídnout učitelské provázení touto úrovní rodičovství. Tím je naučíte být pro dítě lepšími rodiči.
5. Zejména u dětí s poruchami chování si představte, že jste na jejich místě. Chodíte do školy a stále slyšíte, že se něco nedaří, nejde, že je neustále problém. Co se stane? Nebudete chtít s tím, kdo vám toto stále říká (v tomto případě vy), spolupracovat. Nastavte si proto pravidelné schůzky ve škole za přítomnosti pracovníků ŠPP, stanovujte si opravdu malé úkoly, které je dítě schopno splnit. Poskytujte zpětnou vazbu dítěti i rodičům, např. ve formě: Tento týden se povedlo... A ještě se povedlo... A tento týden budeme pracovat na tomto... (metoda 3P – pochvala, pochvala, přání).

2. Sociální pedagogika v Polsku a na Ukrajině

Význam sociální pedagogiky ve školství je nezpochybnitelný. Pozici sociálního pedagoga je však u nás stále potřeba obhajovat a posilovat. Jak je tomu v Polsku a na Ukrajině?

Ilustrační foto / FOTO: APIV B

Zatímco pozice sociálního pedagoga ve školách je u nás zatím financovatelná pouze ze Šablon (projekty zjednodušeného financování OP VVV), v západní, ale i východní Evropě jde vesměs o standardní pracovní pozici (ať už se jedná o sociálního pedagoga, nebo sociálního pracovníka). O postavení sociálního pedagoga u nás svědčí i to, že tato pracovní pozice stále není zařazena v Katalogu prací ve veřejných službách a správě. Najdete ho alespoň v Katalogu podpůrných opatření nebo v diplomových pracích o situaci v zahraničí.

Sociální pedagog v zákoně

Když se podíváte k našim sousedům, například na Slovensku tuto profesi upravuje Zákon o výchově a vzdělávání č. 245/2008. Proto je tam možné sociálního pedagoga zaměstnat ve školských zařízeních výchovného poradenství a prevence, dále pak v systému škol od mateřských po střední a ve speciálních výchovných zařízeních. Ve škole může sociální pedagog pomáhat v oblasti prevence sociálně patologických jevů. V Německu, Polsku, Dánsku, Norsku, Velké Británii, USA, Kanadě, ale i v Rusku a na Ukrajině působí sociální pedagog anebo sociální pracovník běžně na školách. Snad zareaguje na potřebu škol i Česká republika a zakotví profesi sociálního pedagoga do právních předpisů. [\[1\]](#)

Sociální pedagogika v Polsku

Polská sociální pedagogika – tj. **pedagogika społeczna** – se jako samostatná disciplína začala profilovat od roku 1908. Především pod vedením Heleny Radlińskiej vznikají první publikace jako například kniha O problémech sociální pedagogiky (*Zagadnienie pedagogiki społecznej*) z roku 1909. Radlińská v této době označila sociální pedagogiku za aplikovanou vědu interdisciplinárního charakteru, která se zaměřovala na tři hlavní oblasti: na teorii sociální práce, teorii osvěty dospělých a na dějiny sociální a osvětové práce. Významným poválečným sociálním pedagogem byl Rychard Wroczyński, jenž obohatil sociální pedagogiku o oblasti volného času a profylaxe (neutralizace ohrožení a podpora rozvoje pozitivních podnětů). [2]

Samostatnou kapitolu tvoří pak v Polsku resocializační pedagogika – tj. **pedagogika resocjalizacyjna** –, která spadá pod speciální pedagogiku (do etopedické větve), jež se zabývá především výchovou osob s problematickou socializací (rozumějte s odchylkami od běžných sociálních norem). Z diplomové práce Žanety Wolfové však vyplývá, že ačkoli je obor sociální pedagogika možné bez problémů studovat na univerzitách (např. Bydgoszcz, Gdaňsk, Varšava), legislativní ukotvení sociálního pedagoga je podobně problematické jako u nás. [3]

Sociální pedagog se v legislativních dokumentech Polska mimo zákon o sociální pomoci prakticky nevyskytuje. Podle tohoto zákona splňuje podmínku pro činnost sociálního pracovníka, a tak může působit v zařízeních v zákonu uvedených. Sociální pedagog tak stejně jako v ČR může vykonávat profesi sociálního pracovníka. V oblasti školních a školských zařízeních se uplatní absolventi studijních oborů vycházejících ze sociální pedagogiky: konkrétně sociálně výchovné a resocializační pedagogiky. Kvalifikační předpoklady pro jednotlivá zařízení definují vyhlášky příslušných ministerstev.

V polských základních školách je zavedená pozice školního pedagoga, tzv. **pedagog szkolny**. V této zemi není slovo pedagog vnímáno jako u nás, kde jsou mezi pedagogické profese počítáni především učitelé. V polštině se pro profesi učitele používá výraz **nauczyciel** a pedagogové jsou pracovníci spojovaní výhradně s poradenskou činností zaměřenou na sociální problematiku v rámci školy. Školní pedagog je v polském zákonodárství zakotven od roku 1975. Mezi jeho činnosti patří například:

- rozpoznávání individuálních potřeb žáků a zjišťování příčin školních neúspěchů;
- stanovení vhodné formy pomoci;
- prevence dysfunkčního chování žáků;
- různé formy pedagogicko-psychologické pomoci pro studenty, rodiče i učitele (organizace odborných seminářů a vzdělávacích kurzů);
- podpora rodičů při řešení výchovných problémů;
- zajištění intervence v krizových situacích;
- vytváření preventivních opatření v rámci předcházení vzniku nežádoucích projevů ve školském zařízení. [4]

Sociální pedagogika na Ukrajině

V rámci sociální pedagogiky na Ukrajině zmiňuje diplomantka Lyudmyla Dubova tradiční roli obecních škol. Za první výraznou ukrajinskou postavu v této oblasti považuje světoznámého pedagoga Antona Semjonoviče Makarenka. Ten se v meziválečném období pokoušel uplatňovat zásady tzv. kolektivní výchovy v jedné z kolonií, které vznikaly pro sirotky a jiné bezprizorní osoby po první světové válce. Kromě výchovného působení hrála důležitou roli i manuální práce.

Na Makarenka navázal po druhé světové válce Vasily Alexandrovič Sukhomlinsky, ředitel Pavliské střední školy (k inovacím této školy patřila krom jiného tradiční turistika, sledování východu a západu slunce, čtení poezie a vyprávění příběhů kolem ohně, poslech hudby apod.). Zajímavý je také odkaz pedagožky Sofie Rusové, a to především směrem ke komunitnímu učení a aktivitě žáků. [5]

Sociální pedagog zařazený v nejvyšší možné platové třídě má vystudovanou sociální pedagogiku na vysoké škole. Při své práci často spolupracuje se školním psychologem. Na Ukrajině mají v každé škole alespoň jednoho sociálního pedagoga, nicméně se ukázalo, že jeden je často na celou školu nedostačující. Pokud je na škole méně než 700 žáků, pracuje sociální pedagog na poloviční úvazek, na středních a základních školách s počtem nad 700 žáků působí jeden sociální pedagog, což nestačí. Navzdory náročnosti práce a vysokým kvalifikačním předpokladům jsou platy žalostně nízké. Sociální pedagog se věnuje opravdu širokému spektru činností, které v českém prostředí zpravidla zastává výchovný poradce nebo metodik prevence. Kromě kariérového poradenství pro žáky poskytuje poradenství a podporu rodinám včetně docházení do rodin, pomáhá rodičům v profesním sebeurčení studentů, pracuje s žáky (adaptace žáků, sociometrie, práce se třídou) i s pedagogickým sborem (přednášky, semináře, konzultace, podpora), věnuje se otázkám zdravého životního stylu (prevence HIV, TBC, AIDS), zdravé výživě, a navíc se systematicky a cíleně věnuje vybraným věkovým skupinám. [6]

Komunikace sociálního pedagoga s rodiči na ukrajinské škole může vypadat třeba takto:

- Posílání pohlednic rodičům typu „díky“ za dobré vychování dítěte nebo pohlednic typu „znepokojení ze špatného chování, neúčasti na výuce“.
- Návštěva rodičů doma i v práci.
- Výstupy na rodičovských schůzkách: „Jak pomoci dětem během dospívání“; „Jak zabránit rozvoji egoismu, krutosti, agrese dospívajících“; „Rodičovské mýty“.
- Práce s rodiči žáků, kteří mají absence ve škole, špatný prospěch, porušují kázeň, jsou zapsáni do inspekce pro otázky mladistvých (domácí návštěva). [6]

Klíčovým dokumentem, který sociální pedagog vede, je tzv. sociální pas. V něm musí být uvedeny všichni žáci, které má na starosti. O každém z nich musí být pečlivě vedeny záznamy pro případné odhalení nevhodné péče nebo jiných nedostatků. Jsou do něj zahrnuti kromě jiných sirotci, děti s různými typy zdravotního postižení, děti, které žijí v obtížných životních podmínkách, ale i děti nesoucí po rodičích následky ozáření z Černobylu aj.

Lokální zvláštností, kterou musí sociální pedagog ve školách řešit, je problém migrace rodičů dětí za prací neboli „rodiče na dálku“. Jak uvádí učitelka jedné ukrajinské střední školy: „V dnešní době je na Ukrajině mnoho dětí v těžkých životních situacích, rodiče se o ně nestarají, ale zabývají se výdělkem peněz za hranicemi. Děti tím pádem vyrůstají s prarodiči, tedy v tom lepším případě.“ [7] Děti postrádající kontrolu ze strany rodičů se mohou zhoršit nejen v sociálním chování, ale i v prospěchu. Proto si vede sociální pedagog seznam dětí z takových rodin a napomáhá v jejich výchově.

Sociální pedagog v katalogu

Kromě již výše zmiňované Metodiky pro školní sociální pedagogy si můžete prostudovat také Katalog podpůrných opatření – přesněji heslo **sociální pedagog**. Kromě podrobného popisu pozice a seznamu odborné literatury konstatuje, že pozice sociálního pedagoga rozšiřuje poradenské

pracoviště školy, které se zpravidla omezuje pouze na výchovného poradce a metodika prevence, o dalšího pracovníka, který má na starosti sociální problematiku rodin. [8]

Výňatek z rozhovoru se sociální pedagožkou působící na střední škole na Ukrajině

Jak vnímáte činnost sociálního pedagoga ve vaší škole. Myslíte si, že je opravdu potřebný?

Profese sociálního pedagoga je dle mého názoru velmi důležitá, protože umožňuje mimo jiné chránit zájmy zanedbaných, problémových žáků. (...) Mezi mé povinnosti patří především rozpoznat různé problémy u dětí a poté navrhnout možná řešení. Sociální pedagog komunikuje s policií, zejména pak s úřady pro záležitosti dětí a mladistvých, opatrovnickými úřady a se soudy. Sociální pedagog provádí diagnostiku nově zapsaných žáků a jejich rodin, vede dokumentaci. (...) Plánuje také spolupráci s psychologem, třídním učitelem a školskými pedagogy. Sociální pedagog též plánuje aktivity, programy a diskuse na celý rok. (...) Dříve, když byl ve školách pouze školní psycholog, bylo jisté, že rozmezí práce nebylo dostatečně rozšířené a mnoha tématům se nedostávalo pozornosti. Dnes je sociální pedagog na školách běžný a bez něj si neumím představit harmonii na škole. (...)

Zmínila jste školní psycholožku. V čem se tedy liší jednotlivé profese? Jak probíhá vaše spolupráce?

Školní psycholog provádí diagnostiku, psychologické poradenství a psychologickou prevenci. (...) Mezi úkoly naší psycholožky patří například práce s žáky, jejich rodiči a učiteli. Cílem její práce je zlepšit vzdělávací proces, a to se zohledněním specifických obtíží, které vznikají během procesu učení. Provádí také individuální a skupinové kurzy s vyučujícími – zvyšování motivace pro vzdělávací činnost, vytváření mezilidských vztahů atd. Dalším z úkolů psychologa je sestavit program rozhovorů s budoucími prvňáčky a zjistit jejich připravenost na školu. To vše nespadá do pracovní náplně sociálního pedagoga.

Můžete mi říct, co je činností pozice sociálního pedagoga? Co dle vašeho mínění dělá a je jeho náplní?

Často pomáhám dětem v těžkých životních situacích. (...) Pracuji s dětmi v případech, kdy je obvyklý přístup k nim nemožný nebo neúčinný, vedu individuální vzdělávací práci a navštěvuji také osobně rodiny obtížných dětí. **Konkrétní činnosti se týkají převážně práce a komunikace s rodinou, dále je zde také dohled nad dodržováním školní docházky a řešení záškoláctví, pomoc s neukázněnými žáky, kontakt se školními poradenskými zařízeními, administrativa u žáků s problémy, pomoc a poradenství rodinám sociálně slabým. Pořádání přednášek na různá výchovná témata jak pro děti, tak i pro rodiče.** Co se týče práce s rodinou, tak úkolem sociálního pedagoga při práci s rodinou je řešit krizové situace. Kromě toho by měl sociální pedagog věnovat pozornost jejich včasnému varování a neutralizaci těchto situací. Sociální pedagog, kromě pedagogických problémů, pracuje s rodinou, řeší sociální, ekonomické, zdravotní a psychologické problémy. Jsme taková poradna ve škole. (...)

V neposlední radě je také funkcí sociálního pedagoga identifikace pracujících studentů, kteří pracují během školních hodin. (...) Sleduje dodržování pracovních podmínek, zákonných norem (zejména pokud jde o platy). Sociální pedagog taky udržuje pod kontrolou vyplácení dávek a dalších sociálních dávek, které jsou poskytovány málo zabezpečeným rodinám (bezplatné snídane ve školní jídelně, poskytování školních uniforem, pokrývání nákladu na dopravu apod.).

(...) Sociální pedagog nepracuje ve třídě jako učitelé předmětů, ale mimo jiné ve školních klubech, kruzích a s různými věkovými skupinami.“ [9]

Výňatek z rozhovoru s rodiči žáka střední školy na Ukrajině

Jaké speciální aktivity probíhají v rámci práce sociálního pedagoga? Můžete mi některé vyjmenovat, pokud si vzpomenete?

Vím, že probíhají pravidelně přednášky na různá témata a rodiče jsou zváni, poté vždy probíhá otevřená diskuse, kde se každý rodič může vyjádřit. Podle mě je škoda, že zrovna ti rodiče problémového žáka se nezúčastnili přednášky. Dle mého názoru by měly být povinné, protože se na nich rodiče dozví hodně o svých dětech, jak by se třeba měli chovat v případě šikany, jak ji rozpoznat apod. Dále jsou organizovány také různé aktivity s žáky samotnými, dělají se různá cvičení a hry k různým tématům: jak se chovat ve škole, jak se chovat, pokud by měli problémy doma s rodiči atp.

Myslíte si, že ty aktivity byly pro žáky přínosné? Co si z nich dle vás žáci nejvíce odnesli a bylo to pro ně užitečné?

(...) Témata, kterými se zabývají, jsou užitečná a děti si uvědomí spoustu věcí. Pokud pak přijdou domů a vykládají, o čem si povídali a co dělali, tak i rodič zůstává informovaný. Pamatuji si například, že měli přednášku ohledně prevence drog a delikvence u adolescentů. (...)

10. Jaká je vaše role při spolupráci se sociálním pedagodem?(...) Mě přednášky baví a je to příležitost potkávat se s rodiči jiných dětí. Jako příklad přednášek můžu uvést *Práva a povinnosti rodičů ohledně bezpečnosti dítěte na ulici*, nebo *Role rodinného vzdělávání v prevenci trestných činů*. [10]

Zdroje

- [1] KOLEKTIV AUTORŮ. (2019) *Metodika pro školní sociální pedagogy*. [online]. Ostrava: Rozvoj rovného přístupu ke vzdělávání ve městě Ostrava, s. 7.
- [2] VOLFOVÁ, Ž. (2012). *Pojetí sociální pedagogiky v České republice, Slovenské republice a Polsku – teorie a praxe*. [online]. Diplomová práce, vedoucí doc. PhDr. Mgr. Tomáš Čech, Ph.D., Masarykova univerzita, s. 23–24. [cit. 20. 1. 2020]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/zyxu5/>
- [3] VOLFOVÁ, Ž. (2012). *Pojetí sociální pedagogiky v České republice, Slovenské republice a Polsku – teorie a praxe*. [online]. Diplomová práce, vedoucí doc. PhDr. Mgr. Tomáš Čech, Ph.D., Masarykova univerzita, s. 25–29. [cit. 20. 1. 2020]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/zyxu5/>
- [4] SKALOVÁ, N. (2013). *Možnosti zavedení školské sociální práce na základní školy v České republice*. [online]. Diplomová práce, vedoucí PhDr. Pavla Kodymová, Ph.D., Univerzita Karlova, s. 27. [cit. 20. 1. 2020]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/51468>
- [5] DUBOVÁ, L. (2018). *Sociální pedagog na střední škole na Ukrajině*. [online]. Diplomová práce, vedoucí Mgr. et Mgr. Martina Kurowski, Ph.D., Masarykova univerzita, s. 20. [cit. 20. 1. 2020].

Dostupné z: https://is.muni.cz/th/gcju7/30.3._diplomova_prace_Dubova_L.pdf

[6] DUBOVA, L. (2018). *Sociální pedagog na střední škole na Ukrajině*. [online]. Diplomová práce, vedoucí Mgr. et Mgr. Martina Kurowski, Ph.D., Masarykova univerzita, s. 107 -115. [cit. 20. 1. 2020]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/gcju7/30.3._diplomova_prace_Dubova_L.pdf

[7] DUBOVA, L. (2018). *Sociální pedagog na střední škole na Ukrajině*. [online]. Diplomová práce, vedoucí Mgr. et Mgr. Martina Kurowski, Ph.D., Masarykova univerzita, s. 56. [cit. 20. 1. 2020]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/gcju7/30.3._diplomova_prace_Dubova_L.pdf

[8] MICHALÍK, J., BASLEROVÁ, P., FELCMANOVÁ, L. a kol. (2015) *Katalog podpůrných opatření pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu zdravotního nebo sociálního znevýhodnění: obecná část*. [online]. Olomouc: Univerzita Palackého. [cit. 20. 1. 2020]. Dostupné z:

<http://katalogpo.upol.cz/obecna-cast/personalni-podminky/12-2-7-socialni-pedagog/>

[9] DUBOVA, L. (2018). *Sociální pedagog na střední škole na Ukrajině. Příloha 2: Rozhovor se sociálním pedagogem*. [online]. Diplomová práce, vedoucí Mgr. et Mgr. Martina Kurowski, Ph.D., Masarykova univerzita, s. 94 [cit. 20. 1. 2020]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/gcju7/30.3._diplomova_prace_Dubova_L.pdf

[10] DUBOVA, L. (2018). *Sociální pedagog na střední škole na Ukrajině. Příloha 5: Rozhovor s rodiči*. [online]. Diplomová práce, vedoucí Mgr. et Mgr. Martina Kurowski, Ph.D., Masarykova univerzita, s. 102 [cit. 20. 1. 2020]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/gcju7/30.3._diplomova_prace_Dubova_L.pdf

3. Sociální znevýhodnění nesmí být překážka pro vzdělávání dětí

Strategie, která se pro začleňování dětí se sociálním znevýhodněním osvědčila ve škole v Praze 12, sází na zajištění primárních potřeb dětí a podporu učitelů. Těchto pár základních zásad pomůže i vám.

Ilustrační foto/FOTO: APIV B

O své škole a o podpoře dětí ze slabého sociálního prostředí vypráví zástupkyně ředitele Základní školy profesora Švejcara v Praze 12 Iva Šagátová. O zkušenosti se začleňováním sociálně znevýhodněných žáků se dělí externí mentorka školy Martina Habrová.

Iva Šagátová: V Praze 12 je devět základních škol. To je hodně. Vidíme na sebe z okna. Je to proto, že naše čtvrť byla původně velmi hustě osídleným sídlištěm. Mezi školami v naší čtvrti je velká konkurence, jestli se to tedy dá takto brát. A školy se proto snaží nějak profilovat, i když je v současnosti dětí dostatek.

Naše kapacita je 715 žáků a dětí máme 704. Zaměstnanců máme kolem osmdesáti, z toho asi šedesát pedagogických pracovníků. Nemohli jsme ani přijmout všechny, kteří se hlásili. Skladba dětí je různorodá a odpovídá dnešní realitě běžné školy, ale máme také 12–15 % dětí s odlišným mateřským jazykem. Nedaleko je velká pražská tržnice SAPA, v jejímž okolí žije hodně vietnamských rodin, máme tu i děti z ukrajinských rodin a také děti s velmi slabým sociálním zázemím.

Volnočasové aktivity pro děti

Iva Šagátová: Hlavní devízou téhle školy – a důvodem, proč k nám hlásí děti i rodiče z nespádových oblastí – je dobrá atmosféra. Tu opakovaně dobře hodnotí i Česká školní inspekce a všímají si toho i návštěvy: lidé se u nás usmívají. Snaha o pohodovou školu se promítá i do nabídky předmětů a aktivit, které posilují u dětí dobrý pocit a šanci zažít si úspěch. Máme velmi dobrý výtvarný ateliér, hudební sbory, ve škole se hraje divadlo. Dětem nabízíme co nejvíc cest, jak najít vlastní silnou stránku a tu pak rozvíjet. Děti od nás se dostávají i na vyhlášená gymnázia, takže náš model funguje pro všechny, nikoho nezanedbává.

Program obědy do škol

Iva Šagátová: U sociálně slabých dětí se snažíme vnímat jejich primární potřeby a pomáhat rodinám je naplnit, pokud to samy nezvládají. Využíváme program obědů ve škole od magistrátu, ale některým dětem zajišťujeme obědy zdarma přes soukromé projekty, protože to od rodičů nevyžaduje žádné vykazování nouze, což bývá pro některé z nich problém. U soukromých pomáhajících organizací stačí, že potřebnost dítěte posoudí škola.

Hodně nám záleží na komunikaci s rodiči dětí a myslím, že se v tom jako škola posouváme. Víc a víc rodičů si od nás nechává pomoci. Zdá se mi, že se i trochu proměňuje společenská atmosféra, postoj k sociálně slabým lidem. I oni sami už to nevnímají jako takovou ostudu požádat o nějakou formu podpory...

Sociální podpora v Praze

Iva Šagátová: To se ale, myslím, stále ještě týká víc Prahy než regionů. V provinčním prostředí se lidé spíše znají, znají třeba i rodinnou historii a tu nějak posuzují a odsuzují. To v rodičích může vytvářet velkou zábranu, takže se pak neodhodlají požádat o něco, na co by jejich dítě mělo nárok.

Vyřizování jakéhokoli druhu podpory je navíc mimo Prahu složitější. Pomáháme tu jedné mamince ve složité situaci, a když komunikují s úřady v menším jihočeském městě, kam by spadala (v Praze bydlí, ale není tu přihlášená), tak mi úřednice říkají: „Ona tam u vás na vše dosáhne snáz!“

Martina Habrová: Ve své práci navštěvuji velmi široké spektrum škol, od těch „prestižních“ až po školy ve vyloučených lokalitách na Děčínsku a Ústecku... Praha je opravdu jiná než města v regionech. Nízký sociální status tady nemusí představovat tak velké stigma, ve velkém městě existuje větší šance, že se to jaksi "ztratí".

A na maloměstě nebo na vesnici to mají rodiče těžší i logisticky. Když nemají auto, jsou odkázáni na veřejnou dopravu, autobus jim ale jede třeba jen třikrát denně. Potřebují-li zajet do okresního města, kde jsou úřady, musí se dostat tam a zpátky tak, aby to skloubili s dalšími povinnostmi, jako je vyzvednout dítě ze školy, směna v práci... Cokoli, co vybočuje z denní rutiny, může být problém.

Začlenění do třídního kolektivu

Martina Habrová: Nízký sociální status často nemusí být a není přímou příčinou vyčlenění žáka z třídního kolektivu. Neoblíbený může být mnohdy ten žák, který má obtíže v komunikaci a spolupráci s vrstevníky. Sociální vyčlenění hrozí dítěti, které se chová „divně“ a to platí pro první i druhý stupeň. Důvodem může být například plachost a nízké sebevědomí žáka - mj. vyplývající z nízkého sociálního statusu. Z kolektivu ale mohou být vyčleňováni i ti žáci, pro které komunikace s vrstevníky z různých důvodů představuje zátěž: například žáci s poruchami autistického spektra, žáci s poruchami pozornosti spojenými s hyperaktivitou. Neoblíbené může být i velmi inteligentní, ale sociálně neobratné dítě.

Iva Šagátová: Měli jsme tu chlapce, který prodělal mozkovou obrnu, a v kolektivu neměl problém. Byl velmi pomalý, ale děti na něj vždy trpělivě čekaly. Dobře snášely i jiného žáka, který měl výbuchy vzteku. Věděly, o co jde, byly na to připravené. Věděly, že to přijde a zase odejde. V tomhle ale děti musejí mít podporu v učiteli.

Martina Habrová: Pokud učitel umí vytvořit bezpečné prostředí a s dětmi pracovat, dá se začlenit velmi široká škála dětí. Ale pro učitele to je náročné. Když si představím paní učitelku s „křehčí osobností“ nebo méně zkušenou v práci s náročnými dětmi, je pravděpodobné, že ta bude „divným“ projevem dítěte sama zaskočená, agresivní chování ji může vyděsit. A bude sama potřebovat podporu. V tomto ohledu zatím pedagogické fakulty začínající učitele moc dobře nepřipravují.

Iva Šagátová: Chtěla bych ještě na závěr poznamenat, že sociálně slabá rodina neznamena automaticky zanedbané dítě. V těchto rodinách může být hodně lásky. Máme tu jednu takovou maminku. S penězi moc nevychází, na leccos je neobratná, ale děti neskutečně miluje.

Koučink pro učitele

Martina Habrová: Každé dítě je jedinečné, stejně jako každá složitá situace, kterou učitelé musí řešit. Nedá se na to vyrobit šablona. Kdybych přece jen měla shrnout základní principy a doporučení pro učitele, byly by to tyto:

- Znat teoretické pozadí sociálního vyloučení, nepodléhat předsudkům a nálepkování.
- Respektovat životní příběh dítěte a hodnoty rodiny, byť třeba nejsou totožné s mými hodnotami.
- Vytvářet bezpečné prostředí a šance pro všechny děti, vzdělat se v příslušných metodách.
- Rozpoznat svoje pedagogické limity a umět si říci o pomoc (například při práci s třídním kolektivem).
- Komunikovat efektivním a nezraňujícím způsobem.
- Učit děti spolupracovat a zapojit všechny, i ty zdánlivě neschopné.
- Starat se o vlastní dobrou psychickou kondici.

4. Máte žáka z rodiny se sociálním znevýhodněním? Jděte k němu domů, radí ředitelka

Rodiny se sociálním znevýhodněním si často od školy drží odstup a považují ji za svého druhu nepřátelské území. To je kvůli dětem třeba změnit, říká Radka Renzová, která dlouhá léta vedla malotřídní školu ve Svitavách-Lačnově. Ta měla původně negativní reputaci, ředitelka z ní ale dokázala udělat ústav, kde se museli zájemci pro velký počet losovat. Jak se jí podařilo přesvědčit rodiny, že je jejich škola opravdu „jejich“? Jednou z cest byly i osobní návštěvy v rodinách žáků.

Projektová výuka v základní škole v Lačnově / FOTO: ZŠ a MŠ Svitavy, Lačnov

„Když jsem v Lačnově začínala, měli jsme asi dvacet šest žáků a zhruba polovina z nich byla ze sociálně slabých rodin,“ vzpomíná Radka Renzová, která dnes vede soukromou základní školu Školamyšl v Litomyšli. Její velkou výhodou prý tehdy bylo, že na chod celé školy stačili prakticky tři dospělí lidé, které si – s výjimkou skvělé vychovatelky v družině – mohla vybrat. Měli proto určitou svobodu v nastavování pravidel.

„Chtěli jsme prostě dělat tu školu jinak, a abychom uspěli, museli jsme i tyto žáčky ze sociálně slabých rodin přesvědčit, že škola je tu pro ně, že tu jsou přijímaní, že jsme na jejich straně,“ vysvětluje ředitelka.

Radka Renzová: Rodiny musely zjistit, že jim nasloucháme

U rodin se sociálním znevýhodněním je podle ní třeba hlavně pracovat s motivací. Tyto děti chodí do institucí, jako jsou školy, ponižené, s malou sebedůvěrou a celé nastražené čekají, jakého zacházení se jim asi dostane.

„Tito rodiče vnímají školu jako místo, kam se chodí s obavami, protože prostě není bezpečné. S tím jsme ale chtěli něco udělat,“ vysvětluje Radka Renzová.

První výzvou bylo děti do školy vůbec dostat. Bylo nutné vysvětlit rodičům, že se časy v ústavu změnil, že je teď vstřícněji nastavený. K tomu ředitelka využila i osobní návštěvy u dětí doma. *„Naše škola byla malá, maximálně padesát pět dětí v pěti ročnících, z toho bylo pět až šest sociálně slabých rodin, takže jsem přesně věděla, kam jít,“* vzpomíná. *„Mým cílem bylo, abychom se seznámili a získali k sobě navzájem důvěru.“*

O čem si v rodinách povídali? *„O mnohých věcech, ale vlastně ani ne moc o škole,“* usmívá se Radka Renzová.

„Děti byly povídání přítomny, semleli jsme všechno možné, často jsem vlastně jen seděla a poslouchala. Není třeba přijít s připraveným tématem, i jen přítomnost a soustředěné vyslechnutí může pomoci. A pomáhá to navíc nejen rodinám, ale také pedagogům samotným, protože najednou vidí, v jakých podmínkách dítě žije. Pokud je ve dvou místnostech deset lidí, různě poslepované rodiny, pak se nelze divit tomu, že třeba není v silách rodičů uhlídat pomůcky. Prostě to nejde a nemá ani smysl to očekávat,“ říká odbornice. *Do některých rodin docházela ředitelka prý i opakovaně. Výsledkem je, že ji dodnes nadšeně zdraví a považují ji za „svoji“ ředitelku, i když už pracuje jinde.*

Návštěvy neudělají zázraky, ale s integrací pomohly

Návštěvy nebyly pravidelné a často byly spojené s organizací různých akcí. Paní ředitelka tyto rodiny chodila žádat o pomoc s vařením, úklidem, přípravou kávy. Vyřešila tím nejen starost o organizační záležitosti, ale také zlepšila integraci těchto rodin, protože začaly akce školy v hojném počtu navštěvovat.

Pochopitelně je třeba mít realistická očekávání ohledně toho, co návštěvy mohou a nemohou změnit. Jak podotýká Radka Renzová, přítomnost ředitelky nevedla k tomu, že by se děti zlepšily v diktátech, ale přestaly mít tolik absencí. Naopak se jim ve škole postupem času tak líbilo, že byl problém je z družiny dostat domů. *„Vyřešili jsme nicméně otázku pomůcek. Přestali jsme je dětem dávat domů, nechávaly si je ve škole v krabicích. Ztrácely se ale stejně, jako se ztrácejí teď ve Školamyšli; je to něco jako ponožky, ty se také neustále ztrácejí,“* podotýká Renzová.

FOTO: ZŠ a MŠ Svitavy, Lačnov.

Od otevřeného nepřátelství ke společným akcím

Ze začátku se Radka Renzová ve škole setkávala i s otevřenými projevy rasismu, a to zejména z řad rodičů z majoritní společnosti. V družině například probíhal kroužek mažoretek, a když se na vystoupení přišla podívat rodina se sociálním znevýhodněním romského původu, stalo se, že si ostatní rodiče odsedli. Nedůvěra se ale postupně začala zmírňovat. Škola například jezdila pomáhat v rámci terapeutických dílen na statek *Květná zahrada*, kde se kydal hnůj, nosilo kamení a vykonávaly podobné práce; akce byla většinou i s přespáním. Škola tyto akce pořádala s pomocí evropských fondů v rámci inkluze a práce s předsudky.

„Tam bylo najednou vidět, že je na rodiče spolehnout, že přijdou a umí vzít za práci. I u nich v rodinách jsem viděla, že měli vždy uklizeno. Problém není rasa nebo geny, problém je, že děti ze sociálně slabých rodin jsou dlouhodobě nemotivované, nemají kolem sebe pozitivní vzory a jen těžko zapadnou do školy, která neustále poukazuje na jejich chyby,“ věří Renzová.

Nakonec se ale podařilo bariéry zbořit. *„Když jsem ve škole končila, běžně jsme vypravovali plné autobusy na výlet do Prahy nebo do Brna na festivaly romské kultury, kde společně seděli Romové a „bílí“, neměli problém společně zajít do restaurace nebo divadla, vznikaly tam vztahy založené na společných zájmech, nikoliv na rasové příslušnosti. Za to jsme dostali i cenu Gypsy Spirit,“* vzpomíná Radka Renzová na závěr svého ředitelského působení v Lačnově.

Je nutné přijít s pozitivním přístupem, ideálně ředitel i třídní pospolu

Co se týká návštěv v rodinách, existují prý i určitá rizika, na které je dobré myslet. *„Až s odstupem jsem například zjistila, že nebyl dobrý nápad chodit na tyto návštěvy jen sama z pozice ředitelky. Nebylo to příliš taktické vzhledem k učitelům, na to jsem měla pamatovat,“* přiznává Renzová. O co šlo? Rodiny se někdy navázaly na osobu paní ředitelky a pedagogové to pak cítili jako ohrožení; jako by se jejich nadřízená s rodinami žáků „spikla“. *„Jsem prostě taková, jinak to neumím a těžko se mi chápe, když pedagogové nechtějí k rodinám jít tak blízko jako já. Pokud bych ale znovu měla něco podobného podnikat, určitě bych se snažila vzít třídního s sebou,“* vysvětluje Renzová.

A na co by měli myslet učitelé a ředitelé, kteří by se také chtěli vypravit k rodinám domů? Ze všeho nejdůležitější je přijít s otevřenou myslí a pozitivním přístupem. *„Hlavně nechodte s tím, že jim vysvětlíte, co všechno dělají špatně. To už by vás příště nepustili do dveří a ještě víc by se uzavřeli,“* uzavírá Radka Renzová, bývalá ředitelka základní školy Svitavy-Lačnov a současná ředitelka základní školy Školamyšl.

TIP: Poslechněte si rozhovor s Radoslavou Renzovou o budování kvalitní školy:

Radoslava Renzová, která vede Základní školu [Školamyšl](#) v Litomyšli, se dostala k ředitelování velkou oklikou. Její pedagogická kariéra začala nekonvenčně a je důkazem toho, jak je důležité dát příležitost i těm, komu štěstí na startu nepřálo. Prozradí vám, jak se dostala k učení a jak proměnila zapadlou základku ve svitavském Lačnově v žádanou školu. Hovořit bude také o tom, jak a za jakých podmínek je možné vzdělávat žáky se speciálními vzdělávacími potřebami a jak úspěch lačnovského

učitelského týmu přivodil i jeho rozpad.

[Odkaz na rozhovor.](#)

5. K čemu je ve škole dobrý sociální pedagog?

Nejste si jisti, jestli ve vaší škole potřebujete sociálního pedagoga? Možná uvažujete o sociálním pracovníkovi? Tyto konkrétní příběhy 3 žáků vám přiblíží, k čemu vám bude sociální pedagog užitečný a jak obsazení této opomíjené pozice obhájit.

Ilustrační foto / FOTO: APIV B

Pozice školního sociálního pedagoga je do dnešní doby obestřena rouškou nejasností a pochyb, leckdy splývá s příbuznou, nicméně odlišnou profesí sociálního pracovníka. Navíc není sociální pedagog legislativně pořádně ukotven. Proto nabízíme základní náhled do problematiky této pracovní pozice, součástí článku je také příloha Deset argumentů pro sociálního pedagoga, která by mohla napomoci při diskusi, zda by zrovna vaše škola využila sociálního pedagoga. Článek doprovází pro lepší představu tři konkrétní příběhy tří žáků v péči sociálního pedagoga.

Legislativa v sociální pedagogice

Už v roce 2014 Asociace vzdělavatelů v sociální pedagogice předložila Parlamentu ČR zdůvodňující zprávu, kde kromě jiného uvádí, že ve školách a školských zařízeních se zvyšuje poptávka po řešení problémů vyplývajících mj. z nefunkčního rodinného zázemí žáků – ať už se týkají komunikace s rodinou obecně, nedostatečné domácí přípravy nebo záškoláctví, nebo jiných kázeňských obtíží žáků. Další problémy může mít rodina samotná (může být neúplná, sociálně znevýhodněná, mít tendence k závislostnímu chování apod.).

Všechny výše zmíněné problémy negativně ovlivňují vzdělávání žáků, klima školy a třídy, ale i vztahy mezi školou, rodinou a komunitou. K jejich řešení je nutno využívat specifické metody a postupy, které kombinují práci s jedincem a práci s prostředím. Sociální pedagog však mezi pedagogickými pracovníky podle zákona o pedagogických pracovnících stále schází. [1]

Tady nacházíme častou příčinu opomíjení této pozice na školách, na což navazuje také její problematické financování. Ačkoliv díky evropským projektům ředitelé škol nacházejí mzdové prostředky (viz tzv. Šablony), často mohou nabídnout pouze zkrácený úvazek na dobu určitou, a to bez statusu pedagogického pracovníka.

Kdo je (nebo může být) sociální pedagog

Problematické legislativní ukotvení však protentokrát nechme stranou. Pokud škola nehodlá, případně nemůže přistoupit k zaměstnání sociálního pedagoga, nezbyvá obzvláště třídním učitelům a dalším poradenským pracovníkům školy kolikrát nic jiného než roli sociálního pedagoga do určité míry suplovat. Přesto existuje publikace, která učitelům zajímavým se o danou problematiku může pomoci. Jedná se o metodiku *Formy spolupráce s rodinou založené na principech sociální práce*, v níž jsou popsány především možnosti spolupráce s rodinami, nastiňuje však také možnost a problematiku zaměstnání sociálního pedagoga ve škole. [2]

Michal je zkušený sociální pracovník. Byl telefonicky osloven ředitelem základní školy na maloměstě (cca 5 000 obyvatel), jestli by na částečný úvazek nechtěl ve škole pracovat na pozici sociálního pedagoga. Michal se ihned po nástupu začal věnovat třem žákům ohrožených školním neúspěchem.

Jednalo se o žáky druhého stupně základní školy. Dívka jménem Sabina měla velmi neuspokojivé rodinné prostředí. Neměla se kde učit ani kde si udělat úkol. I přes určitou snahu školní výsledky Sabiny neodpovídají jejím schopnostem. František je nový žák, který má problémy především s motivací a kázní – s tím se pojí počínající averze jeho spolužáků vůči němu. Markéta je průměrná žákyně, bohužel se pohybuje v rizikové skupině vrstevníků, a kromě jiného je pod dohledem probačního úředníka kvůli drobným krádežím v obchodech.

Sociální pedagog podle Šablon

V současné době asi nejjednodušší způsob financování sociálního pedagoga představují Šablony (projekty zjednodušeného financování OP VVV), v nichž je možné dosáhnout na dílčí úvazky nejen v základních, ale i mateřských školách. Šablony vztahují sociální pedagogy především k řešení problematiky žáků ohrožených školním neúspěchem, a to v následujících oblastech:

- nízká motivace ke vzdělávání;
- dlouhodobá a opakovaná prospěchová neúspěšnost;
- nedůslednost ve školní přípravě;
- kázeňské přestupky;
- nedůsledné rodičovské vedení;

- socio-kulturně znevýhodněné prostředí.

Tamtéž se uvádí, že sociální pedagog není pedagogický pracovník. V náplni práce má vytvářet propojení mezi školou a jinými subjekty (např. obcí nebo policií), dále má působit jako prostředník (mediátor) mezi školou a rodinou. Hlavně by ale měl pomáhat žákům s přípravou do školy a s motivací ke studiu. V případě potřeby poskytne pedagogům informace týkající se zázemí žáků. Měl by mít vysokoškolské vzdělání v oborech zaměřených na sociální pedagogiku nebo sociální práci. [3] Kvalifikaci sociálního pedagoga je u nás možné získat vysokoškolským studiem sociální pedagogiky, které je dobře dostupné v prezenční i kombinované formě na několika vysokých školách.

Tip

O praktických zkušenostech s pozicí sociálního pedagoga v základní škole Grafická v Praze 5 si můžete přečíst v článku pod názvem [Význam a role sociálního pedagoga ve škole](#).

Ve kterých oblastech může být sociální pedagog platný

1. Žák a jeho rodina

Žák, který potřebuje spolupráci se sociálním pedagogem, často bývá z neúplné nebo nefunkční rodiny. Častým jevem bývá, že pro něj sociální pedagog představuje de facto jedinou neutrální postavu v jeho životě. Rodič může často sledovat jen svoje zájmy (nebo zbytku rodiny), třídní učitel už z podstaty své práce musí sledovat i zájmy všech ostatních žáků – a v případě, že žák jakkoli narušuje dění ve třídě, je povinen vyvozovat kázeňská/výchovná opatření. Je pak na sociálním pedagogovi, zda a jak sladí komunikační kanály mezi učiteli, rodinou a žákem. Leckdy se jedná bohužel až o terciální péči (tj. o mírnění škodlivých účinků). Je vhodné zdůraznit, že sociální pedagog pracuje dlouhodobě zejména s důvěrou rodičů. O důvěrných skutečnostech, které se od rodiny dozví, je povinen zachovat mlčenlivost.

Michalovi je jasné, že pokud nebude Sabinina rodina více spolupracovat na jejím vzdělávání, může být její další rozvoj ohrožen, a to i přes Sabininu snahu ve škole uspět. Nejdříve provedl rozhovory s třídní učitelkou a výchovnou poradkyní, kde zjistil, jaké mají předchozí zkušenosti v komunikaci s rodinou Sabiny. Nezaměřoval se na to, co nefungovalo, ale pokoušel se nacházet situace, kdy spolupráce s rodinou byla k dívčinu prospěchu.

Následovala schůzka Michala s matkou v budově školy. Michal měl radost, že se matka dostavila na první vyzvání k návštěvě školy. Setkání proběhlo v kabinetu výchovné poradkyně v odpoledních hodinách. Michal se snažil navodit tolerantní atmosféru bez prvků souzení a hodnocení. Matka byla tímto přístupem překvapená, protože byla zvyklá chodit do školy s obavami. Michal s matkou celou situaci ohledně domácí výuky Sabiny probral. Společně nastavili první krok ke zlepšení – matka zajistí stůl, kde si Sabina bude moci dělat úkoly. Michal si je vědom, že pro vyvolání větší změny je nutné si stanovovat malé, ale dosažitelné cíle. Se závěry jednání byla seznámena i Sabina. Z celého jednání provedl zápis. Byla domluvena další schůzka za dva týdny, kde bude plnění cíle vyhodnoceno. Michal se s matkou domluvil na

návštěvě v rodině.

2. Žák a jeho škola

Žák, který má školní obtíže řešitelné sociálním pedagogem, může bojovat hlavně s akceptací spolužáky ve třídě. Často čelí předsudkům i ze strany učitelů – ti si nemusí uvědomovat, že žák potřebuje spíše ujišťovat než odsuzovat. Tady může sociální pedagog suplovat mediátora nejen mezi kolektivem a žákem, ale také mezi ním a kolektivem učitelů. Může o žákovi kromě jiného informovat na poradách, případně zveřejňovat relevantní informace na k tomu vyhrazeném místě (např. nástěnka ve sborovně), respektive posílat informace e-mailem na bázi newsletteru.

V případě Františka Michal začala neprodleně s diagnostiku vztahů a klimatu třídy. Potvrdilo se, že František má ve třídě pozice neoblíbeného člena stojícího na okraji skupiny – až obětího beránka. Františkovi se zatím nepodařilo navázat kamarádský vztah s žádným spolužákem ve třídě. Michal se tedy soustředil na práci s třídním kolektivem. V rámci třídnických hodin třída procházela nejrůznějšími technikami pro zlepšení komunikace, sociálních dovedností, tolerance a budování vztahů. Michal používal tzv. „ledolamky“, seznamovací či rozechřívací hry, dále hry, které žákům umožní své spolužáky lépe poznat, a to i ty, se kterými ve třídě tak často nekomunikují. Součástí hodin byla i nová tvorba pravidel chování žáků vůči sobě navzájem, která si žáci společně sestavili.

Třídnické hodiny probíhaly v tomto období třikrát měsíčně. Třídní učitelka byla při těchto hodinách zpravidla v roli pozorovatele, Michal vedl hodinu. V některých aktivitách se třídní učitelka zapojovala, anebo je sama vedla – po individuální domluvě. Každá třídnická hodina byla vyhodnocena a byly stanoveny cíle pro další hodinu.

Proběhla i tři individuální setkání Michala s Františkem, coby součást krizové intervence. Michal zjistil, že problémové chování Františka vychází z obavy, aby se dobře začlenil do kolektivu a aby zaujal nové spolužáky. Zvolil ale nešťastnou cestu šaškování, vyrušování a opozice vůči učitelům.

Michal se snažil, aby František nacházel pozitivní cesty, jak zaujmout spolužáky. Domluvil se s Františkem, že spolužákům předvede ukázkou parkuru, kterému se již nějakou dobu věnuje. Jelikož Michal úzce spolupracuje s Františkovou třídní učitelkou, informoval ji o závěrech individuálních konzultací, František jí také představil svůj záměr předvést parkur. Třídní učitelkou byl návrh s nadšením přijat, což František ocenil; ukáзка dopadla velmi dobře. Po několika měsících práce se třídou se klima ve třídě začalo zlepšovat. Michal plánuje znovu provést diagnostiku vztahů ve třídě. Na základě výsledků diagnostiky bude domluven a nastaven další postup.

3. Žák a jeho vnější svět

Nespokojený žák leckdy přenáší svůj neuspokojivý svět z mimoškolního prostoru do školy samotné, nejčastěji ho trápí problémy v rodině. Nezřídka se stává, že se dostane do rizikové skupiny vrstevníků a začne přejímat její pravidla a sociální návyky. Sociální pedagog v takovém případě může

s žákem pracovat, a to po dohodě s vedením školy a jeho rodiči, například v rámci odpoledního doučování. Další možností je pravidelná návštěva v rodině žáka, dopomoc rodičům a žákovi při plánování a organizaci volného času apod.

(Obsah činnosti sociálního pedagoga vychází z jeho pracovní náplně práce, jednotlivé pracovní úkoly jsou upřesňovány po dohodě s vedením školy.)

Michal si uvědomuje, že Markétiny obtíže vyžadují intervenci se zapojením dalších odborníků a aktivní účasti rodiny. Michal mapováním případu zjistil, že potíže v chování začaly gradovat po rozchodu rodičů, kdy Markéta zůstala žít s matkou. Ačkoliv má Markéta s otcem hezký vztah, matka jejich kontakt zakazuje. Sama Markéta při individuálních sezeních Michalovi přiznala, že se krádeží nedopouštěla, aby danou věc získala, ale aby byla chycena a způsobila matce bolest. Je doma nešťastná, nechce tam být. Chce si takhle vybojovat, aby ji matka nechtěla a mohla žít u otce. Hodlá v krádežích dál pokračovat. Otec však po odchodu z rodiny žije na ubytovně.

I přes Michalovu intervenci se Markétino problémové chování prohlubuje. V partě začíná experimentovat s marihuanou.

...

Michal se pravidelně setkává s probačním úředníkem, který také spatřuje prohlubování nežádoucího chování a potřebu co nejrychlejší intervence, která však musí být nad rámec školy. Po dohodě s vedením školy bylo naplánováno svolání případové konference ve škole za účasti matky (Markéta se konference neúčastnila). Matce byl v průběhu případové konference doporučen diagnostický pobyt dívky ve středisku výchovné péče.

...

Michal je v kontaktu s pracovníky střediska výchovné péče, kde je Markéta aktuálně na pobytu. Je mimo jiné plánováno společné sezení obou rodičů ve středisku výchovné péče, a to za přítomnosti psychologa odborného zařízení, který má výcvik v mediaci. Cílem je upravit komunikaci v rodině po rozchodu rodičů a obnovit komunikaci dívky s otcem. Společná sezení s matkou a Markétou, která jsou rovněž plánována, mají za cíl zlepšit komunikaci matky a dcery.

...

V práci s Markétou a její rodinou bude Michal pokračovat i po ukončení diagnostického pobytu dívky, a to za součinnosti jak s probačním úředníkem, tak s ambulantním zařízením, do kterého by Markéta měla po ukončení pobytu docházet.

Sociální pedagog jakožto sociální pracovník

Sociální pedagog může přinášet pro žáky a jejich rodiče prvky sociálního poradenství a sociální prevence, a to ambulantně a terénně. Cílovou skupinou sociálního pracovníka jsou žáci docházející do školy a jejich rodiče. Konkrétní náplň práce sociálního pedagoga ve škole by tak mohlo být kromě jiného:

1. Postupné vytváření sítě spolupracujících subjektů v okolí školy (fórum inkluze):
 - a. vyjednávání možnosti spolupráce konkrétní organizace se školou,
 - b. udržování pravidelného kontaktu se spolupracujícími organizacemi (formální i neformální, např. pozvání pracovníků organizace na akce pořádané školou),
 - c. organizování, případně moderování případových konferencí za účelem řešení rizikových forem chování žáků školy (ve spolupráci s vedením školy a pedagogy),
 - d. zapojování školy do komunitního plánování obce a účast na pravidelných setkáních

koordinální skupiny.

2. Poskytování podpory rodinám ze sociálně znevýhodňujícího prostředí:

- a. pomoc s přípravou na nástup do první třídy a jejich udržení v hlavním vzdělávacím proudu prostřednictvím sociálně-aktivizační činnosti a socioterapeutické činnosti,
- b. pomoc rodinám s přípravou do školy, pomoc se zajištěním doučování,
- c. podpora smysluplného trávení volného času (ve spolupráci s NNO a školou),
- d. pomoc s přípravou na přijímací řízení (příhlášky, doučování...),
- e. zlepšování sociálních a hygienických návyků v rodině ve spolupráci s rodiči,
- f. vyjednávání finanční podpory na aktivity žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí ve spolupráci s nadacemi a nadačními fondy. [4]

Velice zajímavě zpracovala ve své bakalářské práci z roku 2013 ve formě desatera základní zásady sociálního pedagoga Andrea Moncmannová. [5]

Desatero sociálního pedagoga

1. Respektuj souvislosti mezi charakterem společnosti a výchovně vzdělávacím procesem.
2. Uvědom si, že nejlepším způsobem řešení problémů je jejich prevence.
3. Vychovávej jedince k začlenění do společnosti.
4. Obohacuj prostředí, aby sloužilo jako nástroj k výchově.
5. Toleruj specifické vlastnosti jednotlivých skupin a jejich potřeby.
6. Nepodceňuj sílu médií.
7. Přetvářej deviační způsob života na jeho opak.
8. Podporuj zdravé vztahy otevřenou komunikací.
9. Nezapomeň na sebevýchovu.
10. Považuj sociálního pedagoga za vykonavatele těchto tezí u všech společenských kategorií.

Ke stažení:

Příloha 1: [Návod k aktivitě: Deset argumentů pro sociálního pedagoga](#)

Příloha 2: [Pracovní list k aktivitě: Deset argumentů pro sociálního pedagoga](#)

Zdroje:

[1] KOLEKTIV AUTORŮ. (2019) *Metodika pro školní sociální pedagogy*. Ostrava: Rozvoj rovného přístupu ke vzdělávání ve městě Ostrava, s. 5–6. [online]. [cit. 17. 1. 2020]. Dostupné z: <https://socialnizaclenovani.ostrava.cz/wp-content/uploads/2019/06/Metodika-pro-%C5%A1koln%C3%AD-soci%C3%A1ln%C3%AD-pedagogy.pdf>

[2] KOLEKTIV AUTORŮ. (2012) *Formy spolupráce s rodinou založené na principech sociální práce*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání

pedagogických pracovníků. [online]. [cit. 17. 1. 2020]. Dostupné z:

<https://databaze.op-vk.cz/Product/Detail/51256>

[3] MŠMT. (© 2013 – 2020). Příloha č. 3 výzvy *Přehled šablon a jejich věcný výklad. Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání. Programové období 2014–2020*, s. 63–64. [online]. [cit. 17. 1. 2020]. Dostupné z:

http://www.msmt.cz/uploads/OP_VVV/vyzva_sablony_I/Avizo_kveten_2016/Prehled_sablon_avizo.pdf (

[4] KOLEKTIV AUTORŮ. (2012) *Formy spolupráce s rodinou založené na principech sociální práce*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, s. 47–48. [online]. [cit. 17. 1. 2020]. Dostupné z:

<https://databaze.op-vk.cz/Product/Detail/51256>

[5] MONCMANNOVÁ, A. (2013). *Desatero sociálního pedagoga*. Bakalářská práce, vedoucí Mgr. Radim Šíp, Ph.D., Masarykova univerzita, s. 20. [online]. [cit. 18. 1. 2020]. Dostupné z:

https://is.muni.cz/th/c77p2/Moncmannova_A.2013.Desatero_socialniho_pedagoga_-_plny_text.pdf

6. VIDEO: Rodinu musíte vzít takovou, jaká je

Zlepšit negativní reputaci školy je výzva. Pedagožce a bývalé dlouholeté ředitelce děčínské Základní školy Máchovo náměstí se to podařilo. Podle Aleny Tomáškové je základem respekt ke všem rodičům bez rozdílu. Musela se naučit jednat se všemi rodinami tak, aby jí naslouchaly. Škole pomohla i asistentka, původem Romka, která facilitovala komunikaci s rodiči s odlišnými kulturními a životními podmínkami. Zafungovala i změna formátu třídních schůzek a osvědčily se také rozvojové programy.

 [Přehrát video](#)

Struktura videa

00:27 – Problémové rodiny neodstraníte, ale můžete změnit úhel pohledu a styl komunikace. Problém není v národnosti.

03:26 – Když vám někdo přináší rozvojový program na dlani, využijte to. A pamatujte na to, abyste zapojili učitelský sbor.

05:40 – Jak na to, aby všechny rodiny podporovaly děti v uplatnění v životě. Zajímejte se o ně!

09:56 – Co dělat, když si rodič z majority nepřeje, aby jeho dítě mělo spolužáky pocházejících z rodin z odlišného kulturního a sociálního prostředí.

10:42 – Jak se postavit k situaci, kdy rozzlobený rodič křičí už cestou do ředitelny.

15:21 – Hlasitou výměnou názorů nic nezměníte. Proč učitelé potřebují pozitivní příklad a jak ho poskytnout.

15:52 – Praktické rady, jak jednat rodiči: na prvním i druhém stupni potřebujete jinou strategii.

17:02 – Proč není potřeba zdůrazňovat rodičům špatné vlastnosti jejich dětí. Sami vědí, koho mají doma.

21:55 – Někdy je potřeba nařídit změnu shora. Ale zároveň dát učitelům prostor. Jak na to?

22:52 – Město jako partner. Proč stojí za to využít smysluplné vzdělávací programy.

23:52 – Jak nejlépe sdílet zkušenosti s ostatními školami a poradenskými pracovišti.

7. Jak na skryté záškoláctví? Řešením je spolupráce školy se Sociálně aktivizační službou

Záškoláctví je často vnímáno jako neomluvená absence žáka ve škole, ve skutečnosti k němu může docházet, i když má dítě všechny hodiny omluvené. Jde pak o tzv. skryté záškoláctví, na kterém se podílejí i rodiče. S tímto problémem může škole pomoci například Sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi (SAS), jak vysvětlila metodička Radka Kunešová z neziskové společnosti Člověk v tísni, která tuto podporu také nabízí.

Ilustrační foto / FOTO: Freepik

Základem sociálně aktivizační služby jsou vždy motivační rozhovory s rodinou. Probíhají při navázání kontaktu, pro zmapování situace i během celé spolupráce. Na jejich základě pracovník může zvolit další vhodné motivační nástroje. Jejich cílem je v první řadě vysvětlit rodičům důležitost vzdělávání u jejich dětí, jen tak má práce SAS opravdový smysl. Jinak plní pouze jakousi informační a někdy kontrolní funkci.

Metodička služby SAS Radka Kunešová upřesňuje:

„Osobně jsem si poradenství (a je jedno, jestli pro jednotlivce, nebo pro rodiny) shrnula do sloganu ‚Vy víte co, my víme jak‘. V tom je z mého pohledu shrnuta podstata.

Vy víte, co:

Znamená, že klienti jsou plně zodpovědní za své životy, za svá rozhodnutí. Je vždy na nich, jak se v dané situaci zachovají. Jsou 'experty' na svůj život. Spolupráce je dobrovolná. Tím, že se ptáme, co chtějí, dáváme klientům volbu a možnost se rozhodnout. Nátlak, vyhrožování, 'toto musíte' nefunguje, respektive funguje zcela opačně. Objevuje se nezájem o spolupráci, případně nastává i ukončení spolupráce.

My víme, jak:

Znamená, že umíme poradit, pomáháme problém vyřešit, doprovázíme na jednání, bráníme práva a oprávněné zájmy dětí. Pracovníci se vzdělávají v motivačních rozhovorech, v těch je klíč pro rozhýbání situace a dosažení cíle – tedy, že klient změnu chce, je jí schopen a je na ni připraven. V tomto směru povzbuzujeme, podporujeme elán a úsilí, které jsou k tomu potřeba.“

Tip:

Co vlastně absence ve škole, záškoláctví, skryté záškoláctví je, se dočtete v textu [Absence ve škole aneb \(skryté\) záškoláctví](#). A tipy, jak jí předcházet, najdete také v textu [Úloha školy v prevenci záškoláctví a skrytého záškoláctví](#).

Jaké další nástroje řeší skryté záškoláctví?

Je třeba poskytnout rodičům podporu pro přiměřené vzdělávání dětí.

Pracovník:

- mluví s rodiči o významu vzdělání pro budoucnost jejich dítěte a podporuje je v aktivním přístupu;
- vede rodiče ke komunikaci a spolupráci se školou, včetně doprovodu a asistence při konzultaci rodičů se školou, pedagogicko-psychologickou poradnou a podobně;
- s rodiči probírá informace, kdy, jakým způsobem a komu má dítě omluvit;
- motivuje rodiče k tomu, aby nepodporovali skryté záškoláctví (fingovaná nemoc apod.) a omluvené dítě nenechávali doma;
- motivuje rodiče i dítě k tomu, aby využívali službu doučování, zajišťuje zprostředkování služby z Programu podpory vzdělávání či jiných programů, ostatní členové rodiny vědí o doučování dítěte a jsou součinní;
- podporuje a pomáhá dítěti a jeho rodičům při volbě povolání a při vyhledávání vhodného typu dalšího vzdělávání, motivuje k volbě vhodné školy, rodič v dané oblasti dlouhodobě plánuje a počítá s nutnými náklady;
- podporuje rodiče při přípravě dětí do školy, tzv. nácvik školní přípravy v rodině;
- podporuje orientaci rodiče ve školském systému: rodič získává informace o rozdílu mezi základní školou a základní školou praktickou; o svých právech a povinnostech ve vztahu ke vzdělávání dítěte; rodič se pak lépe orientuje v termínech zápisů, přihlášek;
- podporuje rodiče v organizaci času ve vztahu ke školní docházce dítěte: rodič se učí orientovat v důležitosti schůzek, termínech a v čase; učí se zajišťovat, že dítě nechodí pozdě do školy.

Důležitá je také pracovně výchovná činnost pracovníků SAS s dětmi:

- podpora dítěte k plnění povinností do školy: kontrola žákovské knížky, notýsku; příprava pomůcek, péče o pomůcky;
- příprava na vstup do vzdělávací instituce: jak bude probíhat zápis, průprava k zápisu do MŠ/ZŠ například básnička, procvičování tvarů, barev, levá a pravá strana, kresba postavy, počítání do 10, adresa, kde dítě bydlí,
- příprava na změnu režimu dne: co obnáší docházka do MŠ/ZŠ, společenské návyky, normy v MŠ, ZŠ, jako jsou pozdravení, poděkování, pravidla bezpečnosti.

Jak prevence skrytého záškoláctví a spolupráce s rodinou vypadá v praxi? Reflexe z jednotlivých poboček

Pobočka Ústí nad Labem - pracovnice SAS Kateřina Köhlerová:

Pracovník SAS doprovází rodiče na schůzku do školy:

Při setkání s učiteli se rodič může cítit lépe, pokud jdeme s ním, více tak porozumí závažnosti záškoláctví. Do školy vstupujeme jako partner rodiče i učitele. Někdy bývají pedagogové na děti a rodiče nazlobení, např. že nemají pomůcky, úkoly. Rodič i dítě se mohou za problémy, za svou situaci doma (pomůcky, úkoly, záškoláctví) stydět. Když doprovázíme rodiče, může mít pocit opory a poté i učiteli více řekne.

Motivační rozhovory s rodiči i dětmi:

Rozhovory vedeme s rodiči i dětmi ve snaze rozkrýt příčinu (skrytého) záškoláctví. Škola i naše služba rodině vysvětlují postihy za takové jednání. Příčiny mohou být různé, nemusí jít jen o lenost dítěte, ale může mu tam například někdo ubližovat. Nemotivovaný rodič neznamená nutně nemotivované dítě, je potřeba snažit se hledat vhodnou cestu, ukázat dítěti výhody vzdělání, vyzdvihnout to pěkné, co ve škole může zažít (kontakt s kamarády, výlety...).

Navázání na službu doučování:

Ohledně školních výsledků je možnost navázat dítě na službu doučování, nejlépe ve spolupráci se školou, a pomoci žákovi zažít pocit úspěchu.

Pobočka Kladno - pracovnice SAS Kateřina Habadová:

Motivační rozhovory s dětmi:

Osvědčilo se mi mluvit s dětmi, proč do školy nejdou, jaké jsou důvody. Také jsme odbourávali strach ze školy, řešili jsme šikanu, vztahy s vrstevníky, se kterými by společně do té školy mohli jít – tedy by se těšili na kamarády.

Motivační rozhovory s rodiči:

Téma u rozhovorů s rodiči bylo zejména odbourávání strachu z kritiky a rozebírání následků nedostatečné školní docházky. Motivační hovory byly na téma osamostatnění se dětí a jejich budoucnosti i jak navyšování rodičovských kompetencí může zlepšit vztah rodiče s dítětem.

Služba doučování:

Doučování je také jeden z užitečných nástrojů. Díky doučování dítě ve škole látku stíhá, není úplně mimo.

Pobočka Olomouc - pracovnice SAS Tereza Buchtová:

Motivační rozhovory s rodiči na téma skrytého záškoláctví:

Setkávám se nejvíce se skrytým záškoláctvím. Rodič omlouvá dítě z různých důvodů ve velké míře, i v rozsahu poloviny školní docházky, a dotyčná škola toleruje jakékoli omluvenky od rodiny. Pouze v jedné situaci podala škola podnět úřadu, do rodiny krátký čas chodila kurátorka, docházka dítěte do školy se poté dočasně zlepšila.

Komunikuji s rodičem, jak zvládají docházku do školy, proč rodič dítě omlouvá, jaké jsou důvody absence dítěte ve škole, které stavy/situace považuje rodič za důvod k omluvení. Poskytuji rodiči zpětnou vazbu, možnost pohledu jiné strany, jak omlouvání žáka koresponduje s pravidly určenými školou.

Komunikuji s rodičem, jak omlouvá dítě ve škole: jakou formou a v jakém čase – telefonicky, písemně, zprostředkovaně jinou osobu, omluva ihned, několikátý den absence, zpětně, na výzvu školy atp., zda zná pravidla stanovená školou pro omlouvání.

Probírám s rodiči nastavení domácích pravidel, respektování docházky do školy, formy vyhýbání se škole, důvody absence (různé ve vztahu k věku dítěte), zda je rodič respektován dítětem, nastavení režimu činností v rámci dne v rodině.

Motivační rozhovory s dítětem:

Mohu vést rozhovory i s dítětem, ale má to své limity, zejména u mladších dětí. Dítě na 1. stupni často neovlivní, že jej rodič neposílá do školy. Zejména v 1. a 2. třídě je však vliv absence zásadní pro zvládání učiva i v dalších ročnících.

Co nabízí SAS škole za pomoc ohledně skrytého záškoláctví?

1. Doprovody rodičů do škol;
2. doporučení svolat případovou konferenci;
3. podporu komunikace rodičů a učitelů;
4. pomoc učitelům, aby pochopili prostředí, ve kterém dítě vyrůstá/pohybuje se a snažili se spolu s pracovníky SAS hledat možnosti, jak dítě ve škole motivovat k lepším výsledkům;
5. pracovníci SAS mohou škole také nabídnout tzv. trojstrannou spolupráci.

Trojstranné spolupráce se realizují po dohodě v propojení rodina – SAS – škola. Jasně se určí téma, nesmí být obecné – například snížení neomluvených hodin. Je-li cílem řádná docházka, musí být přesně řečeno, co to znamená – například, že je cílem nulový počet neomluvených hodin. Téma se může definovat i v rámci společné případové konference všech aktérů.

Poté se v rámci této trojstranné spolupráce domlouvají konkrétní kroky, které mohou vypadat následujícím způsobem, dle řešených obtíží:

Důvody omluvy	Řešení
Obtíže při omlouvání absencí dítěte ve škole	Matka omluví dítě telefonicky, v telefonátu se s učitelkou dohodne na předání úkolů.
Dítě má neřešené zdravotní obtíže	Motivační rozhovory s rodičem týkající se zdravotního stavu dítěte; mapování kroků, které rodič podnikl; společná návštěva pediatra apod. Pracovnice SAS bude doprovázet matku s dítětem k lékaři.
Rodič má obtíže v komunikaci, malé sociální dovednosti při jednání s institucemi	Je domluven doprovod do PPP, vysvětlení instituce PPP, jak pracovat se zprávou z PPP, kdo co bude dělat. Dítě může následně, po diagnostice v PPP, potřebovat péči logopeda, anebo vyšetření zraku, sluchu. Pracovnice SAS doprovodí rodiče a dítě na vyšetření.
Dítě má nadměrný počet omluvených hodin (existuje podezření na skryté záškoláctví)	Motivační rozhovory, který s rodičem vede pracovník SAS. Jednou týdně proběhne schůzka rodič – SAS – třídní učitelka.

Trojstranná spolupráce se domlouvá na 6 měsíců. Je možné ji v případě potřeby prodloužit.

Pokud spolupracuje SAS s rodinou individuálně, bez zapojení školy jako třetí strany (tj. není uzavřena trojstranná dohoda), spolupráce se uzavírá na jeden rok, opět s možností prodloužení.

Kde se služba SAS nejčastěji odehrává?

SAS probíhá hlavně v terénu. Nelze ale striktně nařídit, že musí schůzka v domově rodiny proběhnout třeba jedenkrát týdně. Rodina nemusí dát souhlas s tím, že se chce s pracovníkem setkávat doma. Pak je důležité zjistit příčiny. Mohou být různé. Může se jednat o stud za stav bytu – to se během několika schůzek dá odbourat, naopak se nevyhovující bydlení rychle stává jedním z témat spolupráce. Další příčinou neochoty setkávat se v domácím prostředí může být přítomnost osoby, která je rizikem. Klient si například nepřeje, aby informace daná riziková osoba slyšela. Například matka, klientka služby, chce opustit partnera, popřípadě chce hovořit o partnerských problémech. Pak je nemožné mít v domácnosti pro takové téma prostor. Anebo v rodině probíhá domácí násilí – také téma nelze otevřít, popřípadě nelze sestavit krizový plán, pokud je agresor v domácnosti. Pracovník SAS vždy hledá pro setkání bezpečné místo. Může se s klientem setkávat v parku, o tématech hovořit během doprovodu na úřad apod. Rodina může odmítat setkávání doma i

z důvodu, že „něco“ skrývá, nemá v pracovníky SAS důvěru, spolupracuje pouze na základě důrazného doporučení OSPOD, nespolupracuje z vlastní vůle. Zde je složité získat důvěru, chce to nutnou dávku trpělivosti. Schůzky potom probíhají mimo domov klienta.

Šest doporučení a užitečných informací pro učitele

1) Nemějte nereálná očekávání při započetí spolupráce se službou SAS

Někdy se pracovníci SAS setkávají s nereálnými očekáváními ze strany školy, co vše mohou ve spolupráci rodiny změnit a jak rychle. Změnit postoje trvá, učitelé tedy často nevidí ve službě SAS smysl, protože se situace hned nezlepší (mimo zajištění pomůcek, svačin, bačkor apod.).

2) Netrestejte děti za nezodpovědné chování rodičů

Pro učitele je mnohdy těžké akceptovat prostředí, ve kterém děti vyrůstají. Trestat děti za nezodpovědné chování rodičů ale nepřináší žádný výsledek. Je vhodné projevit trpělivost, vyvolat v dítěti zájem, chuť, důvěru, bezpečí, chválit za každou drobnost, všimnout si dítěte, projevit opravdový zájem a pochopení.

3) Obracejte se při řešení problémů se záškoláctvím na SAS souběžně s kontaktováním OSPOD

Velmi často školy kontaktují rovnou kurátora pro mládež, nezkouší se obrátit nejdříve na SAS. Důvod je jednak ten, že nevidí v rámci péče SAS u rodin rychlé zlepšení. Dále se pedagog drží zákonných předpisů a v okamžiku, kdy má dítě dvacet neomluvených hodin, plní povinnost neomluvené hodiny hlásit. Jak si s tím poradí kurátor/OSPOD, nechává pak už pedagog na nich. Je to samozřejmě město od města, někde učitelé a služba SAS spolupracují úspěšně. Učitel nicméně může v okamžiku, kdy kontaktuje OSPOD, kontaktovat i SAS. V takovém případě musí před tím rodině službu SAS nabídnout a poskytnout jim i kontakt. Často se ale v praxi stává, že školu a SAS naopak propojí přímo kurátor pro mládež z oddělení OSPOD a spolupráce tak může být zahájena.

4) Když OSPOD nekoná, je možné se obrátit na SAS

Někdy pracovníci SAS vstupují do situace, kdy učitel o záškoláctví dítěte již OSPOD informoval a OSPOD do dané doby nezahájil ještě žádné kroky. Je třeba zdůraznit, že OSPOD se na téma (skrytého) záškoláctví cíleně nezaměřuje. Situace je obvykle v rodině špatná v mnoha směrech (existenční problémy, zanedbání péče a výchovy), záškoláctví je jedním z mnoha bodů a je spíš na okraji zájmu.

5) Neočekávejte okamžitý kladný ohlas rodiny

Rodina může odmítnout pomoc, proto se vyplatí možnost spolupráce nabízet postupně, zmapovat si situaci. Zjistit důvody odmítnutí. Rodině vysvětlit, proč si myslíte, že by služba SAS mohla pomoci. Zdůraznit, že se jedná o pomoc, ne o kontrolu. I tak rodina nemusí nabídku přijmout.

6) Vezměte v potaz legislativní vymezení - povinnou mlčenlivost zaměstnanců poskytovatelů sociálních služeb a oznamovací povinnost

Pracovníci SAS nemohou sdělit žádné informace učiteli o dítěti a rodičích, pokud k tomu rodič nedal souhlas. V rámci trojstranné spolupráce je možná jasná domluva, jaké informace mohou být ze

strany SAS učitelé sděleny. Pokud bude například uzavřena trojstranná dohoda na téma (skryté) záškoláctví konkrétního dítěte, SAS nemůže hovořit o jiných tématech, která s rodinou také řeší, resp. nemůže říct, co dalšího s rodinou řeší (jestli se rodina chce stěhovat, jaké jsou příjmy a výdaje rodiny, zdravotní stav členů, volný čas...). Může ale se školou sdílet informace týkající se docházky dítěte, jeho omlouvání, pokud se tak všechny tři strany společně předem dohodou.

Pokud by došlo k prolomení mlčenlivosti pracovníka SAS, je zde oznamovací povinnost a pracovník podléhá [Trestnímu zákoníku](#), [Trestnímu řádu](#) a [Zákonu o sociálně právní ochraně dětí](#). Výňatek z legislativy, který se zabývá mlčenlivostí a oznamovací povinností, naleznete v Příloze 3.

Jakým způsobem SAS oslovit?

Jaké má učitel vlastně možnosti, pokud nechce být sám iniciátorem složitých jednání s rodiči, nicméně měl by zájem o spolupráci se SAS při řešení problémů dítěte?

- Škola se může přímo obrátit na koordinátora SAS na dané pobočce. Očekávání, možnosti, konkrétní formu spolupráce je nezbytné vyjasnit přímo s koordinátorem služby SAS. Takový krok může udělat třídní učitel, výchovný poradce, ředitel anebo zástupce ředitele školy.
- První společná schůzka je nejefektivnější ve složení výchovný poradce, učitelé a koordinátor SAS, kde si všechny strany sdělí očekávání i možnosti a mohou najít kompromis.
- Poté může dojít k širší schůzce: učitelé, výchovný poradce, tým pracovníků SAS.

Jak rodičům službu SAS nabídnout?

Fantazii se meze nekladou! Školy pořádají akce pro veřejnost, dny otevřených dveří, akce pro děti i rodiče. Na tyto akce může škola pracovníky SAS přizvat, mohou vymyslet společnou akci například na Den dětí.

Další příklady z praxe:

- Rodič je pozván na schůzku do školy, učitel může rodině nabídnout službu SAS a dohodnout se, kdy, jak a kde se potkají. Pedagog může od rodiče dostat svolení k předání kontaktu a SAS rodiči zavolá, popřípadě si mohou domluvit schůzku a přizvat SAS, záleží, na co rodič spíše uslyší.
- Škola se rozhodla pro bazar oblečení, přizvala organizaci Člověk v tísni. Bazar byl společný a pracovníci SAS se mohli sami představit lidem, s kterými se během bazaru dali do řeči.
- Učitelé mohou požádat SAS o doprovod do rodiny dítěte; rodině pak pracovníka představí a nechají na něm, zda se spolupráce rozvine.
- Učitel se může rozhodnout iniciovat svolání případové konference a rovněž přizvat SAS – během konference je možné rodičům službu nabídnout.
- Pokud rodina dlouhodobě nekomunikuje, bude nejspíš vedena u kurátora, popřípadě u jiné instituce – například Probační a mediační služby. Učitel tak může zkusit požádat tuto organizaci, zda by službu SAS rodině nabídl.

Základní přehled o SAS získáte v článku [„Sociálně aktivizační služba pro rodiny: Co od nich může škola čekat“](#). Více informací o základních činnostech lze najít i v Příloze 1 a 2.

Člověk v tísní

Organizace Člověk v tísní pomáhá v Česku lidem, kteří se ocitli v těžké sociální situaci, již od roku 1999. Pracovníci jim nabízejí široké spektrum sociálních a vzdělávacích služeb. Pobočky naleznete v sedmi krajích tuzemska, služby ale nabízí organizace ve více než 50 městech a obcích.

Více o službě SAS [zde](#). Více o službě Doučování – Podpora vzdělávání v rodinách [zde](#).

Radka Kunešová působí v organizaci Člověk v tísní v Ústí nad Labem od roku 2010. Svou dráhu začala jako sociální pracovnice ve službě SAS pro rodiny s dětmi. Po dvou letech přešla z přímé práce na pozici koordinátorky (SAS pro rodiny s dětmi a služba Terénní programy). Vede tým terénních pracovníků v části města Ústí nad Labem – Předlice. Již dva roky rovněž působí na pozici metodičky služby SAS. V rámci této pozice navštěvuje pobočky v Ústí nad Labem, Bílině, Karlových Varech, Plzni, Kladně a Olomouci.

Ke stažení:

[Příloha 1: Základní činnosti.](#)

[Příloha 2: Metodický postup: Základní činnosti. Sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi. Člověk v tísní, o.p.s.](#)

[Příloha 3: Prolomení mlčenlivosti a oznamovací povinnost v legislativě.](#)

8. Sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi: co od ní můžete čekat?

I přes veškerou snahu se někdy může stát, že budete muset jako pedagogové řešit například záškoláctví nebo školní neúspěchy u vašich žáků. V takových chvílích může nabídnout pomocnou ruku Sociálně aktivizační služba (SAS), kterou poskytuje například nezisková organizace Člověk v tísni. Co to je a jak přesně funguje?

Ilustrační foto / FOTO: Freepik

Posláním Sociálně aktivizační služby (SAS) je vyhledávání, motivace, poskytování sociální pomoci a poradenství rodinám s dětmi v obtížné životní situaci, která je ohrožuje vyloučením nebo odděluje od běžné společnosti. To totiž samozřejmě negativně dopadá i na vývoj dítěte. Je proto zásadní pomoci rodičům překonat problémy, které nedovedou zvládnout sami, s cílem zachování nebo obnovení funkcí rodiny.

To se děje například formou výchovné, vzdělávací, sociálně terapeutické a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím nebo pomoci při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

Konkrétní cíle a zásady si nicméně definuje každý poskytovatel sám. Člověk v tísni je má nastavené takto:

- **Hlavním cílem je zachování nebo obnovení funkcí rodiny** v jejím přirozeném prostředí.
- **Minimálním cílem je zastavení zhoršování nepříznivé sociální situace** rodiny.

- **Optimálním cílem je zlepšení sociálních dovedností, životní úrovně a spokojenosti členů rodiny.**
- Důležité je také nalézt a posílit vnitřní zdroje rodiny. Členy aktivně zapojit do řešení nepříznivé sociální situace a zvýšit jejich kompetence tak, aby v budoucnu zvládli své problémy řešit samostatně.
- Informovat rodinu v oblasti, ve které potřebuje pomoc.
- Rozvinout znalosti rodičů i dětí, díky kterým budou schopni předejít či řešit příčiny ohrožení dítěte.
- Podpořit rodiče při vytváření podmínek pro vstup dětí do hlavního proudu školského vzdělávacího systému a pro jejich pravidelnou školní docházku, a to s ohledem na jejich individuální potřeby. Podpořit rodiče při vytváření podmínek pro smysluplné trávení volného času. Předcházet předčasnému ukončování vzdělávání.
- Zapojit rodinu do běžné sítě podpůrných aktivit, která je lokálně dostupná: MŠ, družina, kroužky, kluby aj.

Mlčenlivost i dobrovolnost jako základ

Každý poskytovatel si také definuje svoje vlastní zásady pro danou službu, pro příklad opět uvádíme postoje Člověka v tísní:

1. **Mlčenlivost** je velmi důležitá zásada, sdělené osobní informace jsou vždy považovány za důvěrné. Bez vědomí a souhlasu rodiny nesmí být dále šířeny (výjimkou je ze zákona uložená oznamovací povinnost).
2. **Dobrovolnost** – služba je poskytována na přání rodiny a v rozsahu, který si sama zvolí, spolupráci může rodina bez udání důvodu kdykoliv ukončit.
3. **Bezplatnost** služby.
4. **Individuální pomoc a podpora** – pracovníci hledají řešení podle konkrétní situace rodiny, respektují jedinečnost její i jejích členů.
5. **Podpora samostatnosti rodiny** – rodiny jsou vedeny k tomu, aby se podle svých možností a schopností podílely na řešení své situace, nesou za ni odpovědnost. Toto je klíčová hranice: Pracovníci SAS nepracují za rodiny. Naopak rodiny jsou tahounem změny.
6. **Zájem dítěte je vždy nadřazen nad všemi ostatními zájmy**, včetně zájmu rodičů, přičemž není zpochybněna primární zodpovědnost rodičů za své děti.
7. **Rovný přístup** – služba je poskytována bez předsudků, bez ohledu na pohlaví, zdravotní postižení, náboženství, sexuální orientaci atd.

Kdo může být poskytovatelem SAS?

SAS se poskytuje ambulantně a také jako terénní forma. Člověk v tísní se zaměřuje hlavně na terénní formu služby, tj. pracovníci navštěvují rodiny v jejich prostředí (chodí k nim domů). Ambulantní formou mohou být například skupinové aktivity pro matky, které se setkávají v prostorách organizace.

Poskytovatelem služby může být organizace, která má zaregistrovanou sociálně aktivizační službu pro rodiny s dětmi a splňuje zákonné požadavky Zákona o sociálních službách [108/2006 Sb.](#) Nejčastěji se jedná o zaregistrované obecně prospěšné společnosti, zapsané spolky a ústavy, které může v některých případech zřizovat místní obec (centra sociálních služeb), anebo církve (farní charity apod.). Pro mnohé organizace představuje významnou podporu jejich činnosti sponzorství. Zákon o sociálních službách ukládá i odbornou způsobilost k výkonu povolání sociálních pracovníků

(bližší informace lze nalézt v Zákoně o sociálních službách [108/2006 Sb.](#), § 109 – § 117).

Kompletní databázi všech poskytovatelů lze dohledat v Registru poskytovatelů sociálních služeb [zde](#).

Jak funguje spolupráce s OSPOD a školou?

Někdy může být uzavírána dohoda o spolupráci i mezi pracovníkem SAS, rodinou a třetím subjektem, jako je škola, OSPOD anebo další organizace. Pracovníky SAS může oslovit sama škola, anebo OSPOD (kurátor pro mládež) s tím, že by službu rádi propojili s rodinou. Ta s nabídkou nicméně musí vždy souhlasit. Další variantou je, že OSPOD může spolupráci rodiny a SAS pouze doporučit s tím, že nechce být součástí kooperace. Potom ke trojstranné dohodě nedochází.

První setkání bývá společné a účastní se ho všechny strany. Pracovníci SAS se představí, sdělí, co služba nabízí. Učitel obvykle řekne svá očekávání a rodiče se vyjádří, zda mají o službu zájem. Mohou například odmítnout trojstrannou spolupráci a chtít pouze SAS, nebo nic z toho.

V uzavřené trojstranné dohodě (Dohodu o spolupráci si můžete stáhnout jako „Přílohu 1“ pod článkem) o spolupráci se jasně definují cíle, kroky všech stran (co kdo a kdy udělá). V dohodě je ošetřeno i předávání informací (četnost písemných zpráv apod.). Pokud je zapojen učitel, má také svoje úkoly.

Trojstranná dohoda o spolupráci obsahuje:

- smluvní strany
- cíl spolupráce
- kroky rodiny
- kroky pracovníka SAS
- kroky pracovníka třetího subjektu (ZŠ, OSPOD...)
- způsob spolupráce mezi jednotlivými stranami
- způsob výměny informací
- četnost setkání
- vyhodnocování spolupráce

V dokumentu jsou také informace o písemné hodnotící zprávě – jedná se o pravidelná shrnutí, zda se spolupráce daří, jestli v ní pokračovat. Dále je tam uveden způsob zpracování této zprávy, pravidla nahlížení do ní, interval, v jakém se bude vystavovat, kdo ji bude vypracovávat. V praxi obvykle písemnou zprávu vyhotovuje pracovník SAS, četnost je na dohodě. Dohoda o spolupráci také specifikuje postup při jejím rozvázání před vypršením platnosti.

Další pravidla:

- Dohoda o spolupráci se uzavírá na šest měsíců.
- Může být prodloužena dodatkem na dobu šesti měsíců.
- Dohoda o spolupráci obsahuje výslovný souhlas rodiny s postupem v ní obsaženým a informací o tom, že může kdykoliv tento souhlas změnit.
- Pokud se mění cíl v uzavřené dohodě, je měněn dodatkem a je opět uzavírán na dobu šesti měsíců.

Jaké informace může SAS sdílet se školou?

SAS může škole sdělit jen ty informace, které odsouhlasí rodič. Předávají se na společném setkání, kde všichni slyší, co která strana říká. I proto SAS s rodinou dochází na schůzky do školy společně. Může se jednat o individuální setkání s učitelem, třídní schůzky, výchovnou komisi, případovou konferenci.

Pokud si rodina nepřeje předávat informace, případně odmítá podepsat trojstrannou dohodu o spolupráci, toto přání pracovník SAS respektuje. V klidu s ní o důvodech pohovoří a postupně se snaží toto její rozhodnutí změnit, popřípadě odstranit důvody, které k němu vedly.

Ukončení spolupráce

Dříve či později samozřejmě dojde i k ukončení spolupráce. Jakou formou se tak děje?

- Rodina má právo smlouvu vypovědět kdykoliv (tj. pokud rodina nevnímá další potřebu spolupráce i před uplynutím lhůty 6 měsíců).
- Škola má právo smlouvu vypovědět kdykoliv (tj. pokud škola nevnímá další potřebu spolupráce i před uplynutím lhůty 6 měsíců).

Rodina, škola, pracovník SAS mohou spolupráci ukončit po vzájemné dohodě (tj. pokud všechny strany vnímají, že není třeba další spolupráce před uplynutím lhůty 6 měsíců). V tomto případě podepíší dohodu o ukončení (ke dni, na kterém se společně dohodnou).

Pracovník SAS a rodina vždy uzavírají smlouvu o poskytování služby. Pracovník má přitom právo tuto smlouvu vypovědět v případě, kdy rodina porušuje pravidla spolupráce. V tu chvíli logicky zaniká i případný režim trojstranné spolupráce, přičemž musí pracovník neziskové organizace o změně informovat i třetí stranu.

Kde hledat podrobnější informace?

V případě zájmu lze najít více informací na [webových stránkách služby](#). Je také možné se obrátit na vedoucí sociálních služeb a metodičku, které mají potřebné informace, popřípadě vás přesměrují na ředitele a koordinátory sociálních služeb konkrétních poboček.

V případě zájmu se lze obracet na:

Kateřina Dosoudilová

Metodik sociálních služeb

Katerina.dosoudilova@clovekvtsni.cz

Radka Kunešová

Koordinátor sociálních služeb

Metodik služby SAS

Radka.kunesova@clovekvtsni.cz

Příloha 1: Dohoda o spolupráci

9. Vzdělávací volnočasové aktivity jako alternativa k doučování

Volnočasové aktivity formou zážitkové pedagogiky dokážou s dětmi se sociálním znevýhodněním divy. Vedle doučování jsou zájmové kroužky další příjemnou formou, jak děti vzdělávat.

Ilustrační foto/FOTO: APIV B

Text tematicky navazuje na [článek o doučování dětí se sociálním znevýhodněním](#).

Zkušenosti a informace v článku vycházejí z programu [Podpora vzdělávání v rodinách](#) společnosti Člověk v tísni, o. p. s. Jedná se o jednu ze služeb Programů sociální integrace, která je při sedmi krajských pobočkách Člověka v tísni poskytována dětem ohroženým školním neúspěchem. Program působí od roku 2006, v rámci něj dobrovolníci podpořili individuálním a v některých případech i skupinovým doučováním v rodinách kolem 3 000 dětí.

Zážitková pedagogika

V rámci programu individuálního a skupinového doučování doplňuje Člověk v tísni ještě vzdělávací volnočasové aktivity pro děti. Děti si při skupinových volnočasových aktivitách procvičí a prohloubí své dovednosti a získají možnost podívat se na věci z nového úhlu pohledu. Dostanou se do míst, kam

se obvykle nepodívají. Volnočasové aktivity jsou postaveny na principech zážitkové pedagogiky. Děti např. „hrají“ na běžný život, v simulovaných situacích se učí zodpovědnému rozhodování, finanční gramotnosti, plánování apod. Program probíhá formou jednodenních nebo vícedenních akcí, nebo formou nějaké pravidelné klubové aktivity. Významnou roli hraje motivační charakter aktivit, mohou fungovat jako „odměna“ za celoroční práci. To funguje obzvlášť u letních pobytových aktivit a táborů.

Popis jedné z možných aktivit [zde](#).

Zájmové kroužky

Jediným omezením volnočasových aktivit je, že se často setkávají pouze děti ze stejné lokality. Ideální je tedy motivovat a podporovat děti i k začleňování do běžných vrstevnických skupin hlavního proudu, což se ideálně děje prostřednictvím klasických mainstreamových volnočasových aktivit (zájmových kroužků). Je to potřeba zejména z toho důvodu, že kroužky jsou pro spoustu dětí nedostupné. Až na výjimky se děti se sociálním znevýhodněním žádné zájmové činnosti nevěnují, což je limituje při rozvíjení možných talentů, schopností a dovedností. Začleňování je důležité pro posílení přirozených přátelských a zájmových vazeb dětí na okolí, je to možnost vymanit se z mnohdy velmi málo podnětného prostředí, ve kterém se pohybují. Finance bývají v této oblasti jednou z hlavních překážek, proto je potřeba pro rodiny cíleně hledat možnosti finanční pomoci, která by umožnila dětem kroužky navštěvovat.

Individuální volnočasové aktivity

Volnočasové aktivity mohou být uskutečňovány také v individuální podobě – zážitkové a vzdělávací akce zprostředkovává dobrovolník přímo konkrétnímu dítěti a sám se jich také účastní. Jedná se o aktivity typu výlety, návštěvy knihoven, muzeí, výstav, pamětihodností, kulturních institucí (divadlo, kino) – vždy s ohledem na konkrétní potřeby a zájmy dítěte ve vztahu k jeho vzdělávání. Dobrovolník pracuje s přirozenou motivací a zájmem dítěte, a tím ovlivňuje jeho vztah k okolnímu světu, rozšiřuje mu obzory a zároveň těmito aktivitami ukotvuje a formuje motivaci k dalšímu vzdělávání. Skladbu a volbu aktivit dobrovolník konzultuje s pracovníkem Člověka v tísni. Osvědčené aktivity jsou dobrovolníky sdíleny v rámci celého programu. Možnosti realizace těchto aktivit úzce souvisejí se vztahem dobrovolníka a dítěte, motivací a v neposlední řadě s finančními a časovými možnostmi.

10. Orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPÖD) v hlavní roli případové konference

Když už si škola neví rady a problémové chování žáka se stupňuje, může být řešením případová konference ve spolupráci s Orgánem sociálně-právní ochrany dětí (OSPÖD). Jak takové setkání vypadá a co je jeho cílem?

Ředitelka školy, Radmila Jedličková, ve třídě se žáky / FOTO: Archiv Radmily Jedličkové

Škola se někdy ohledně práce s žáky dostane do bodu, kdy neví kudy kam. Žák chodí za školou, kouří, možná se dokonce dopouští drobné trestné činnosti. Rodiče už dávno nezvedají telefon, nebo na svého potomka také nestačí. Co dál? V tuto chvíli může být vhodné, když se svolá případová konference a sejdou se všichni, kteří s konkrétním žákem a rodinou mají co do činění.

„My jsme velmi rádi, když se případové konference konají, ale nesvoláváme je,“ vysvětluje Radmila Jedličková, ředitelka Základní školy a mateřské školy Grafická v Praze 5. Tato škola se případových konferencí aktivně účastní vždy, když se jedná o jejich žáka. Často vysílají na setkání kromě třídního učitele i ředitelku, protože se škola snaží o co největší objektivitu. To se může lépe podařit, když se zúčastní více lidí, kteří žáka znají. Dalším častým účastníkem je také výchovný poradce.

„Musím říct, že v našem obvodu máme velmi dobrou spolupráci s Orgánem sociálně-právní ochrany

děti (OSPOD) a případové konference u nás tedy vypadají tak, jak mají. Nechceme kárat ani trestat rodiče, jdeme do toho pozitivně a přejeme si změnu, která bude dobrá pro žáka,” vysvětluje Jedličková.

„Problémový žák“

Občas se ve škole vyskytne tzv. „problémový žák“. Buď přijde odjinud, nebo se jeho chování zhorší během let docházky do školy. Výrazně neprospívá, víc je mimo školu než v ní nebo je tu podezření, že mu rodiče neposkytují vhodné zázemí. Nejprve přichází výchovný pohovor s rodiči a žákem, definují si pravidla pro všechny i potřeby rodiny, které třeba škola může částečně saturovat. Při neplnění se svolává výchovná komise, kam je přizván i OSPOD, a jsou stanovena další pravidla, mimo jiné třeba ambulantní návštěva Střediska výchovné péče. Potom následuje ještě mnoho pohovorů se zaměstnanci OSPOD a většinou tak po deseti selháních je svolávána případová konference.

„Máme například dobrou zkušenost se schůzkou s pediatrem,” vysvětluje ředitelka Jedličková. „Může nastat situace, kdy se rodiči nechce ráno vstávat, tak žákovi píše omluvenky kvůli údajné nevolnosti. V tu chvíli je třeba řešit, co s tím,” říká Radmila Jedličková. Jedním z výstupů případové konference může být tedy i to, že budou rodiče předávat omluvenky pouze od lékaře. „Mnohdy se tím zkomplikuje situace pediatra, kterému pak někteří rodiče volají i několikrát týdně a dožadují se omluvení absence. Je to nepříjemné, ale když je lékař se situací obeznámen, dají se lépe nastavit pravidla,” vysvětluje ředitelka.

OSPOD a facilitátor

Velmi cenné je, že na setkání případové konference se obvykle dostaví lidé, kteří se běžně jinak nesejdou, například sociální pracovník OSPOD, kurátor, rodiče, lékař atd., a společně hledají řešení. „Je to jakási poslední varianta, než se začnou podnikat kroky k odebrání dítěte z rodiny,” upozorňuje Jedličková.

Podnět na pořádání případové konference dává nejčastěji OSPOD (ten konferenci také obvykle organizuje), ale může přijít i ze strany školy. Musí být nicméně splněny podmínky organizace konference a o tom bývá OSPOD zpravidla velmi dobře informován.

Případových konferencí se účastní i rodiče a žák, ale zejména žáci nebývají u všeho. Přítomen je také nezávislý facilitátor, který všem dává spravedlivý prostor a hlídá, aby nedocházelo ke konfliktům a osočování. Aby se někdo mohl stát facilitátorem, musí absolvovat akreditovaný kurz facilitace. Facilitátor má předem stanovený program a pravidla. Každý účastník dostává stejný časový prostor apod., případová konference má jasnou strukturu. „Dobré je, když konferenci vede někdo, kdo neustále zdůrazňuje to pozitivní směřování a snahu pomoci. Pro rodiče je těžké, když se dostaví na jednání, kde na ně čeká třeba osm lidí, a už se předem obávají, že se bude řešit jen jejich rodičovské selhání. Proto je dobré, když během setkání někdo udává pozitivní směr,” zdůrazňuje Jedličková.

Výstupem ze setkání je závazný dokument, který všichni odsouhlasí, podepíší, a pokud se jím neřídí, slouží jako podklad pro případné soudní jednání. Obsahuje přesně v bodech jednotlivé kroky, které by měl udělat rodič. Část je věnovaná případným závazkům žáka, aby i on aktivně participoval na změně své situace. Plnění stanovených konkrétních závazků kontroluje škola a informuje OSPOD

(některé závazky kontroluje také Středisko výchovné péče, kurátor, sociální pracovník nebo jiná organizace, která komunikuje s OSPOD). Většinou se řešení problémů netýká pouze jedné oblasti.

Výsledek případové konference

Ne vždy je výsledkem případové konference naprostý happy end, ale může se podařit situaci žáka zlepšit. Může se například podařit přesunout rodinu z ubytovny do bytu, dát víc důrazu na péči a snahu. „Samozřejmě že než se svolá případová konference, my toho už hodně uděláme a zařídíme. Často se ale až během konference dozvíme věci, které jsme o rodině vůbec nevěděli – třeba o potížích s bydlením nebo se zákonem,“ popisuje Radmila Jedličková.

Ve chvíli, kdy se sejdou všichni, kteří mají s rodinou co do činění, začne se skládat plastický obrázek toho, jak žák vlastně žije. „Někdy třeba zjistíme, že matka sice dlouhodobě selhává v dohledu nad plněním školní práce, ale zvládá si udržet zaměstnání, což je skvělé. Můžeme jí tedy vyjít vstříc – zjistit, kdy má směny, a zajistit, aby s žákem někdo napsal úkoly,“ vysvětluje Jedličková. „Někdy se ale také setkáte s rodičem, kterému je všechno jedno a neplní žádné dohody. V tu chvíli vám může dojít, že v nejlepším zájmu žáka opravdu může být odchod z rodiny.“

Jak se zachovat a co udělat, pokud chce škola začít s případovými konferencemi? „V současné době bych případové konference spíše nechávala na OSPOD. Já sama jsem deset let pracovala jako etoped diagnostického ústavu, a proto mám s případovými konferencemi bohaté zkušenosti. Nemyslím si ale, že ředitelé základních škol se orientují v této problematice natolik, aby byli schopni konference pořádat. Myslím, že velkým pozitivem je samotná práce školy jako podklad a příprava případové konference,“ vysvětluje Radmila Jedličková, ředitelka Základní školy a mateřské školy Grafická v Praze 5.

Fotogalerie (FOTO: Archiv Radmily Jedličkové)

Co je případová konference

Případová konference je plánované, koordinované a strukturované pracovní setkání.

Cíle případové konference

Aktivní spolupráce mezi rodiči, žákem a odborníky:

- komplexní vyhodnocení situace,
- řešení, které eliminuje, zmírní nebo odstraní rizika ohrožení žáka,
- vytvoření plánu pomoci rodině a žákovi

- posílení kompetence rodičů a rodiny jako celku.

Efektivitu stanovených cílů posiluje aktivní účast rodičů, případně i žáka na stanovení cílů.

Účastníci

Setkání se účastní rodiče, případně také žák, a odborníci, kteří s nimi pracují (pracovali nebo budou pracovat). Pracovníci OSPOD zpravidla konferenci koordinují a garantují řádnou sociálně-právní ochranu žáka definovanou v legislativě. Dále se mohou účastnit zástupci školy nebo školského zařízení, zdravotnického zařízení, soudu, policie, probační a mediační služby apod. Zpravidla se také účastní facilitátor, který napomáhá udržení struktury sezení a facilituje komunikaci mezi všemi účastníky.

Struktura

Dodržování struktury případové konference je jejím základním principem. Je rozdělena na tyto části, z nichž každá má svůj cíl a obsah a navazují na sebe:

- příprava,
- úvod,
- sdělení svolavatele k aktuální situaci,
- věcná nebo řízená diskuse,
- komplexní vyhodnocení,
- plánování,
- ověření nebo revize plánu,
- seznámení a podněty k motivaci rodičů i žáka ke spolupráci na výstupech,
- závěr. [\[1\]](#)

Zdroje:

[1] BECHYŇOVÁ, Věra. (2012). *Případové konference: praktický průvodce pro práci s ohroženou rodinou*. Vyd. 1. Praha: Portál.

11. Skupinové doučování od dobrovolníků Člověka v tísní

Skupinové doučování, kterým dobrovolníci společnosti Člověk v tísní podporují děti se sociálním znevýhodněním, působí preventivně a rozvíjí různé sociální dovednosti a schopnosti.

Ilustrační foto/FOTO: APIV B

Text tematicky navazuje na [článek o doučování dětí se sociálním znevýhodněním](#).

Zkušenosti a informace v článku vycházejí z programu [Podpora vzdělávání v rodinách](#) společnosti Člověk v tísní, o. p. s. Jedná se o jednu ze služeb Programů sociální integrace, která je při sedmi krajských pobočkách Člověka v tísní poskytována dětem ohroženým školním neúspěchem. Program působí od roku 2006, v rámci něj dobrovolníci podpořili individuálním a v některých případech i skupinovým doučováním v rodinách kolem 3 000 dětí.

Skupinové doučování by měla být zábavná vzdělávací aktivita, na které se podílejí i dobrovolníci. Větší náročnost na přípravu doučovacích hodin vyváží více podpořených dětí. Skupinové doučování je alternativou k individuálnímu doučování. Tato podpora existuje ve dvou formách.

Doučování ve škole

První probíhá ve spolupráci se školami. Učitelé vytipovávají potřebné děti, které se účastní doučovacího kroužku, zpravidla jednou týdně na dvě hodiny. Kroužek je zaměřen na opakování a procvičování školní látky, ale je v něm prostor i na učení hrou a prohlubování kompetencí. Jedná se především o tyto kompetence: rozvoj komunikace, spolupráce, kritického myšlení, aktivního naslouchání a schopnosti porozumění textu.

Děti jsou na kroužek skupinového doučování přihlašováni svými zákonnými zástupci. Nabídka doučování je zpravidla zprostředkována školou, většinou formou informačních letáků či zařazením skupinového doučování mezi nabídku odpoledních kroužků. Na některých školách třídní učitelé oslovují konkrétní rodiče, u jejichž dětí považují za vhodné, aby na kroužek skupinového doučování docházely.

Externí doučování

Druhou formou je skupinové doučování, které je organizováno například na ubytovnách, v azylových domech nebo přímo v prostorách jejich poboček. Skupinové doučování je efektivní podpůrný nástroj z hlediska počtu zapojených dětí a je rovněž možností, jak podpořit dítě v případě, kdy je doučování v domácím prostředí dítěte z nejrůznějších důvodů znemožněno.

Může mít rovněž nezanedbatelný preventivní charakter. Např. doučovací kroužek u prvňáčků pomůže podchytit případné potíže ve škole dříve, než přerostou ve vážné problémy. Už během první třídy je možné rozpoznat, které dítě bude během školní docházky potřebovat výraznější podporu, a posléze mu může být včas poskytnuta třeba formou individuálního doučování a intenzivnější spolupráce s rodinou a se školou.

Zpětná vazba formou dotazníku

Zpětná vazba od dětí probíhá formou dotazníku, který mapuje klima na doučování i spokojenost jednotlivých dětí s průběhem doučování, je anonymní a děti ho vyplňují zpravidla jednou za pololetí. Ambicí programu je na konci školního roku každému dítěti, které dochází na skupinové doučování, sepsat vzkaz, zprávu nebo profil, který bude slovním hodnocením mapujícím silné stránky dítěte a bude konkrétně popisovat, co se dítěti během školního roku na doučování povedlo.

Více o skupinovém doučování se můžete dočíst [v této reportáži](#) nebo [v této metodice](#) jejich pobočky v Praze.

12. Úloha školy v prevenci záškoláctví a skrytého záškoláctví

Nejen sociální znevýhodnění bývá příčinou absence ve škole. Jak se popasovat s prevencí záškoláctví ze strany vedení školy a učitelů?

Ilustrační foto / FOTO: APIV B

Jaké jsou příčiny záškoláctví a skrytého záškoláctví? Jakou roli v tomto fenoménu hraje ztráta důvěry rodičů ke škole? Proč je potřeba budovat partnerské vztahy s rodiči? Přinášíme inspiraci pro školy, úřady i neziskové organizace, jak budovat nová partnerství a jak zefektivnit stávající síť podpůrných a vzdělávacích služeb pro dítě ohrožené školním neúspěchem. Převzali a upravili jsme text z metodiky „[Systémová spojení: Spolupráce jako nástroj překonávání důsledků sociálního znevýhodnění ve vzdělávání](#)“ projektu „Do lavic!“ realizovaném organizací Člověk v tísni (podrobnější informace o cílech projektu najdete pod článkem).

Záškoláctví

Běžné označení pro neomluvené a úmyslné absence dítěte ve vyučování. Jev, který je zařazen mezi poruchy chování, mezi sociálně patologické jevy. Dítě bez vědomí rodičů (někdy i s jejich vědomím) nedochází do školy – buď pravidelně, nebo jen občas. Příčinou mohou být obecné obavy ze školy, nechť ke vzdělávání, prostá neukázněnost, napojení na nevhodnou partu nebo obava ze zkoušení z některých předmětů, ale i obava ze spolužáků (šikana) nebo z učitelů. Roli mohou hrát i rodiče bez odpovědného vztahu ke vzdělání. [1]

Skryté záškoláctví

Skryté záškoláctví omlouvají rodiče vlastním podpisem a může se vyskytovat už od první třídy. Autorský kolektiv Člověka v tísni v rámci odborné příručky [Mají na to!](#) popisuje pět parametrů, které mohou v praxi indikovat skryté záškoláctví:

- 1) Velmi časté krátkodobé absence, většinou ve dnech kolem víkendu, v celkovém součtu kolem 150 hodin za rok, přičemž rodiče nepřítomnost omlouvají poukazováním na zdravotní problémy nebo rodinné důvody;
- 2) děti, které jsou údajně nemocné, jsou viděny na veřejných prostranstvích, jejich nepřítomnost ve škole také souvisí s počasím – za pěkného počasí je častější;
- 3) malý zájem rodičů o vzdělávací dráhu dítěte;
- 4) neschopnost nebo neochota zajistit školákovi všechny školní potřeby nebo uhradit poplatky, následné radikální řešení situace, kdy se rodina i dítě bojí reakce školy;
- 5) tyto jevy se vyskytují dlouhodobě, často už od prvních ročníků, takže mají velký vliv na start dítěte ve škole. [\[2\]](#)

Jak rozlišit skryté záškoláctví od „běžného“ záškoláctví starších dětí, kdy rodiče o absenci dítěte často nevědí a dítě ji zapírá? Více k tématu na [těchto](#) stránkách.

Příčiny absence ve škole

V komunikaci mezi rodičem ze sociálně znevýhodněného prostředí a učitelem je možné vysledovat určité vstupní překážky a bariéry, které se následně promění v tyto možné příčiny záškoláctví a skrytého záškoláctví u dítěte:

1. **Nerovné postavení rodičů a učitelů:** rodiče žijící v odlišných kulturních a jiných životních podmínkách se hůře orientují v situacích odehrávajících se na formálním základě; se sociálním statutem souvisí také sebevědomí; schůzky se téměř vždy odehrávají na půdě školy, učitelé tedy v očích rodičů vždy zastávají „pozici silnějšího“;
2. **vzájemná podezřívavost, vytvoření negativního obrazu druhé strany** a ochota přiklánět se ke špatným tvrzením o ní („s tou rodinou/školou mám také své zkušenosti, které bych nikomu nepřál/a“);
3. **dopad na pozici dítěte ve třídě a ve škole:** to, jak doma rodiče komunikují záležitosti týkající se školy a učitelů, má dopad na chování a sebevnímání dítěte ve školním kontextu; naopak negativní zážitky učitele s rodiči se mohou každý den výrazně promítat do jeho vztahu s dítětem;
4. **opakovaná zkušenost školního neúspěchu dítěte:** dítě opakovaně zažívá problematické situace ve škole, bývá nepřipravené, nemá pomůcky, domácí úkoly apod.

Absence vzájemné důvěry je pro situaci, kdy se škola snaží zabránit vzniklému záškoláctví, velmi typická. Jak vyplývá ze zkušenosti terénních pracovníků Člověka v tísni, rodiče při konfrontaci

ohledně nahlášení neomluvených hodin na OSPOD subjektivně prožívají pocit nespokojenosti se školou, nepochopení, nespravedlivého zacházení a kritiky. Situace může gradovat v projevy agrese, verbálních útoků a vyhrožování ze strany rodičů. Často za problémovou situaci rodiče viní školu, která je zodpovědná za průběh vzdělávání dítěte. Svou vlastní roli v procesu a výsledném neúspěchu naopak vůbec neakceptují. Rodiče jsou také téměř vždy na straně dítěte. [3]

Nepříjemná atmosféra, kdy vážne komunikace a spolupráce neprobíhá, ještě více prohlubuje sociální vyloučení rodiny. Škola je totiž pro mnohé dospělé klienty sociálních služeb jednou z mála veřejných institucí, která v jejich životě není primárně represivní a má tedy potenciál k rozvoji jejich sociálních kompetencí.

Vytvoření vztahu důvěry a funkční spolupráce je dlouhodobý a náročný úkol. Rodiče mají často negativní zkušenosti ze svých vlastních studií. Změnit jejich přístup je možné, ale i při poměrně velké snaze to jde velmi pomalu.

Doporučení pro vedení školy k úspěšné prevenci záškoláctví a skrytého záškoláctví

1. Nastavení jasných pravidel pro prevenci záškoláctví a skrytého záškoláctví, zprostředkování všem učitelům

Pro účinné nastavení prevence skrytého záškoláctví nestačí mít pouze správné formulace ve školním řádu. Tento dokument má smysl, pouze pokud budou jeho ustanovení aktivně využívána všemi učiteli. Současná situace je v některých školách mnohdy nevyhovující proto, že třídní učitel nastavuje konkrétní pravidla ve své třídě sám. V rámci jedné školy se tak mohou objevit výrazné rozdíly. Učitelé musí být tedy bezpodmínečně seznámeni se smyslem opatření uvedených ve školním řádu včetně svých pravomocí a případných následků jimi udělených sankcí pro dítě i rodiče.

Je třeba, aby učitelé získali jasnou představu o způsobu řešení různých situací, např. formou kazuistik řešených na poradách školy. Učitelé přítomní na expertních skupinách v projektu Člověka v tísní Do lavic! zdůrazňovali časovou náročnost prověřování oprávněnosti omluvenky při podezření na skryté záškoláctví. To ale platí spíše pro situaci před zavedením transparentních pravidel pro přísnější režim omlouvání, protože předem domluvená spolupráce s pediatrem snižuje potřebu „vyšetřování“ ze strany učitele.

2. Garance systému prevence záškoláctví jednou pověřenou osobou

Obecně by systém prevence záškoláctví na škole měla garantovat jedna osoba – výchovný poradce nebo metodik prevence. Ten by měl s třídním učitelem konzultovat postup v jednotlivých případech, měl by pravidelně připomínat jednotnou linii školy. Zároveň by měl fungovat jako styčná osoba pro komunikaci s dalšími subjekty, které hrají roli v systému prevence: OSPOD, Policie ČR, nestátní nezisková organizace. Důležité je v této souvislosti také pravidelné sledování výše omluvené absence, a to jak u jednotlivých dětí, tak v mezitřídním srovnání, který může ukázat signifikantní rozdíl jako důsledek rozdílně nastavených pravidel třídními učiteli.

Úkol sledování absencí a usvědčování rodiče z nedbalosti není v žádném případě povznášející úkol. Rodič, který vnímá neomluvení absencí svého dítěte jako příkoří, může sáhnout k verbální agresi vůči třídnímu učiteli. Z tohoto důvodu je nezbytně nutná podpora vedení školy: od počátku nastavení systému změnou školního řádu přes jednání s rodiči o nastavení zvláštního režimu omlouvání absencí

až po konzultace a jednání na výchovných komisích. Management školy musí dávat najevo důležitost správné míry restriktivního postupu a vyjádřit podporu konkrétním učitelům v jejich nelehkém úkolu.

3. Zájem o zvýšení úspěšnosti dítěte - společné téma pro školu i rodiče

Protože se v případě řešení záškoláctví jedná o jasný restriktivní prvek, jehož dopad může být na rodiče poměrně velký, bylo by vhodné, aby škola rodičům při projednávání potenciálních sankcí („hrozby“) dala zároveň najevo, že má **maximální zájem na zvýšení úspěšnosti dítěte ve škole**. Vedle empatické komunikace i neverbálních reakcí naznačujících přijetí druhé strany by to měly být konkrétní nabídky, které pomůžou utlumit negativní emoce a stres rodičů spojený s projednáváním nepříjemné záležitosti. Může se jednat o nabídku kroužků, doučování a další formy podpory (např. splátkový kalendář výdajů spojených s exkurzemi atd.). Mělo by být zdůrazněno, že rodiče mají otevřenou cestu k individuálním nebo telefonickým konzultacím. Je také třeba naučit se vnímat jakékoli drobné pokroky u osob žijících v situaci sociálního vyloučení (tedy nejen u dětí, ale i u rodičů).

Doporučení pro učitele k úspěšné prevenci záškoláctví a skrytého záškoláctví

1. Důkladné seznámení rodičů s pravidly - využití všech komunikačních kanálů

Se zněním školního řádu musí být rodiče seznámeni prokazatelnou formou. Většinou se tak děje podpisem jejich prohlášení na začátku školního roku. Zároveň je ovšem dobré seznámit rodiče přímým a maximálně srozumitelným způsobem s pasážemi dokumentu, zaměřenými na způsoby omlouvání dítěte a na důsledky případného zanedbání. Toto seznámení je možné podpořit vlepěním konkrétních pasáží školního řádu, týkajících se omlouvání absencí, do žákovské knížky.

K životu v sociálním vyloučení patří nejistota, nedůvěra v psaný text a formální instituce, snaha obcházet a „zkoušet“ limity systému. Transparentní pravidla proto přinášejí benefity všem zúčastněným stranám, jakkoli je tak nemusí zpočátku všichni vnímat. Pro zavádění nových pravidel je z tohoto důvodu nezbytné využití všech komunikačních kanálů, aby došlo k přenosu informací v maximální možné míře. Nutné je posléze ujištění, zda jim opravdu rozumí všechny zúčastněné strany.

2. Vnímání rodiče jako partnera - bez předsudků, hodnocení a porovnávání

Co znamená běžně přijímaná teze, že „rodič má být pro školu partnerem“, v případě jeho dlouhodobě tíživé sociální situace, odlišné od mainstreamu? Tento rodič zákonitě nemůže naplňovat představu kompetentního a zodpovědného zákonného zástupce, protože jeho životní zkušenost je často radikálně odlišná. Bohužel, důsledkem této odlišnosti může být absence respektu vůči rodičům ze strany školy, zvláště v případě negativních zkušeností při jednání s nimi. Model partnerství nevylučuje stanovení pravidel a případný postih (respektive nahlášení nesrovnalostí) v případě jejich nedodržování; klíčové a nejtěžší je vnímání důstojnosti partnerské strany i v situaci, kdy k tomu zdánlivě není důvod.

3. Přijetí obavy rodičů ze ztráty důstojnosti

Mnohé výpovědi potvrzují, že někteří rodiče žijící v odlišných kulturních a jiných životních podmínkách citlivě vnímají, pokud je v komunikaci patrná nějaká míra odstupů anebo pohrdání, které vůči nim (často zcela nevědomě) projevují někteří pedagogičtí pracovníci. Jedna z kazuistik zmiňuje odůvodnění klientky, proč nechodí na třídní schůzky: „Klientka má obavu, že ji bude učitelka shazovat před ostatními rodiči.“ Citlivé věci je jednoduše potřeba vyřizovat výhradně v soukromí. Pracovníci školy by měli být schopni jednat s respektem vůči rodičům, a to i v situaci, kdy si ho zdánlivě nezaslouží. Učitel by měl být tím, kdo udělá první krok pro řešení situace a zároveň nabídne pomocnou ruku.

4. Posílení komunikace s rodinou, vyvážení restrikce vstřícnými kroky

V praxi je důležité vědět, že problémy s docházkou často souvisí s dalšími rizikovými faktory (nastavení rodičů vůči škole, malé zkušenosti při jednání s institucemi, nedůvěra k institucím, finanční potíže, které mají dopad na trávení volného času dítěte, přípravu pomůcek do školy apod.). Ty je třeba znát a přizpůsobit jim způsob řešení. Zvládnutí problémů v prvních krocích předpokládá intenzivní komunikaci s rodinným zázemím dítěte. Restrikce musí vždy předcházet a doprovázet vstřícné kroky ze strany školy, jinak dojde spíše k prohloubení těchto rizikových faktorů vedoucích k selhávání dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí v hlavním vzdělávacím proudu.

5. Nastavení takových podmínek, aby dítě mělo šanci zažívat ve škole úspěch

Je třeba dát dítěti nějaké perspektivy, důvod, proč se těšit do školy. Jeden ze zástupců pedagogicko-psychologické poradny na jednání expertní skupiny, konané 28. 6. 2011 v rámci projektu Do lavic!, realizovaném organizací Člověk v tísni, uvedl, že vyšší absence dětí ze sociokulturně znevýhodněného prostředí je většinou reakcí na školní neúspěšnost. Jedná se o začarovaný kruh: reakce únikem, vyhýbání se situacím, které jsou nepříjemné – tzv. únik do nemoci apod. Jednou z možností, jak řešit takovou situaci, je přizpůsobit přístup dítěti na míru – u chronicky neúspěšného navodit situaci úspěchu, tím pomalu budovat a zlepšovat vztah ke škole. Pak se může tendence k úniku zmenšovat a v jeho důsledku se sníží i školní absence.

Shrnutí

Nastavení jasných pravidel a jejich důkladné komunikování rodině, budování vzájemné důvěry a respektu a společná práce na zvýšení školní úspěšnosti dítěte je klíčem k nastartování potřebných změn v přístupu rodin a dětí ke škole. Děti se sociálním znevýhodněním mají oproti ostatním až dvojnásobné omluvené absence, což výrazně snižuje jejich šanci na úspěch ve vzdělávání. [4] Prevence záškoláctví nemá a nemůže ležet na bedrech pouze učitelům a vedení školy, pomoci může například spolupráce s neziskovými organizacemi. Jak zahájit spolupráci s neziskovými organizacemi, se můžete dočíst ve článku [„Jak na skryté záškoláctví? Řešením je spolupráce školy se Sociálně aktivizační službou“](#) a [„Jak zlepšit studijní výsledky sociálně znevýhodněných žáků?“](#).

DO LAVIC! - PODPORA A PORADENSTVÍ

Realizátor projektu: Člověk v tísni, o. p. s. (2009-2012)

Projekt byl zaměřen na podporu vzdělávání dětí a mládeže se specifickými vzdělávacími potřebami, které vyrůstají v podmínkách sociálního vyloučení ve městech Bílina, Chomutov, Liberec, Sokolov, Plzeň, Ústí nad Labem, na Olomoucku a Prostějovsku. Prostřednictvím individuálního doučování a kariérního poradenství projekt zvýšil úspěšnost vzdělávací kariéry těchto dětí a mládeže. Projekt byl také impulzem k zahájení důležitých plánovacích procesů v oblasti vzdělávací politiky na místní úrovni, které s integračními sociálními politikami v současnosti představují systémový přístup k řešení problematiky sociálního vyloučení. Projekt přispěl k rozvoji kompetencí, důležitých pro nalezení vyhovujícího zaměstnání a dosažení odpovídající životní úrovně u dětí a mládeže.

V rámci projektu byly realizovány aktivity zaměřené i na širší síť institucí, jejichž činnost se dotýká sociálně znevýhodněných rodin. Konkrétně se jednalo o kulaté stoly s pozvanými zástupci jednotlivých organizací. Expertních skupin se účastnili představitelé samospráv, pracovníci magistrátů a městských úřadů (gesce školství, sociálních věcí a kontroly), zástupci vybraných základních škol (vedení škol, výchovní poradci, metodici prevence), pracovníci pedagogicko-psychologických poraden (PPP), speciálně-pedagogických center (SPC) a středisek výchovné péče (SVP), zástupci nestátních neziskových organizací (nizkoprahová centra, sociální práce v rodinách), představitelé příslušné Městské policie a Policie ČR, pracovníci probační a mediační služby, pediatři.

Výstupy projektu je po povinné registraci možné stáhnout v databázi výstupů projektů OP VK.

<https://databaze.op-vk.cz/Project/Detail/2023>

Zdroje

[1] Kol. autorů. *MAJÍ NA TO! Jak podpořit sociálně znevýhodněné děti na ZŠ. 32. Jak snížit absence u žáka se sociálním znevýhodněním?* [online]. [dat. cit. 15. 6. 2020] Dostupné z: <http://www.majinato.cz/32-jak-snizit-absence-u-zaka-se-socialnim-znevychodnenim.php>

[2] KOLÁŘ, Zdeněk a kol. (2012). *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Vyd. 1. Praha: Grada. s. 184.

[3] BITTNEROVÁ, D., DOUBEK, D., LEVÍNSKÁ, M. (2011). *Lžou nebo se mýlí nebo nám nerozumí? Kulturní modely a vzdělávání ve vyloučených lokalitách*. In ŠUCHA, M., CHARVÁT, M., ŘEHAN, V. (eds.). *Kvalitativní přístup a metody ve vědách o člověku ...: sborník z konference*. Brno: Psychologický ústav Akademie věd ČR, [2000]. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Psychologica. Supplementum; 37/2007. Sborníky. Monografie.

[4] GABAL ANALYSIS & CONSULTING. (2009) *Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní šance romských žáků a žákyň základních škol v okolí vyloučených romských lokalit*. GAC, s.r.o., Praha. [online]. [dat. cit. 15. 6. 2020] Dostupné z: https://www.msmt.cz/file/1627_1_1/.

13. Individuální vzdělávací plán (IVP) pro žáka se sociálním znevýhodněním

Individuální vzdělávací plán (IVP) může být pro žáka se sociálním znevýhodněním účinným podpůrným opatřením. Jak na pedagogickou diagnostiku a jak následně stanovit a vyhodnotit vzdělávací cíle? (Ilustrační foto. | FOTO: APIV B)

Ilustrační foto / FOTO: APIV B

Individuální vzdělávací plán jako podpůrné opatření pro žáka s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodů odlišných kulturních a životních podmínek se opírá o § 16 zákona č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) a § 3 vyhlášky č. 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. Na vytvoření i následném plnění IVP by měli ideálně spolupracovat třídní učitel, asistent pedagoga, školské poradenské zařízení, žák a jeho rodiče. [\[1\]](#)

IVP a rodiče

IVP je závazný dokument a nástroj nejen pro žáka a školu, ale jeho cíle se podpisem zavazují plnit i rodiče. V některých školách se dokonce zkušebně zavádějí smlouvy s rodiči. Rodiče by měli být zapojeni i do přípravy IVP. Měli by být seznámeni s pohledem pedagogů na stávající situaci a perspektivu jejich dítěte a mít možnost spolupodílet se na výsledcích společné práce. Podíl rodičů může mít různou formu – od zajištění pomůcek až po zajištění zájmového kroužku nebo odborného

vyšetření. Hodnocení a klasifikace se v rámci IVP uvádí jak průběžné, tak i závěrečné. Zvláště průběžné hodnocení by mělo být formativní.

IVP a žák

Do IVP jsou začleněny i osobní cíle dotyčného žáka. Zainteresovaní by měli dohlédnout na to, že jsou to cíle dosažitelné, reálné, a přitom jsou dostatečnou výzvou. Měly by být konkrétně formulované a rozfázované do postupných kroků a časových etap. Mělo by být stanoveno, kdo bude na jejich plnění dohlížet a kdo bude žáka podporovat a dávat mu zpětnou vazbu. Důležitá je v tomto ohledu role asistenta pedagoga.

Pedagogická diagnostika v IVP

Pedagogická diagnostika mapuje dovednosti a schopnosti žáka, jako jsou komunikace, spolupráce, slovní zásoba, porozumění, pracovní návyky apod. U žáka se [sociálním znevýhodněním](#) by se pedagogická diagnostika měla zaměřit také na rodinné prostředí, domácí přípravu a spolupráci s rodiči. [2]

Pro pedagogickou diagnostiku můžete využít **Formulář pro pedagogickou diagnostiku žáka se sociálním znevýhodněním** vytvořený autorským týmem APIV B, který najdete ke stažení pod článkem jako Přílohu 1. Vyplněný formulář vám poskytne základní přehled o osobnostních, sociálních a rodinných charakteristikách žáka.

Stanovení vzdělávacích cílů v IVP

Cíle by měly být konkrétní, měly by se zvláště u žáků s potřebou podpory týkat nejen zvládnutí učiva, ale i rozšíření slovní zásoby, zvládání negativních emocí, rozvíjení vrstevnických vztahů, vztahů k autoritám, zapojení do zájmové aktivity, vedení k rozvoji jeho zájmů, zajištění doučování, podpory rodičů apod.

Metody dosažení stanovených vzdělávacích cílů v IVP

V čem spočívá pomoc [pedagogicko-psychologické poradny \(PPP\)](#) u žáků se sociálním znevýhodněním?

Základní stanovení metod a prostředků by mělo být uvedeno v doporučení pedagogicko-psychologické poradny (PPP) nebo speciálně pedagogického centra (SPC).

1. Pokud na škole působí **školní speciální pedagog**, může pomoci s realizací stanovených metod a prostředků ve vzdělávání žáků se SVP.
2. O volbě vhodných metod bývají také často poučeni z teorie i praktické zkušenosti učitelé.

3. Vedle běžně používaných forem podpory – hodiny pedagogické intervence ve škole – je zvláště pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodů odlišných kulturních a životních podmínek možné **doporučit návštěvu terapeutických skupin v PPP a využívání relaxačních technik**. Podpora se nemusí týkat jen učiva, ale i rozvoje sociálních vztahů, vztahů v rodině, dovednosti rodičů pracovat s žákem, osvojování základních školních návyků, jasné stanovení omlouvání absencí, zapůjčování pomůcek apod.

Rizika plynoucí z vypracování a realizace IVP

- Obsah IVP **nereflektuje individuální potřeby žáka**; cíle stanovené v IVP jsou příliš obecné a nekonkrétní.
- Opatření IVP **nejsou jednotně přijímána pedagogickým sborem** (záleží především na přístupu vedení školy); není-li IVP v praxi využíván také ostatními kolegy, vyvolává u pedagoga, který ho vytvořil, pocity marnosti.
- **Systémově nedostatečné řešení**: žáci nediagnostikovaní školským poradenským zařízením s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodů odlišných kulturních a životních podmínek nemají nárok na přiznání navýšení normativu – plnění IVP a nastavení vhodných podmínek, proto záleží na invenci a dobré vůli pedagoga.
- **Učitel může být v krátké době vyčerpan** vedením programů pro podporu skupinové koheze a komunikačních dovedností a dalšími aktivitami vyplývajícími z IVP, které realizuje nad rámec své běžné práce.

Důležitá role asistenta pedagoga

Pokud asistent pedagoga spolupracuje s učitelem na tvorbě adekvátních, konkrétních a časově vymezených vzdělávacích cílů, pokud podporuje žáka v jejich postupném naplňování, dává mu formativní zpětnou vazbu, náležitou podporu a stanovuje další cíle, které jsou pro žáka opět výzvou a podporují jeho rozvoj a jeho chuť se vzdělávat, **může mnohá výše uvedená rizika zmírnit anebo jim zcela předejít**. [2]

Ke stažení:

Příloha 1: [Formulář pro pedagogickou diagnostiku žáka se sociálním znevýhodněním](#).

Další informace:

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

1. Podívejte se na náš [článek](#) o tom, jak se daří začleňovat žáky se sociálním znevýhodněním na škole v Praze 12 pomocí zajištění jejich primárních potřeb a podpory učitelů.
2. Více o efektivní spolupráci s rodiči žáků s odlišnými kulturními a životními podmínkami se dozvíte ve [videorozhovoru s Alenou Tomáškovou](#), pedagožkou a bývalou ředitelkou Základní školy a Mateřské školy Děčín IV, Máchovo nám., p. o.
3. V článku [Jak zlepšit výsledky sociálně znevýhodněných žáků](#) se také dozvíte, jaký přínos může mít spolupráce školy s neziskovou organizací.

5dílný seriál- jednotlivé díly:

1. [Jak se žáci mohou podílet na nastavování cílů a hodnocení jejich splnění ve výuce?](#)
2. [Projektová výuka a portfolia. Nástroje, které umožňují žákům podílet se na plánování a hodnocení cílů výuky](#)
3. [Vzdělávací cíle u žáka se speciálními vzdělávacími potřebami](#)
4. [Zpětná vazba od asistenta pedagoga jako součást hodnocení žáka](#)
5. Individuální vzdělávací plán (IVP) pro žáka se sociálním znevýhodněním

Zdroje:

[1] KARGEROVÁ, J. A KOL. (2015). *Metodika práce asistenta pedagoga při aplikaci podpůrných opatření u žáků z důvodu sociálního znevýhodnění: druhý stupeň ZŠ*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

[2] MAJÍ NA TO – JAK PODPOŘIT SOCIÁLNĚ ZNEVÝHODNĚNÉ DĚTI NA ZŠ. (2013). [webová stránka]. *Dejme šanci individuálnímu vzdělávacímu plánu*. Dostupné z: <http://www.majinato.cz/3-dejme-sanci-individualnimu-vzdelavacimu-planu.php> (11. 12. 2020).

14. Individuální doučování dětí se sociálním znevýhodněním

Individuální doučování dětí se sociálním znevýhodněním může s dobrovolníky probíhat doma i mimo domov, a nakonec se z něj může vyvinout i skupinové doučování. Výsledkem je v každém případě lepší prospěch a pocit dětí.

Ilustrační foto/FOTO: APIV B

Text tematicky navazuje na [článek o doučování dětí se sociálním znevýhodněním](#).

Zkušenosti a informace v článku vycházejí z programu [Podpora vzdělávání v rodinách](#) společnosti Člověk v tísni, o. p. s. Jedná se o jednu ze služeb Programů sociální integrace, která je při sedmi krajských pobočkách Člověka v tísni poskytována dětem ohroženým školním neúspěchem. Program působí od roku 2006, v jeho rámci dobrovolníci podpořili individuálním doučováním v rodinách kolem 3 000 dětí.

Domácí doučování

Individuální doučování probíhá přímo v rodině dítěte. Dobrovolník za ním dochází jednou týdně na dvě hodiny, během kterých mu pomáhá se vším, co je potřeba. Kromě práce s dítětem jsou dobrovolníci a pracovníci v úzkém kontaktu také s rodiči, pro které přináší doučování mnoho povinností. Mimo jiné musí být vždy při doučování přítomni, zajišťují adekvátní podmínky na domácí přípravu či kontrolují splnění zadaných úkolů. Dobrovolníci se snaží rodiče vtáhnout do školního

dění, domácí přípravy a do aktivního zájmu o dítě obecně. Rodiče tím získávají potřebné informace a kompetence.

Pro řadu dětí je těžké vložit důvěru v cizího dospělého. To, že doučování probíhá doma, může dítěti zejména při prvních kontaktech pomoci cítit se bezpečně. V průběhu času dítě společně s dobrovolníkem vytváří svůj prostor, kde se může pravidelně učit. To umožňuje připravit aktivity, do kterých se mohou zapojit i rodiče a usnadnit tak další spolupráci. Přítomnost rodiče na doučování je nezbytná také proto, že za dítě nese zodpovědnost právě on (nebo jiný zletilý člen domácnosti), ne dobrovolník. Stejně tak je na rodině, aby připravila bezpečné podmínky pro doučování. Dobrovolník může pracovat s věcmi, které dítě běžně ze svého života zná, má je doma. Zároveň je dobré mu rozšiřovat obzor formou nových pomůcek, prostřednictvím kterých může danou látku lépe pochopit. U doučování jsou často přítomni i mladší sourozenci doučovaného dítěte, kteří se, byť jen pozorováním, mohou mnohé naučit. I jim je dobré připravit drobné úkoly, které mohou vypracovávat.

Výsledky a cíle doučování

Dlouhodobější práce v rodině by se měla odrážet například v posílení sebevědomí dítěte, zaujetím pro učení, těšením se na doučování ze strany dítěte, lepšími známkami v žákovské knížce, větší samostatností při přípravě domácích úkolů aj.

S rodinou uzavírá pracovník služby zakázku. Zakázky a cíle spolupráce jsou různé, často se odvíjejí od míry vnitřní motivace jednotlivců, délky zapojení do programu, ale i míry sociálních kompetencí. Zakázkou tedy může být například:

- příprava na zápis do ZŠ
- podpora v domácí přípravě dítěte s rodičem
- změna ZŠ
- zlepšení školního prospěchu jako prevence předčasného odchodu z hlavního vzdělávacího proudu aj.

Doučování mimo domov

Doučovat dítě v domácnosti není možné v případě výskytu patologických jevů v domácnosti, nebo kvůli nevyhovujícímu zázemí. Nejde jen o prostory, mnoho dětí nemá svůj klidný kout nebo pokoj, a přesto lze zajistit podmínky zabezpečující klid pro doučování. V některých případech je spolupráce rodiny slabší nebo je z jiných objektivních důvodů doučování doma nereálné a vhodné podmínky zajistit nelze (např. příliš početná domácnost ve velmi malém prostoru, přítomnost náročných mladších dětí nebo jiných rušivých členů domácnosti, ale i velká vzdálenost školy od místa bydliště, kdy doučování ve škole nebo v jiných prostorách může být logisticky výhodné pro všechny). V případě doučování mimo domácnost je třeba, aby dítě bylo motivované a rodiče byli schopni zajistit jeho docházku. Skupinové doučování realizované v daném místě může být v této situaci rovněž řešením. Často se stává, že pracovník služby v momentě, kdy má více dětí, které nemohou být doučovány doma, ale jsou motivované a doučování potřebují, ke skupinovému doučování jako alternativě přistoupí.

Spolupráce Člověka v tísní s ostatními institucemi

Pracovníci v rámci této doučovací služby také spolupracují s poradnami, specialisty či úřady, je-li to potřeba. Může se jednat o mediaci případných konfliktů, nedorozumění nebo nejasností mezi těmito

institucemi a rodiči konkrétních dětí. V praxi se nejčastěji jedná o doprovod rodičů s dětmi na vyšetření do těchto institucí a vysvětlování práv a povinností rodičů v této oblasti. V ideálním případě jsou pracovníci v kontaktu i s učiteli, aby tak měli jasný přehled, v čem konkrétně potřebuje dítě pomoci.

S většinou rodin si pracovníci kromě zakázky definují i cíle spolupráce a vytvářejí jednoduchý individuální plán spolupráce. Ukázky plánu najdete v příloze.

O službě doučování více [zde](#). A [zde](#) si můžete přečíst příběh jednoho ze zapojených dětí.

Příloha: [Ukázky individuálních plánů spolupráce s klientem](#)

15. Doučování dětí se sociálním znevýhodněním

Děti se sociálním znevýhodněním, které na základní škole trpí zhoršeným prospěchem, mají šanci na úspěch díky doučování od dobrovolníků společnosti Člověk v tísni.

Doučování, Bílina/FOTO: Iva Zímová, archiv Člověka v tísni, o.p.s.

Zkušenosti a informace v článku vycházejí z programu [Podpora vzdělávání v rodinách](#) společnosti Člověk v tísni, o. p. s. Jedná se o jednu ze služeb Programů sociální integrace, která je při sedmi krajských pobočkách Člověka v tísni poskytována dětem ohroženým školním neúspěchem. Program působí od roku 2006, v jeho rámci bylo podpořeno individuálním doučováním v rodinách kolem 3 000 dětí. Podrobněji o individuálním doučováním se můžete dočíst v textu [Individuální doučování](#). Doučování dětí provádějí dobrovolníci, o jejichž činnosti se můžete více dozvědět v textu [Dobrovolnictví](#). Dále se výše zmiňovaný program zaměřuje na podporu rodin ohrožených dětí v oblasti vzdělávání, na spolupráci se školou a skupinové doučování. Více se můžete dočíst v textech [Skupinové doučování](#) a [Volnočasové vzdělávací aktivity](#).

Sociální znevýhodnění a prospěch

Služba je určena dětem, které mají vzdělávací potíže ve škole a nedostává se jim doma adekvátní podpory. Zaměřuje se tedy především na děti rodičů, kteří mají nízké vzdělání. Druhým faktorem, ke kterému se přihlíží, je sociální a ekonomická situace, ve které se rodina nachází. Nejvyšší dosažené vzdělání rodičů bývá přímo úměrné vzdělání, jakého dosáhnou jejich děti. Rodiče dětí, se kterými v programu pracují, často svou vzdělávací dráhu zakončili na základní škole nebo základní škole praktické. Nízká nebo prakticky žádná šance najít pracovní uplatnění, život na hranici

chudoby, snížená kvalita života a velká pravděpodobnost, že stejný osud postihne i jejich děti... Způsob, jakým děti přistupují k učení, do značné míry ovlivňují jejich rodiče. Český školský systém nemá systémově nastavené mechanismy podpory takovýchto dětí. Proto se tyto děti bez podpory vnějších služeb nebo podpory jiné osoby prakticky neobejdou. Rodiče těchto dětí často nevědí, jak s dětmi mají pracovat, nebo učivu jednoduše nerozumějí. Někdy zájem o školu přebíjejí existenční problémy, se kterými se rodiny často potýkají.

Smyslem této služby je především zastavení propadu školního prospěchu dítěte. Doučování s sebou nicméně přináší i mnoho dalších pozitivních efektů. Patří mezi ně zvýšený zájem o školu, který se projevuje snížením počtu absencí či větší aktivitou při vyučování. Jak toho dosáhnout? Především tak, že se dítě díky pravidelné domácí přípravě cítí ve škole jistější, a ta pro něj pak přestává být strašákem, který přináší jen problémy a starosti.

Pozitivní důsledky doučování

- Zastavení školního propadu dítěte, ideálně zlepšení školních výsledků (prospěch, kompetence, zlepšení docházky)
- Systematizace domácí přípravy, zlepšení podmínek na domácí přípravu, pedagogizace rodinného prostředí
- Posílení sociálních a komunikačních dovedností
- Motivace k dalšímu vzdělávání
- Zlepšení sebehodnocení
- V případě dětí ze sociálně vyloučených lokalit – orientace na rozšíření obzorů, svět mainstreamových institucí, poznání světa vně lokality (například podpora klasických volnočasových aktivit – „kroužků“)
- Zlepšení spolupráce rodiny se školou a dalšími institucemi, orientace ve vzdělávacím systému a možnostech pro dítě

Jak se děti k doučování dostanou?

- Jejich rodiče jsou klienty jiných služeb pobočky Člověka v tísní, o. p. s., v místě [terénní sociální práce (TSP), sociálně aktivizační služba (SAS), dluhové poradenství atd.]. Situace rodin je pracovníkům známá. V momentě, kdy se v rodině vyskytnou potíže ve škole, propojí se jednotlivé služby a rodičům je nabídnuto doučování, poradenství ve vzdělávací oblasti a volnočasové vzdělávací aktivity.
- Žádost o spolupráci/podporu konkrétního dítěte přijde přímo ze školy (učitel, výchovný poradce apod.), poté škola kontaktuje rodiče dítěte.
- Rodiče si sami najdou a vyhledají jejich službu.
- Rodiče je osloví na základě doporučení známého/příbuzného/úřadu.
- Starší děti je osloví samy, často na základě doporučení kamarádů (vždy poté kontaktujeme rodiče dítěte).

Kdo do programu doučování patří a kdo ne?

Nejčastěji se věnují dětem ve věku povinné školní docházky, dětem žijícím v obcích, ke kterým se vztahuje působnost pobočky organizace Člověk v tísní (toto se může měnit v čase, aktuální místa

působení je dobré vždy ověřit na [webových stránkách organizace](#)).

Doučují děti sociálně znevýhodněné, ohrožené školním neúspěchem, jimž se doma nedostává adekvátní podpory, rozhodujícím kritériem však není socioekonomická situace rodiny, ale vzdělání rodičů a konkrétní situace, ve které se dítě nachází.

Nedoučují děti závislé na návykových látkách, děti agresivní ani děti s rozvinutým psychiatrickým omezením. V případě nejrůznějších patologických jevů v rodině dítěte vždy zvažují možnost doučování dětí jinde než přímo v domácnosti (v kanceláři, škole, knihovně atd.). Působení takového doučování je jiné a některé cíle jsou nesplnitelné, ale přesto i tento způsob podpory může být pro dané dítě prospěšný a mnohdy zásadní.

KDE DOUČOVÁNÍ PROBÍHÁ?

Seznam míst působení v roce 2019

Ústecký kraj: Ústí nad Labem, Chomutov, Bílina

Liberecký kraj: Liberec, Frýdlant v Čechách, Nové Město pod Smrkem, Dětrichov, Kunratice

Plzeňský kraj: Rokycansko (Rokycany, Kažez aj.), Nýřansko (Nýřany, Zbůch, Chotěšov, Horní Bříza aj.), Domažlicko, Poběžovicko, Klatovsko, Stříbrsko

Středočeský kraj: Kladno, Beroun (včetně blízkého okolí obou měst)

Olomoucký kraj: Olomouc, Prostějov, Brodek u Prostějova, Konice, Pěňčín, Bedihošť, Hradčany

Karlovarský kraj: Karlovy Vary, Sokolov, Chodov

Hlavní město Praha

Má vaše škola zájem využít službu doučování? Aktuální místa působení organizace Člověk v tísni včetně kontaktů najdete [zde](#).

16. Jak nastavit a udržet bezpečné klima ve třídě s žáky se sociálním znevýhodněním

Bezpečné klima ve třídě s žáky se sociálním znevýhodněním se vám snáze podaří udržet s pomocí diagnostiky klimatu třídy, společně dohodnutých třídních pravidel a reflektování stereotypů a předsudků. Nechte se inspirovat našimi tipy pro realizaci a vyhodnocování těchto aktivit.

Ilustrační foto / FOTO: Pixabay

Diagnostika klimatu třídy

Ve třídách, které navštěvují žáci se [sociálním znevýhodněním](#), může mít skupinová dynamika specifický náboj. Prvním krokem k prevenci i řešení konfliktů je **diagnostika třídního klimatu**. Zjistit, jaké je klima ve třídě, můžete nejen každodenním kontaktem se žáky ve třídě, ale i standardizovanými metodami. Tyto poznatky pak umožní zvolit nejvhodnější postupy k řešení problému. Text vychází z publikace *Metodika práce asistenta pedagoga při aplikaci podpůrných opatření u žáků z důvodu sociálního znevýhodnění: druhý stupeň ZŠ* autorů Jany Poche Kargerové a kol. [1]

Příklad:

Příklad z metodiky, která je určena pro školy zapojené do sítě „Škol podporujících zdraví“ [2] ukazuje, jak mohou vypadat jednoduchá kritéria pro příznivé a individualizované [klíma školy](#) a třídy.

Škola si stanovila obecný cíl: „*Atmosféra ve škole je přátelská, důstojná a plná porozumění.*“

Kritéria si škola formulovala pomocí otázek (levý sloupec). Ačkoli otázky vyžadují jen odpověď ANO – NE, škole taková odpověď nestačí a vyžaduje uvedení důkazů o dosaženém stavu (prostřední sloupec). V pravém sloupci je možné uvádět náměty na zlepšení ve sledovaném hledisku.

Kritéria	Z čeho se to pozná? Konkrétní ukazatele	Co bychom mohli zlepšit?
1. Vítae návštěvníky a nové žáky přátelsky a srdečně?		
2. Jsou žáci vedeni k tomu, aby se postarali o nově příchozí?		
3. Máme společnou strategii, jak začlenit do kolektivu nového žáka?		
4. Je naše škola vnímána jako místo, k němuž mohou mít lidé, kteří tam pracují, dobrý vztah?		
5. Povzbuzuje vedení školy pedagogy a zaměstnance školy k tomu, aby pečovali o sebe navzájem?		
6. Pomáhají učitelé žákům, kteří se dostali do úzkých?		
7. Je ve škole důvěryhodná osoba, o níž žáci vědí, že se na ni mohou obrátit s problémem nebo se žádostí o důvěrnou radu?		
8. Organizujeme akce, při kterých se oceňuje to, čeho žáci dosáhli?		
9. Jsou případné negativní výroky o práci žáka doprovázeny pozitivními komentáři toho, čeho žák dosáhl, a návrhy na další zlepšování?		
10. Jsou si učitelé a asistenti jisti tím, že se jim dostane pomoci a podpory, když ji budou potřebovat?		

11. Chovají se učitelé a asistenti uvolněně, účelně (smysluplně) a přirozeně?		
12. Jsou si žáci jisti tím, že se jim dostane pomoci a podpory, pokud ji budou potřebovat?		
13. Cítí učitelé, asistenti a žáci silnou sounáležitost se školou?		
14. Zajímají se učitelé, asistenti a žáci o sebe navzájem?		

Tip:

Při tvorbě prostředí třídy a školy si můžete klást následující otázky:

- *Podporuje uspořádání třídy komunikaci a spolupráci všech žáků?*
- *Mají všichni žáci místo, které je podporuje v práci?*
- *Neruší se někteří žáci navzájem?*
- *Není některý z žáků svým místem v lavici? --> vylučován z kolektivu?*
- *Pokud někdo sedí sám nebo na okrajovém místě, je to pro něj vhodné? Potřebuje skutečně sedět sám?*
- *Jakým způsobem se žáci v naší škole podílejí na tvorbě a organizaci prostředí třídy a školy?*
- *Jak postupujeme při tvorbě pravidel společně s žáky?*
- *Jak zajišťujeme, že všichni žáci nastaveným pravidlům rozumějí a dodržují je?*
- *Pracujeme ve škole s materiály a pomůckami podporujícími myšlenku kulturní rozmanitosti?*

Tip:

K tématu doporučujeme také články:

[Pravidla ve škole: Jak je sestavit a dodržovat.](#)

[VIDEO: Pravidla pro třídu vymýšlejte spolu s žáky. Budou je spíš dodržovat.](#)

[VIDEO: Jak na dobré klima ve škole, aby se tam těšili žáci i učitelé?](#)

[Multikulturní výchova mírní strach i předsudky. Žáky vede k toleranci.](#)

Tvorba třídních pravidel

Společné [vytváření pravidel](#) posiluje bezpečné klima ve třídě. Při tvorbě doporučení jsme vycházeli z *Metodiky práce asistenta pedagoga při aplikaci podpůrných opatření u žáků z důvodu sociálního znevýhodnění: druhý stupeň ZŠ* autorek Jany Staré a Jany Kargerové.

1. Zachovejte **formulace pravidel tak, jak je formulovali žáci svým vlastním jazykem**. Daleko lépe jim rozumí a jsou schopni je lépe přijímat a řídit se jimi.
2. **Soustředte se jen na podstatná pravidla**. Obecně platí, že čím méně pravidel, tím snáze se v nich žáci orientují. Ani na 2. stupni základní školy by jich nemělo být víc než deset.
3. **Formulujte pravidla pozitivně**. Pozitivní formulace vysílá k žákovi informaci o tom, jaké chování se od něho očekává, je jakýmsi vodítkem k žádoucímu chování.

Příklad:

„Ve třídě se oslovujeme křestním jménem nebo vyžádanou přezdívkou.“

4. Vyhodnocujte průběžně **chování žáků - jejich konkrétní činy vztahujte k pravidlům**. Práce s pravidly je denní součástí života třídy, která vede žáky k sebekázi a kultivaci sociálního chování. Využívejte ji zejména při společném hodnocení práce kruhu, v rámci třídnických hodin atd.

5. **Všímejte si průběžně zejména takového chování, které je v souladu s třídními pravidly**, komentujte ho a tím povzbuzujte další žáky k následování dobrého příkladu.

Příklad:

Když si všimnete, že Petr dává pozor, když Katka vypráví svůj příběh, pozitivně okomentujte jeho chování: „Petře, líbilo se mi, že jsi při Katčině vyprávění opravdu aktivně naslouchal. Když jsi jí pak položil otázku, dal jsi jí tak najevo, že tě její příběh zajímá, že o něm přemýšlíš.“

Reflektování stereotypů a předsudků

Zkušenosti žáků a jejich zážitky jsou velice důležitým zdrojem učení. Proto vytvářejte prostor, v němž se žáci o tyto svoje zkušenosti mohou podělit. Zvláště vhodné momenty nastávají v hodinách osobnostně sociální výchovy, dramatické výchovy a v rámci průřezového tématu multikulturní výchovy.

Můžete se cíleně zaměřit na **reflektování stereotypů a předsudků**, velmi užitečné aktivity najdete v metodických příručkách projektu Varianty (Varianty 2010, Morvayová, Moree, 2010), které přehledně ukazují na nebezpečí kulturně standardního přístupu a které zároveň představují přístup stavějící na individuálním chápání identity jakožto něčeho, co se v průběhu života mění. Zmíněné příručky se zabývají tématy interkulturality, mezilidských vztahů a nahlížení na sociální realitu způsobem, který je slučitelný s „protipředsudkovým“ vzděláváním. Pojetím i konkrétními lekcemi vede práci pedagogů směrem k oceňování žáků jako jedinečných individualit s originální osobní historií. Tyto nabízené lekce jsou vždy vedeny tak, že žáci jsou vybídnuti ke sdělování svých zkušeností vztahujících se k určitému problému nebo tématu. Pokud mají žáci příležitost obohatit učební proces svými zkušenostmi, snadněji hledají vztah školního učení k reálnému světu, ke svému životu.

Tip:

Na dobré klima třídy a školy působí také významnou měrou variabilita a autentičnost zdrojů k učení. Například do výuky dějepisu můžete velmi snadno zařadit romské reálie, které kromě samotného seznámení s romskou historií pomáhají žákům zasazovat informace do kontextu. To může pomoci hlubšímu pochopení souvislostí a předcházení zjednodušujícím stereotypům. Velmi dobře a citlivě zpracované materiály najdete například na <http://www.romanovodori.cz/uvod/>, <https://www.pametnaroda.cz/cs> nebo k objednání na www.romea.cz.

Doporučené zdroje pro práci se třídou:

1. STEKLÁ, R., HOUDEK, L. (eds.). (2012). *Druhá směna. Jak využívat dějiny a literaturu Romů ve výuce na 2. stupni ZŠ*. Romea, o. s.

2. MOREE, D. a kol. (2008). *Než začneme s multikulturní výchovou. Od skupinových konceptů k osobnostnímu přístupu*. Praha: Člověk v tísni, o. p. s. Dostupné z: https://www.varianty.cz/download/docs/118_nez-zac-neme-s-multikulturni-vy-chovou-od-skupinovy-ch-konceptu-k-osobnostni-mu-pr-i-stupu.pdf
3. MORVAYOVÁ, P.; MOREE, D. (2009). *Dvakrát měř, jednou řež*. Praha: Člověk v tísni. Dostupné z: https://www.varianty.cz/download/docs/99_dvakra-t-me-r-jednou-r-ez-od-multikulturni-vy-chovy-ke-vh-ledu.pdf.
4. Varianty a kol. (2010). *10krát s MKV – Metodické listy pro výuku multikulturní výchovy dle osobnostního přístupu*. Praha: Člověk v tísni. Dostupné z: https://www.varianty.cz/download/docs/97_10kra-t-s-mkv-metodicke-listy-pro-vy-uku-mkv-dle-osobnosti-ho-pr-i-stupu.pdf.
5. www.czechkid.cz
6. www.nasinebocizi.cz
7. <http://stereotypek.mkc.cz/>
8. www.protipredsudkum.upol.cz
9. <https://www.facinghistory.org/>
10. www.odyssea.cz/metodiky-osv/lekce-osv

Použité zdroje

- [1] POCHE KARGEROVÁ, Jana a kol. (2015). *Metodika práce asistenta pedagoga při aplikaci podpůrných opatření u žáků z důvodu sociálního znevýhodnění: druhý stupeň ZŠ*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, s. 63 - 71.
- [2] HAVLÍNOVÁ, M. (1998). *Program podpory zdraví ve škole*. Praha: Portál.

17. Dobrovolnictví: doučování dětí se sociálním znevýhodněním

Dobrovolnictví v doučování dětí se sociálním znevýhodněním není jen tak. Přečtěte si, co to pro dobrovolníky obnáší, co se od nich očekává a jak se jím můžete stát i vy. Text tematicky navazuje na článek o doučování dětí se sociálním znevýhodněním.

Doučování, Ústí nad Labem | FOTO: Archiv Člověka v tísni, o.p.s.

Text tematicky navazuje na [článek o doučování dětí se sociálním znevýhodněním](#).

Zkušenosti a informace v článku vycházejí z programu [Podpora vzdělávání v rodinách](#) společnosti Člověk v tísni, o. p. s. Jedná se o jednu ze služeb Programů sociální integrace, která je při sedmi krajských pobočkách Člověka v tísni poskytována dětem ohroženým školním neúspěchem. Program působí od roku 2006, v jeho rámci dobrovolníci podpořili individuálním doučováním v rodinách kolem 3 000 dětí.

Dobrovolnictví a zapojení rodičů

Zásadní roli v tomto programu pro dítě hraje dobrovolník, který do rodiny přináší jiný vzorec chování a jednání, vědomosti i zájem o školu a vzdělávání dítěte. Často se stává, že dítě s dobrovolníkem poprvé zažívá úspěch při učení. Rodiny a děti, se kterými dobrovolníci z organizace Člověk v tísni pracují, jsou různé. Někdy může být pro dobrovolníka snazší učit se s dítětem a rodiče do doučování příliš nezapojovat. Jedním z cílů ale je, aby rodiče v tom, co zvládnou a na co stačí, byli schopni svému dítěti sami pomoci. U někoho to může znamenat „jen“ přípravu zázemí pro učení, vypnutí

televize, zabavení mladších dětí a dohlédnutí, aby si dítě udělalo úkoly. Někteří rodiče mohou oprášit znalosti a pustit se do procvičování učební látky, se kterou si dokážou poradit, a další se možná jen potřebují dozvědět, jak na to. Důležité je nerezignovat na zapojení rodičů do doučování.

Charakteristika dobrovolníka

Dobrovolník je ten, kdo ve svém volném čase a bez nároku na finanční či jinou hmotnou odměnu věnuje své vědomosti, energii a dovednosti ve prospěch ostatních lidí.

Předpokládáme, že dobrovolník se rozhodl práci dělat svobodně, vážně a na základě vnitřní motivace. V rámci programu Podpora vzdělávání je žádoucí, když je dobrovolník zapojen dlouhodobě, tzn. alespoň 1/2 roku. Práce dobrovolníka se zaměřuje většinou na vedení individuálního nebo skupinového doučování (je-li na pobočce realizováno). Jeho úkolem má být v první řadě pomoc dítěti v mimoškolní přípravě, zejména v těch předmětech, ve kterých má dítě aktuálně potíže. Zároveň by mělo docházet k rozšíření všeobecného rozhledu, prohloubení zaujetí o vzdělání, rozvoj zvědavosti. Zároveň je dobré, když dobrovolník umí dítě pochválit a co nejvíce podpořit. Postupem času dochází nejen ke zlepšení prospěchu, ale i k lepšímu zvládání zátěžových situací spojených se školou a také k nárůstu sebedůvěry dítěte.

Dobrovolník není pomáhající profesionál. Jednání jménem organizace, vyřizování úředních záležitostí, konzultace se školou nebo s úřady bez vědomí pracovníka jsou nad rámec pravomocí dobrovolníka. V případě, že se na něj rodina nebo škola obrátí s prosbou o pomoc v řešení složité životní situace, je dobré ujasnit si role. Role dobrovolníka začíná a končí doučováním. Rodina se může obrátit na pracovníka podpory vzdělávání nebo terénního sociálního pracovníka. Jsou to odborníci, kteří mohou být nápomocní.

Nábor dobrovolníků

Dobrovolníci jsou před začátkem spolupráce adekvátně proškoleni, v průběhu doučování jim je pak poskytována veškerá potřebná podpora a pomoc. Dobrovolníci jsou aktivně získáváni formou náborů na středních a vysokých školách (představení služby), pomocí inzerce, webových stránek Člověka v tísni, facebookových stránek, letáků apod. Specifickou, ale nezanedbatelnou skupinou jsou dobrovolníci získaní metodou „snow ball“, tedy nabalováním, doporučením již stávajících dobrovolníků a přirozenými kontakty pracovníků – kamarádi, příbuzní, kolegové.

Požadavky na dobrovolníka

Skoro každý člověk s vnitřní motivací, chutí pomáhat dětem a s kladným vztahem ke vzdělávání může být nápomocen, ne každý však může doučovat každé dítě, přijít do komplikované rodiny atd. Součástí práce s dobrovolníky je rovněž zkoumání jejich možností, očekávání, schopností. Důležité je vhodné spárování. Dobrovolníci často mají nějakou představu o věku dítěte, předmětu doučování, lokalitě doučování. Může se tedy stát, že dobrovolník nezačíná doučovat ihned, ale na „své“ dítě si počká.

Význam vzdělání

Dobrovolníci se často setkávají u dětí a rodičů s nedůvěrou ke škole a učitelům a pochybami, zda je vzdělání vůbec důležité. Protože mají pravděpodobně jinou životní zkušenost, můžou se ji snažit citlivě předávat. Jedním z cílů programu je bavit se o tom, proč a jak je právě vzdělání významné a potřebné. Dobrovolník je parťák, kamarád, důvěrník, ale hlavně učitel. Ve zpětnovazebním

dotazníku, který vyplňovaly děti, se nejčastěji objevovalo, že dobrovolník je ten, kdo se snaží pomoci, ale i skutečně pomůže, je trpělivý a naučí, dokáže si promluvit i o citlivých věcech a děti mu mohou důvěřovat, učí je, co ony samy neumí, a je hodný.

Více informací pro začínající dobrovolníky o službě, jejich roli, metodice práce s dětmi, hranicích jejich práce najdete [zde](#).

Metodika práce s dobrovolníky vytvořená pobočkou Praha je [zde](#).

Víte o někom, kdo by se rád věnoval dobrovolnictví anebo máte vy sami zájem stát se dobrovolníkem? Informace najdete [zde](#).

18. Absence ve škole aneb (skryté) záškoláctví

Neomluvené hodiny na základní i střední škole si žádají vaši pozornost. Co dělat v rámci prevence záškoláctví a co když i omluvené absence ve škole ohrožují vzdělání záškoláků?

Ilustrační foto / FOTO: APIV B

Záškoláctví je asi nejčastější výchovný problém, který školy řeší. Někdy děti za školu chodí už na prvním stupni, a samozřejmě nejvíc se to týká středoškoláků. Průměrný žák podle ČŠI zamešká na základní škole asi 93 hodin za rok a na střední škole asi 140. Pokud mají děti absence neomluvené, průměrně to bývá 37 hodin ročně. Jsou ale děti, které zameškají hodin daleko víc. Co s nimi, jak je dostat zpátky do lavic a proč je to pro ně dobré?

Absence ve škole

„Pokud žák dlouhodobě a opakovaně nedochází do základní školy a má neomluvené hodiny, přičemž se zákonnými zástupci žáka není možné se domluvit, škola kontaktuje OSPOD. V takovém případě se totiž evidentně jedná o ohrožené dítě. Situace je složitější, pokud jde o středoškoláka, nebo pokud se jedná o tzv. skryté záškoláctví, kdy žák omluvenky sice má, ale je jasné, že není nemocen, a je viděn mimo školu,“ vysvětluje Petra Novotná, ředitelka pedagogicko-psychologické poradny v Ústí nad Orlicí.

Záškoláctví může mít nejrůznější, i skryté podoby a důvody. Žák buď omluvenky nenosí vůbec, nebo si je píše samo, případně je má od rodičů nebo od lékaře.

„Škola musí řešit situace, kdy žák omluvenky nemá, protože tam je evidentní, že se jedná o dítě ohrožené. Nicméně i v situaci, kdy žák omluvenky má a do školy nechodí, se musíme ptát, zda dítěti nebylo upřeno právo na vzdělávání a zda jeho zákonní zástupci jednají v jeho zájmu, když ho nepodporují v docházce do školy. Tudiž opět zvažujeme, zda se nejedná o dítě ohrožené. Zároveň bychom si v rámci prevence rizikového chování měli položit otázku, zda mu nejsou upřeny rovné příležitosti pro vzdělávání,“ říká Novotná.

Důvody, které vedou k absencím, mohou být různé. Často se jedná o děti z rodin sociálně znevýhodněných, kdy sami rodiče do školy nechodili a nevidí ve vzdělání hodnotu ani příležitost; mnohdy svěřují větším dětem jejich mladší sourozence na hlídání, a tím jim znemožňují školní docházku. Může jít o rodiče s nízkými rodičovskými kompetencemi, kteří nemají energii a schopnosti na to, aby své dítě argumentačně přemohli a dostali ho zase do školy. Často se u dětí objevují velké problémy – nejen materiální, ale také duševní: deprese, úzkosti, závislosti... Můžou to být ale i rodiče příliš zaměstnaní, kteří nemají čas a kapacitu na dostatečný dohled nad absencemi svého potomka. Někdy jsou absence objeveny s časovým zpožděním, protože se dítěti podaří absence falšovat nebo oddalovat kontrolu docházky.

Co tedy má škola dělat, když žák do školy nechodí? *„Pokud dítě zameškává a nemá dostatek podkladů pro klasifikaci, čeká ho na konci pololetí přezkoušení. Tam se ukáže, jestli má potřebné znalosti. Je nutné zdůraznit, že docházka do školy je zejména věcí rodičů, a pokud ji zajistit nezvládají, je třeba jim pomoci posilovat jejich kompetence,“* zdůrazňuje Petra Novotná.

Neomluvená absence a případová konference

V situaci, kdy má dítě 25 a víc neomluvených hodin, hlásí škola situaci OSPOD, protože je evidentní, že se jedná o ohrožené dítě, kterému je potřeba pomoci vrátit se ke vzdělávání. Jako vhodný nástroj pro řešení situace uvádí Novotná tzv. případovou konferenci, kterou svolává obvykle OSPOD, ale může ji svolat i škola nebo školské poradenské zařízení. Je to platforma, kde se na jednom místě sejdou všichni, kteří k problému záškoláctví mají co říci, tedy např. třídní učitel, výchovný poradce, metodik prevence, ředitel školy, rodič, pracovníci OSPOD, lékař, školní psycholog. Společně si stanoví cíl – v tomto případě návrat dítěte do školy. Dítě je někdy přítomno během celé konference, někdy je přizváno jen na část. Jde o to, aby se vyřešila situace, kdy je budoucnost dítěte vážně ohrožena tím, že se mu nedostává příležitosti ke vzdělávání. *„Výsledkem případové konference má být to, že si každý její účastník odnese úkoly, jejichž naplnění má vést právě k tomu, že se dítě vzdělávat zase začne,“* vysvětluje Petra Novotná. Podstatné je, že debata má být konstruktivní, nejde o to zjistit, „kdo za to může“, ale s pomocí facilitátora se soustředit na pozitivní výstupy a změnu. Kontrola úkolů se provádí na další konferenci.

Případové konference se samozřejmě může zúčastnit také dětský lékař. Ten bývá často ve složité situaci, kdy po něm dítě nebo rodič vyžaduje omluvenky (které není povinen vystavovat), aby tím legalizovali absence ve škole. Škola může lékaře požádat, aby omluvenky vystavoval skutečně jen v situaci, kdy zdravotní stav dítěte docházku do školy neumožňuje, a aby více komunikoval se školou. Výsledkem případové konference může být i to, že se ustanoví soudní dohled nad rodinou, což je

druh výchovného opatření ze strany OSPOD, případně (v krajní situaci) může být dítě umístěno do ústavní péče nebo do zdravotnického zařízení, ale to jsou opravdu krajnosti. *„Někdy se stane, že případová konference situaci vyřeší, ale pořád záleží hlavně na rodičích a na jejich schopnosti se o dítě řádně starat. Pokud to rodiče neumějí, vyplatí se jim v tom pomáhat,”* zdůrazňuje Petra Novotná.

Omluvená absence - skryté záškoláctví

Jelikož je zodpovědnost za školní docházku dítěte primární zodpovědností rodičů, jsou to také oni, kteří mohou dítěti omlouvat absence. Zejména u menších dětí pak někdy rodiče „kryjí“ záškoláctví například i v případě, kdy nejsou schopni nebo ochotni vstát a dítě do školy vypravit. U starších dětí pak někdy rodiče omluvenkami řeší to, že se mu do školy prostě nechce.

„Ve chvíli, kdy má dítě absence omluvené, škola toho kromě přezkoušení na konci pololetí moc nenadělá. Je ale třeba rodiče „otravovat“ a neustále jim zdůrazňovat, že není v pořádku nic nedělat a umožňovat zahálku svým dětem,” vysvětluje Petra Novotná. Občas se stává, že dospívající děti svým rodičům „prerostou přes hlavu“ a zejména osamělí rodiče pak snadno povolí a píšou svým teenagerům omluvenky, aby rodina neměla problémy.

„Rodičovství je kompetence, která se dá naučit. Je možné zapojit místní sociálně aktivizační služby pro rodiny, neziskovky nebo středisko výchovné péče. Podpůrně mohou rodiny docházet i do pedagogicko-psychologické poradny, kde mohou s pracovníkem probírat a řešit svou situaci,” říká Novotná. I v těchto situacích je vhodné svolat případovou konferenci a situaci dítěte řešit komplexně. A to je právě ta úloha školy – pracovat v týmu školního poradenského pracoviště, pravidelně se s rodiči scházet, stanovovat si reálné cíle a vyhodnocovat je ve stanovených termínech. Ve školách, kde se nám daří potíže řešit, to probíhá asi takto: Výchovný poradce nebo metodik prevence přinese případ na setkání školního poradenského pracoviště. Pojmenují problém dítěte, pokud mají nejasnost, přizvou si ke konzultaci metodika prevence při PPP, který jim poskytne zpětnou vazbu, a společně opět zkusí naplánovat další postup. To se neustále opakuje.

Fobie, úzkostné poruchy a deprese

Zatímco některým dětem se do školy prostě nechce, případně si nevytvořily návyk na pravidelnou práci, neustále narůstá počet dětí, které do školy nechodí, protože to prostě nezvládají kvůli psychickým problémům. Depresivní a úzkostné poruchy, případně dokonce fobie ze školního prostředí nejsou mezi dětmi ničím výjimečným. *„Je opravdu třeba zjistit, jestli absence nejsou způsobeny tímto druhem potíží. Řešení je totiž samozřejmě naprosto odlišné a vyžaduje práci odborníka,”* zdůrazňuje Petra Novotná z PPP v Ústí nad Orlicí.

Jak může vypadat řešení, pokud má dítě fobii? *„Dítě si přináší diagnózu od odborného lékaře (tedy psychiatra), poradna po vyšetření nastaví individuální vzdělávací plán a zváží i přidělení hodin pedagogické intervence. Dítě se vzdělává doma, ale například dvakrát týdně odpoledne dochází do školy, kde s učitelem řeší případné potíže, na které doma narazilo, a také dochází k přezkušování a koordinaci dalšího vzdělávání. Vše probíhá bez přítomnosti ostatních dětí. Postupně se pak může přidávat i čas dopoledne, kdy dítě alespoň několik hodin v týdnu tráví ve škole se spolužáky,”* popisuje Petra Novotná, jak si dítě může znovu přivyknout na školu.

Problém je, když se dítě pohybuje jen ve zdravotnickém systému. Psychiatr mu diagnostikuje úzkostnou poruchu a fobii, dá mu léky, omluvenku a znovu si ho objedná za dva měsíce. *„Bohužel se pak může stát, že dítě sedí několik měsíců doma, sociální izolace se prohlubuje a fobie se jen zhoršuje. Cílem by přitom mělo být, aby se vrátilo co nejdříve zase do školy. Společně hledáme ve škole pedagoga, tzv. styčného důstojníka, který s poradnou a rodinou těsně spolupracuje a v hodinách pedagogické intervence koordinuje vzdělávání dítěte včetně komunikace s ostatními vyučujícími,“* dodává Petra Novotná. *„Bylo by velmi vhodné, aby dítě s úzkostmi, depresí nebo fobií mohlo pravidelně docházet na psychoterapii hrazenou pojišťovnou; bohužel má tuto možnost jen velmi málo z nich. Cílem těchto činností je probudit zájem a aktivitu. V optimálním případě se na jednotném postupu domlouvám např. s lékařem nebo klinickým psychologem, který má dítě ze zdravotního hlediska v péči,“* uvádí Novotná.

Dítě se závažnými psychickými obtížemi může například využít i služby denních stacionářů pro adolescenty (zdravotnická zařízení). Tato zařízení se bohužel vyskytují v rámci zdravotní péče v České republice ojediněle. Bližší informace najdete například na stránkách [denního stacionáře pro adolescenty Psychiatrické kliniky Ke Karlovu v Praze](#). Dospívající děti do 18 let potřebují pro absolvování pobytu doporučení praktického lékaře, psychiatra anebo kurátora. Pobyt bývá celodenní a péči hradí pojišťovny. Součástí programu je zejména individuální a skupinová psychoterapie. Ve stacionáři je zajištěna individuální výuka podle osnov základní školy, kam dítě dochází. Středoškoláci a vysokoškoláci se učí formou samostudia.

Záškoláctví na střední škole

Když rodina zanedbává povinnou školní docházku, má pedagog ze zákona povinnost situaci řešit. Jenže co když začne absentovat student na střední škole nebo na učilišti? *„V tu chvíli už ho nejde nijak „donutit“, aby školu navštěvoval. Neměli bychom to ale nechat být, protože je vždycky škoda, když mladý člověk ze vzdělávacího proudu vypadne a skončí jen se základním vzděláním,“* říká Petra Novotná a dodává, že častým případem jsou chlapci a děvčata z učilišť, kteří střídají školní a praktickou výuku. Než si někdo všimne, že nikam nechodí, může uběhnout poměrně hodně času. Dalším příkladem jsou záškoláci, kteří například z obav z testů nebo protože chtějí trávit čas se svou první láskou, nějakou dobu zanedbávají docházku, a potom už se bojí vrátit. *„Takový student potřebuje především podporu, i když už je skoro dospělý,“* zdůrazňuje Petra Novotná: *„Když si výchovný poradce všimne, že má student zvýšené množství absencí, pozve si do školy rodiče. Je dobré, když jim předá kontakt na pedagogicko-psychologickou poradnu, a ze zkušenosti musím říct, že se rodiče většinou ozvou a přijdou – buď sami, nebo i s dítětem.“* Otázkou pak zůstává, co se v rodině děje a zda je někdo skutečně ochotný situaci řešit.

Tip: O tom, jak lze záškoláctví i jeho druhy preventivně řešit, se dozvíte v těchto dalších textech:

[clanek/detail/uloha-skoly-v-prevenci-zaskolactvi-a-skryteho-zaskolactvi](#)

[clanek/detail/jak-na-skryte-zaskolactvi-resenim-je-spoluprace-skoly-se-socialne-aktivizacni-sluzbou.](#)

19. Jak zlepšit studijní výsledky sociálně znevýhodněných žáků?

Člověk v tísni pomáhá tam, kde sociální znevýhodnění negativně ovlivňuje vzdělávání dětí na ZŠ. Bez spolupráce s rodinou a dítětem se to ale neobejde. Jak to tato nezisková organizace dělá?

Doučování v domácnosti klienta – Bílina/FOTO: archiv Člověka v tísni.

Obtížná domluva s rodiči, nespolupracující rodiče a děti, které selhávají ve výuce – takové situace zná mnoho základních škol a často hledá způsoby, jak komunikaci a spolupráci s rodinou zlepšit. Nezisková organizace působící v daném regionu může výrazně přispět ke zlepšení spolupráce rodiny a školy. Velkou výhodou je, že zaměstnanci nestátní neziskové organizace mohou dlouhodobě docházet a působit přímo v rodinách. V čem je přínos působení nestátní neziskové organizace? V čem mohou spočívat úskalí? V článku se dozvíte o dobré praxi programu Podpora vzdělávání v rodinách organizace Člověk v tísni. Více také v dokumentu [Domluvme to ve škole](#).

Individuální doučování v domácím prostředí/FOTO: archiv Člověka v tísní. Přiložené fotografie jsou určeny pouze jako doplněk k tomuto článku, jejich další použití, kopírování, sdílení či ukládání do jakýchkoliv dalších databází není dovoleno.

Zahájení spolupráce s Člověkem v tísní

S žádostí o spolupráci se na Člověka v tísní obracejí rodiče dětí, které mají ve škole potíže, běžně jsou to rodiny, se kterými už organizace spolupracuje v jiných službách (zejména sociálních). Často však neziskovou organizaci se žádostí o podporu a doučování dítěte osloví učitel nebo výchovný poradce. Rodič musí vždy souhlasit a spolupracovat. Specifická je situace v tom, že **nestátní nezisková organizace bývá oslovena mnohdy až v momentě, když už existuje nějaký problém a nastává konflikt.**

Děti, které jsou zapojeny do doučování, mají ve škole různé druhy obtíží. Jejich rodiče je mnohdy jednak neumí podpořit, jednak z jednání s učiteli na téma neprospívání jejich dětí mají obavy. Právě z těchto důvodů se stávají klienty této služby. Rodiče se špatných zpráv ze školy obávají, někdy jdou cestou nejmenšího odporu, někdy jen prostě nevědí, co udělat, někdy jednají zkratkovitě. Rodiče dětí zapojených do doučování mají obvykle pouze základní vzdělání, případně jsou absolventy základních škol praktických. Povinnosti spojené se školou a vzdáváním jejich dítěte často nezvládají a mnohdy do situace promítají vlastní negativní zkušenosti se školou a institucemi obecně. Nejsou tedy v komunikaci s učiteli příliš sebevědomými partnery. Rodiny dětí žijí často v tíživé životní situaci a mají spoustu problémů (dluhy, problematické bydlení, nezaměstnanost). Mnohdy se o školu a balík povinností s ní spojený zajímají nedostatečně, nerozumí jim, téma vytěsňují a posléze při prvních

potíží a konfrontacích jednájí zkratkovitě. Ve škole mívají děti a jejich rodiny nálepku „potížišť“, se kterými není řeč, málo se starají, neplní povinnosti.

Podle možností rodiny dítěte dělá organizace vždy maximum pro nastartování spolupráce a komunikace se školou a pro její úspěšný průběh. Při práci však často vstupuje do rozjeté problematické situace. Logicky je právě konflikt nebo nefungující komunikace spolu s opakovaným selháním dítěte ve škole motivací k oslovení neziskové organizace, potřebě doučování nebo poradenství. Negativní zkušenosti a očekávání jsou tedy jak na straně rodiny, tak učitelů. Jak z toho ven a na co se v této situaci organizace zaměřuje?

Cíle spolupráce (z pozice Člověka v tísní)

Snaha o spolupráci se školou a jednotlivými učiteli si klade především dva hlavní cíle.

- Nastartovat efektivnější spolupráci rodiny a školy – v rámci konzultací s rodinou ji podpořit v lepším pochopení a orientaci ve složité situaci. Nabídnout poradenství, asistenci.
- Podpořit rodiče v aktivním přístupu a zájmu o dítě, poskytnout zpětnou vazbu oběma stranám – jak rodině, tak učiteli.

Přímá podpora efektivní spolupráce a komunikace rodičů a učitelů dítěte (potažmo ostatních institucí – specialisté, pedagogicko-psychologická poradna) je velmi důležitá. V konfliktní situaci může zaměstnanec neziskové organizace působit jako prostředník – mediátor. Právě on zná často dobře rodinu i dítě a může v konkrétních situacích navrhnout účinné postupy, které povedou k nápravě problému, nebo naopak už dopředu odhadne, co v dané situaci fungovat nebude, co je pro rodinu nemožné. Mají-li mít však tyto kroky šanci na úspěch (ať už se jedná o domlouvání oblastí doučování, mezery v domácí přípravě a vybavení dítěte, nebo o potřebu podpůrných opatření, spolupráci se specialisty atd.), je vždy efektivní vše podnikat v součinnosti obou stran, tedy rodiny i školy.

Pracovníci jsou vázáni mlčenlivostí, veškeré informace a zpětné vazby podávají se souhlasem rodiče, ideálně v jeho přítomnosti. Situaci ošetřuje klientská smlouva „Podmínky spolupráce“, kterou uzavírá organizace s rodiči dětí. Smlouvu si můžete stáhnout pod textem ([příloha 1](#)).

Spolupráce s učiteli v rámci individuálního doučování v rodinách

Rodiče jsou často klienty jiných služeb Programů sociální integrace (PSI) a služba jim byla doporučena na základě předchozí spolupráce. Důležitým kritériem je nízké vzdělání rodičů, socioekonomická situace rodiny, neschopnost rodiny dítě podpořit a pomoci mu. Spolupráce se školou a efektivnější komunikace jsou mnohdy prostředkem i samotným cílem.

Po navázání spolupráce s novým dítětem a jeho rodinou informuje organizace třídního učitele o zahájení doučování. Prvotní kontakt probíhá mailem nebo telefonicky, domluví se úvodní konzultace, kde je představena služba. Na této schůzce od učitele získají informace o aktuální situaci dítěte ve škole (je-li přítomen rodič), anebo pouze doporučení, na co se při doučování zaměřit. Důležitá je i informace o tom, jak učitel s dítětem pracuje, jaká podpůrná opatření u něj využívá. Souběžně probíhají konzultace s rodinou, kde se snaží rodiče motivovat k tomu, aby se účastnili schůzek s učiteli, a probírají konkrétní oblasti a kroky, které mohou udělat nebo začít naplňovat.

Nejčastěji se s učiteli řeší aktuální problémy a potřeby dítěte, oblasti učiva, na které je potřeba

doučování zaměřit, a případně i další záležitosti, které se týkají dítěte a jeho vztahu ke škole a učení. Dalším způsobem spolupráce, který s některými učiteli funguje, jsou notýsky na vzkazy pro dobrovolníka. Učitel zapisuje do notýsku probíranou látku, která dítěti dělá obtíže a které by bylo dobré se při doučování věnovat.

Spolupráce s neziskovou organizací při řešení obtíží dítěte může být účinným krokem a jako podpůrné opatření může být zanesena do Plánu pedagogické podpory, případně do Individuálního vzdělávacího plánu, pokud je dítěti vypracován.

Pod textem si můžete stáhnout ([příloha 2](#)) Plán pedagogické podpory žáka Mirka, který dochází do 1. ročníku základní školy. Vzhledem k tomu, že chlapec ve škole neprospívá, byl mu již dříve udělen dodatečný odklad školní docházky. Komunikace a spolupráce školy s rodinou vážne. Proto byla oslovena organizace Člověk v tísni jako mediátor mezi školou a rodinou. V rámci prvního stupně podpůrných opatření dobrovolník z této organizace chodil do rodiny a dítě jednou týdně doučoval.

Příklad iniciování spolupráce ze strany školy

Petr, Ústí nad Labem

S prosbou o navázání spolupráce se na Člověka v tísni obrátila přímo ředitelka školy. Jedná se o chlapce, který ze zdravotních důvodů dochází velmi málo do školy. Doučování bylo zahájeno, s učitelkou konzultují převážně Petrovu docházku do školy a nejvíce potřebné oblasti doučování. Doučování probíhá zatím jen krátce, ale všichni doufají, že díky společnému působení a kontaktu se podaří zlepšit Petrovu docházku do školy i prospěch.

Martin, Ústí nad Labem

Organizaci oslovila škola – výchovná poradkyně. Následně kontaktovali třídní učitelku, která jim podrobně popsala, co je potřeba s Martinem dohánět. V minulém roce prodělal leukemii a opakuje ročník. Je pozadu, do školy chodí velmi málo kvůli zdravotním problémům, a navíc je stále v udržovací léčbě. Škola prosila o podpoření matky a doučování Martina. To, že Martin často chybí, může sice leccos komplikovat, nicméně škola doučování a jeho průběh hodnotí pozitivně. V tomto případě je důležitá práce s motivací dítěte a sociální kontakt s dobrovolníkem.

Příklad úspěšné spolupráce rodiny, školy a dobrovolníka z neziskové organizace

Jirka, Prostějovsko

Doučování Jirky probíhá v prostorách školy v menší obci na Prostějovsku. Tento typ doučování umožňuje dlouhodobou a intenzivnější spolupráci s paní učitelkou. Jirka v současnosti navštěvuje 3. třídu. Mezi základní předměty, které potřebuje probrat při doučování, spadá zejména český jazyk a matematika. Ideální by samozřejmě bylo, kdyby doučování probíhalo přímo v domácnosti rodiny. To však bohužel není možné. Jirkova maminka rodinu opustila a on žije v domácnosti jen se svým tatínkem a babičkou.

V domě však vyrůstají ještě další děti, tudíž není možné, aby zde mohlo doučování probíhat nerušeně. Tatínkovi je líto, že Jirkovi učení příliš nejde, a sám má pocit, že mu nedokáže pomoci, proto měl o službu zájem. Z toho důvodu se doučování, po domluvě s paní učitelkou, přesunulo

přímo do prostor základní školy. Tato spolupráce je i přesto skvělou ukázkou dobré praxe. Jedná se o velmi úspěšný vztah, ve kterém je zapojena jak rodina, tak také škola. Tatínek se buď doučování sám účastní, nebo na Jirku vždy čeká před školou po doučování.

Dobrovolník má vždy možnost informovat ho o tom, co se daný den dařilo a co v rámci daného doučování probrali. Otec také může podat zpětnou vazbu o tom, co podle něj Jirka potřebuje, a je tak vidět, že má o vzdělání syna upřímný zájem. Komunikace s rodiči je potřebná, protože dobrý vztah s rodičem ulehčuje i komunikaci s dítětem.

Také spolupráce s třídní učitelkou je v současnosti výborná. Paní učitelka vždy okamžitě podává zpětnou vazbu ohledně učiva, které ve výuce probírali. Informuje organizaci také o tom, v čem Jirka potřebuje konkrétně pomoci. Díky těmto informacím lze samotné doučování zefektivnit. Paní učitelku vždy ihned informují, jak doučování probíhalo, co se povedlo a co je třeba ještě probrat. Paní učitelka si uvědomuje, že má Jirka problémy s učivem, využívá individuálního plánu a spolupracuje také se speciálně pedagogickou poradnou.

Co je důležité pro efektivní spolupráci?

Praxe a logicky i míra spolupráce se na jednotlivých školách i u konkrétních učitelů liší, ale ukazuje se, že spolupráce je efektivní, když:

- je přítomná základní motivace a spolupráce rodičů;
- vedení školy ví o tom, že nezisková organizace na jejich škole pracuje, a jaké aktivity a služby nabízí;
- škola vnímá pracovníka neziskové organizace a dobrovolníka jako podporu a spojence a naopak;
- pracovník neziskové organizace zná učitele (ideálně i vedení školy) osobně;
- spolupráce neziskové organizace se školou je dlouhodobá;
- nezisková organizace ve škole nabízí i další aktivity a služby – workshopy, skupinové doučování apod.

Tip na závěr:

Přečtěte si [reportáž o jedné velmi úspěšné spolupráci](#) rodiny se školou!

Ke stažení:

[Příloha 1: Klientská smlouva_Podmínky spolupráce rodiče s organizací Člověk v tísni.](#)

[Příloha 2: Plán pedagogické podpory u žáka se sociálním znevýhodněním.](#)

Zdroje

Sedláčková, P. a kol (2016). *Domluvme to ve škole! Jak v rámci programu Podpora vzdělávání v rodinách spolupracujeme se školami a učiteli dětí*. Dobrá praxe projektu Douč se to se mnou! Člověk v tísni, o. p. s. Praha.

20. Význam a role sociálního pedagoga ve škole

Věděli jste, že vedle školního psychologa, výchovného poradce a speciálního pedagoga existuje také sociální pedagog? U nás se dozvíte víc o jeho významu a roli ve škole a náplni jeho práce.

Ilustrační foto / FOTO: APIV B

Se sociálními pracovníky jste zvyklí se setkávat na úřadech a různých zařízeních sociální péče. Své místo ale mohou najít i ve školách, a to zejména v těch, které navštěvuje větší počet sociálně slabých žáků. Jedna taková sociální pedagožka působí i na základní škole Grafická v Praze 5.

Jaký význam má pozice školního pedagoga? Jakou roli zastává?

„Školní sociální pedagožku máme letos první rok, platíme ji ze Šablon. Nemuseli jsme ani hledat nikde daleko. Jedna z našich asistentek pedagoga má totiž vystudovanou sociální pedagogiku, takže jsme jí rozšířili úvazek. Máme navoleno půl úvazku a pracovní dobu od 12 do 16 hodin (čtyři hodiny denně). Naše zkušenost je zatím taková, že se to rozhodně vyplatí,“ říká ředitelka školy Radmila Jedličková.

Základní školu Grafická dříve navštěvovalo až 90 % romských žáků, v dnešní době se jejich

zastoupení pohybuje kolem 40 %. V sociálním vyloučení ale nežijí všichni romští žáci a zároveň se problémy nevyhýbají ani rodinám z majoritní společnosti. Aby školní sociální pedagožka mohla s rodinou spolupracovat, je nutný souhlas rodiny – „*Může jen tam, kam ji pustí,*“ vysvětluje Jedličková.

V minulém pololetí tedy pedagožka navštěvovala například rodinu ruské národnosti, kde byl žák dlouhodobě nemocný; hráli společenské hry, doučovala ho a pomáhala mu tak udržovat kontakt s češtinou. V romské rodině onemocněl rodič žáka smrtelnou nemocí a rozhodl se dožít své dny v rodinném kruhu. Škola tuto skutečnost respektovala a sociální pedagožka žáka navštěvovala a doučovala. Další neopomenutelná část její práce spočívá v komunikaci s různými institucemi a pomoci žákům i rodičům lépe se vyznat ve světě a v jejich právech.

„Proč se vyplatí mít sociální pedagožku ve škole? Protože hned víme, co se v rodině děje a jak jí můžeme pomoci, což přes různé spolupráce s OSPOD vždy trvá déle. Kontakt se naváže přes školu, a když to rodina umožní, může být pomoc okamžitá a intenzivní, pedagožka si na ně udělá čas třeba třikrát týdně, pokud to situace vyžaduje,“ vysvětluje ředitelka Jedličková. *„Navíc rodiny vědí, že u nich neprovádí žádné šetření - je tu od toho, aby jim poskytla podporu a pomoc na základě domluvy.“* Součástí pracovní smlouvy a náplně práce každého zaměstnance, který má přístup k citlivým datům, je mlčenlivost.

Role sociálního pedagoga je jiná než role sociálního pracovníka v OSPOD. Školní sociální pedagožka nabízí rodinám zejména pomoc, podporu a návštěvu v domácím prostředí. Doučování probíhá pouze v mimořádných záležitostech, jako je úraz nebo nemoc v rodině. Co se týče OSPOD, primárně s ním spolupracuje výchovný poradce a sociální pedagožka se účastní některých jednání.

Jak paní ředitelka uvádí, zatím ze strany sociální pedagožky nebylo potřeba OSPOD kontaktovat. Finanční situaci rodiny a bytové podmínky škola tedy ani sociální pedagožka neřeší, to není v její kompetenci. Pokud by sociální pedagožka v rodině zjistila něco závažného, má stejnou ohlašovací povinnost jako kdokoli jiný.

Náplň práce sociálního pedagoga

Jak se vůbec sociální pedagožka dozví, na jaké rodiny se zaměřit? Všichni pedagogičtí pracovníci školy se scházejí každý pátek na poradě, aby si napříč třídami řekli o žácích vše podstatné.

„Učitel třeba přijde s tím, že jeden chlapec byl ve třídě agresivní. A jiný z kolegů mu na to může říct - pokud to bylo v úterý, tak to měl jeho otec soud; mluvil s ním někdo o tom, jak to dopadlo a jak se cítí? Víme, v jaké situaci žáci jsou, proč jsou někdy smutní nebo se zlobí, a v tuto chvíli se otevírá prostor pro sociální práci,“ popisuje realitu školy Radmila Jedličková.

Žáci, kteří to mají v životě těžké, navíc často navazují vztahy selektivně. Pokud se řeší nějaký problém, může se sociální pedagožka schůzky účastnit společně s výchovným poradcem, aby zjistili, na koho z nich žák reaguje lépe, s kým je ochoten navázat vztah. Na to pak může navázat schůzka s třídním učitelem, kdy dospělí společně mohou vytvořit takové nástroje a podmínky, které žákovi pomůžou ve výuce.

„Sociální pedagožka si žáka může všimnout i při výuce v roli asistentky pedagoga. Někteří naši žáci vykazují náročné chování, a ne všichni učitelé si s nimi dokážou poradit a pozitivně se na ně navázat. Pokud si sociální pedagožka všimne, že k žákovi nepřichází pozitivní zpětné vazby a ocenění od učitele, může ho oceňovat ona. Může jim tak pomoci najít k sobě navzájem cestu,“ říká Jedličková.

Sociální pedagog a instituce

„Pro lidi zvenku může být těžké si představit podmínky a situace, v nichž se naši žáci někdy ocitají a ze kterých jim může sociální pedagog pomoci,“ popisuje Radmila Jedličková. Co už například sociální pedagožka pomáhala vyřešit?

Případ matky se sníženými kompetencemi, která má šest dětí, ale není schopná vyjít s penězi. Té pomohla vyjednat s farní charitou obědy a družinu zdarma pro děti a další materiální pomoc. Dalším případem byla rodina, která přišla o bydlení, a hrozilo, že skončí buď na ulici, nebo na některé z těch nejhorších ubytoven v okolí. Tady pomohla s vyplňováním různých žádostí a dokumentů, aby bylo možné zachovat rodině alespoň trochu slušné bydlení. Často se navazuje spolupráce s dalšími institucemi, jako jsou právě různé charity atd.

Evidence záznamů sociálního pedagoga

„Sociální pedagožka samozřejmě vykazuje nějakým způsobem činnost, komunikuje s třídním učitelem. O jednotlivých žácích existují záznamy z porad, poznámky u učitele i u sociální pedagožky, aby bylo případně možné je shromáždit pro sepsání nějaké zprávy. Takže poznámky o situaci rodiny a postupu řešení existují, nechceme ale, aby se shromažďovaly na jednom místě, kde by k nim mohli mít přístup všichni,“ vysvětluje ředitelka školy Radmila Jedličková.

Výhled do budoucnosti

Škola plánuje využít Šablony III a pokračovat v nastavené spolupráci, ovšem z vlastních zdrojů škola není schopna tuto pozici financovat. Některé školy by možná více využily psychologa, jiné speciálního pedagoga, na základní školu Grafická se hodí sociální pedagog. Jeho úlohu je však třeba nezaměňovat se sociálním pracovníkem.

Ke stažení: [Pracovní náplň sociálního pedagoga v základní škole Grafická v Praze.](#)

Kdo je sociální pedagog?

Ve školách není výkon funkce sociálního pedagoga legislativně ukotven. Nenajdeme ho totiž v zákoně o pedagogických pracovnících (zákon č. 563/2004 Sb., v aktuálním znění), který definuje pedagogické pracovníky škol a školských zařízení. Není ani uveden ve vyhlášce o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních (č. 72/2005 Sb., v aktuálním znění), ve které jsou specifikovány poradenské profese jako školní psycholog,

speciální pedagog, školní metodik prevence a výchovný poradce. Podpora sociálním pedagogem není ani personálním podpůrným opatřením pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami (vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných).

Právě z důvodu neukotvenosti sociálního pedagoga ve školské legislativě je obtížné jeho financování a personální zařazení v základních školách.

Školy mohou výkon jeho funkce zajistit z vlastních zdrojů (např. z prostředků zřizovatele) nebo využít dotačních titulů. Jedním z nich jsou projekty zjednodušeného financování (tzv. Šablony) Operačního programu Výzkum, vývoj a vzdělávání. V rámci těchto projektů je možné využít práce sociálního pedagoga v mateřské, základní i střední škole.

Charakteristikou náplně práce sociálního pedagoga v rámci Šablon je poskytování větší podpory žákům ohroženým školním neúspěchem, resp. dětem, u kterých je předpoklad, že budou ohroženy školním neúspěchem po jejich nástupu do základní školy, dětem s nízkou motivací ke vzdělávání, s dlouhodobou a opakovanou prospěchovou neúspěšností, nedůsledností ve školní přípravě, s kázeňskými přestupky, s nedůsledným rodičovským vedením, ze sociokulturně znevýhodněného prostředí. Sociální pedagog také spolupracuje na realizaci příležitostných tematických programů zaměřených na prevenci sociálně patologických jevů (programy primární prevence, projektové dny s tematikou primární prevence apod.).

Jeho další náplní práce je také vytvářet propojení mezi školou a jinými subjekty, např. obcí, policií, státním zástupcem a zdravotnickým zařízením. Součástí práce je poskytování mediace mezi školou, rodiči a uvedenými institucemi a pomoc s právními a sociálními otázkami. Sociální pedagog působí jako prostředník mezi školou a rodinou. Poskytuje pedagogům informace týkající se zázemí dětí a problémů, což následně pedagogům pomůže zvolit vhodný přístup.

Na sociálního pedagoga je pohlíženo jako na nepedagogického pracovníka. Podmínkou výkonu jeho činnosti je získání odborné kvalifikace vysokoškolským vzděláním v oborech zaměřených na sociální pedagogiku, nebo vysokoškolským vzděláním, nebo vyšším odborným vzděláním v oborech zaměřených na sociální práci, obdobně jako např. sociální pracovník (zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v aktuálním znění).

Je třeba ještě doplnit, že výkon funkce sociálního pedagoga se nevztahuje pouze na školní prostředí. Má totiž širší profesní uplatnění, které může zahrnovat vlastní výchovnou činnost (např. se zaměřením na volný čas), sociálně výchovnou práci v nejrůznějších výchovných zařízeních (nejen tedy pouze ve školách), činnosti reedukační, resocializační, poradenské, depistážní, organizování různých akcí (např. táborů a kurzů), tvorbu programů a projektů, vzdělávání (např. výchovných a sociálních pracovníků), osvětu (např. rodičovské veřejnosti) a vědeckovýzkumnou činnost (v rámci státních i nestátních organizací). [1]

Zdroje:

[1] PROCHÁZKA, M. (2012). *Sociální pedagogika*. Vyd. 1. Praha: Grada

21. Předškolní kluby: jak pomáhají rodinám v nouzi

Pro děti, které vyrůstají v nepříznivých podmínkách, je nástup do školky velká změna – pokud vůbec dostanou příležitost tam chodit. Předškolní kluby pomáhají sociálně slabším rodinám tento krok zvládnout. Přečtěte si jak.

Předškolní klub v Praze/FOTO: Archiv Člověka v tísní. Příložené fotografie jsou určeny pouze jako doplněk k tomuto článku, jejich další použití, kopírování, sdílení či ukládání do jakýchkoliv dalších databází není dovoleno.

Předškolní kluby jsou **nízkoprahová zařízení**, která dětem usnadňují první krok na cestě do mateřské školy (a následně do základní školy hlavního vzdělávacího proudu). Jsou určené především dětem, které vyrůstají v chudinských čtvrtích, ubytovnách, azylových domech a na jiných „špatných adresách“. Rodiče těchto dětí mají často jen základní vzdělání a omezený přehled o možnostech vzdělávání, nebo v docházce do školky nevidí smysl.

Předškolní kluby se snaží **vyrovnat sociální handicap dětí**, které vyrůstají v nepodnětném prostředí a přišly by na základní školu nepřipravené a bez potřebné podpory. Síť klubů, které u nás provozuje nezisková organizace Člověk v tísní, má prokazatelný přínos nejen pro děti, ale i pro jejich rodiny, jak ukazuje případová studie holčičky Kristýny z předškolního klubu Kereka v Sokolově níže.

Principy nízkoprahovosti předškolních klubů

- bezplatnost
- minimalizace překážek (vzdálenost k vyloučené lokalitě, bezbariérovost)
- dobrovolnost volby pro rodiče
- podpora samostatnosti a nezávislosti
- ochrana důstojnosti a soukromí
- dodržování lidských práv a svobod
- rovné příležitosti
- absence diskriminace
- individuální přístup

Případová studie: Jak si získat důvěru rodiny

Kristýna vyrůstá u svých prarodičů, kteří se o ni starají prakticky od narození. Od tří let je v jejich péči oficiálně, s vyřízením pěstounské péče jim pomohl Člověk v tísni. Kristýnina babička je už několik let registrovaná na úřadu práce a stará se o svého druha, který je po infarktu v invalidním důchodu. Kromě Kristýnky má v pěstounské péči i její sestřenici, která je na odborném učilišti.

Kristýnka je šesté dítě svých rodičů, kterým je přes třicet a bydlí ve vesnici nedaleko Sokolova. Oba jsou bez práce a Kristýna se s nimi často vídá. Rodiče se starají o dalších osm dětí, jedním z nich je Kristýnino dvojče. Vzhledem k počtu dětí má rodina často finanční problémy, se kterými jim pomáhají prarodiče. Do předškolního klubu přihlásila Kristýnu babička krátce před jejími třetími narozeninami.

Zpočátku se Kristýnka neuměla dělit o hračky, vyžadovala pozornost, byla netrpělivá, nesoustředěná, nechtěla se zapojovat do kolektivních aktivit a potřebovala velkou pomoc při sebeobsluze. Bylo znát, že prarodiče jí plní prakticky všechna přání, a vzhledem ke svému věku a zdravotnímu stavu jí nemohou dát vše potřebné ke správnému rozvoji.

Kristýnka pravidelně navštěvovala klub téměř dva roky. Díky individuální práci a podpoře asistentky se začala zapojovat, skamarádila se s dětmi a klub navštěvovala velice ráda. Rychle se učila říkadla, písničky a básničky. Ke konci docházky znala Kristýna barvy, uměla počítat do pěti, neměla téměř žádné problémy se sebeobsluhou a byla velice zdatná v hrubé i jemné motorice. Klub a jeho pracovníci si získali babiččinu důvěru a ta se zhruba po roce a čtvrt zúčastnila výletu a několika besídek.

I přes doporučení, aby svou vnučku zapsala do běžné mateřské školy, která by Kristýně pomohla v dalším rozvoji daleko lépe než klub, neměla babička o zápis do školky zájem. Chtěla ji zapsat až rok před nástupem do školy. Asi týden po zápisech změnila názor. Uvědomila si, že docházka Kristýny do školky by jí poskytla víc klidu na péči o domácnost a o druha. To už ale bylo ve školce plno. Ředitelka babičce slíbila, že pokud se místo uvolní, nabídne ho Kristýnce.

Když se místo ve školce opravdu uvolnilo, babička o něj nejevila přílišný zájem, neboť s docházkou dítěte, které nepůjde následující rok do školy, jsou spojené finanční výdaje. Babička si nechala vysvětlit výhody, které z docházky do školky vyplývají, a souhlasila s návštěvou školky během adaptačního odpoledne.

Kristýnka, která mateřskou školu díky společným aktivitám klubu a školky znala, byla z adaptačního odpoledne nadšená. Její babičce se prostředí také líbilo a rozhovor s ředitelkou mateřské školy ji definitivně přesvědčil. S potřebnou administrativou ohledně přihlášení jí pomohla pracovnice klubu.

Během prvních týdnů po nástupu do mateřské školy chtěla babička svou vnučku několikrát „vrátit“ do klubu. Kristýnka nechtěla ve školce po obědě spát, byla v jiné třídě než další děti, které s ní navštěvovaly klub, a musela si zvykat na nový kolektiv. Díky podpoře školky babička nakonec Kristýnku ve školce nechala.

Oběma pomohlo, že babička vnučku zprvu vyzvedávala po obědě. V současné době Kristýna zůstává ve školce až do odpoledne. Když se někdy na vycházce nebo na hřišti potkají děti z předškolního klubu s těmi ze školky, je vidět, že je spokojená a pobyt v mateřské škole jí prospívá. Při rozhovoru babička její oblibu mateřské školy potvrzuje.

Předškolní klub v Praze/FOTO: Archiv Člověka v tísní. Příložené fotografie jsou určeny pouze jako doplněk k tomuto článku, jejich další použití, kopírování, sdílení či ukládání do jakýchkoliv dalších databází není dovoleno.

Tip:

Ve druhé části seriálu o předškolních klubech pod názvem [Předškolní kluby, jejich přínosy a cíle](#) se dozvíte, že hlavním cílem předškolních klubů není oddělovat dítě od hlavního vzdělávacího proudu, ale naopak jej připravit pro přestup do běžné mateřské školy.

Ve třetím, závěrečném díle seriálu pod názvem [Způsob práce v předškolních klubech](#) získáte informace o metodách používaných v síti klubů.

Zdroje:

[1] Lánská, K., Ranglová, K., Sedláčková, P. a kol. (2015). *Průvodce nízkoprahovými předškolními kluby. Předškolní vzdělávání sociálně znevýhodněných dětí a spolupráce s jejich rodinami*. Praha: Člověk v tísní, o. p. s., [online]. [dat. cit. 12. 7. 2020]. Dostupné z: <https://www.clovekv tisni.cz/media/publications/451/file/1433496417-predskoly-web.pdf>

22. Kazuistika: Případová konference svolaná ke třem sourozencům ze stejné základní školy

Časté absence ve škole, výchovné a další potíže ve vzdělávání dětí mohou vyústit až ve svolání případové konference. Je velmi žádoucí, abyste si zpracovali kazuistiku problematiky případu. Jak na to?

Ilustrační foto / FOTO: APIV B

Cílem případové konference je propojení odborníků (pracovníci Orgánu sociálně-právní ochrany dětí, školy, zdravotnického zařízení apod.) za účelem výměny informací o dítěti a jeho rodinném zázemí a nacházení řešení v případě nevhodného nebo závadového působení na dítě. Může se jednat o rodinu nespolupracující, ohroženou sociálním vyloučením, nezvládající nebo zanedbávající péči, o potíže v náhradní rodinné péči, o výchovné nebo vzdělávací potíže dítěte. V rámci případové konference odborníci vyhodnocují získané informace, nastavují další postup, koordinaci a komunikaci, zajišťují motivaci rodiny k převzetí odpovědnosti.

Pro pochopení problematiky případu řešeného na případové konferenci je vhodné v přípravné fázi zpracovat kazuistiku a získat tak co nejvíce důležitých údajů o dítěti a jeho rodině.

Okruhy informací v kazuistice

Rodinná anamnéza

- základní údaje o členech domácnosti (věk, profese, vzdělání aj.)
- míra komunikace a spolupráce v rámci rodiny (do jaké míry je/není klima v rodině harmonické, do jaké míry jsou členové rodiny spolu schopnosti otevřeně a s respektem komunikovat);
- zdravotní obtíže členů rodiny (duševní nebo fyzické onemocnění, například závislosti);
- Materiální podmínky rodiny (například údaje o tom, zda se rodina stěhovala, dluhová situace rodiny apod.)

Osobní anamnéza dítěte/dětí

- podstatné údaje o vývoji dítěte (zdravotní stav, odklad školní docházky, rozvod rodičů, stěhování, úmrtí v rodině, prodělané závažné onemocnění, změna školy apod.)
- aktuální stav dítěte (zdravotní stav dítěte, školní úspěšnost, vztahy se spolužáky, vztahy se členy rodiny, zájmy, zda dítě má doma vytvořené podmínky k přípravě do školy – vlastní prostor k učení).

Analýza případu a diagnostická data

- Interpretace zjištěných skutečností na základě vzájemných souvislostí

Opatření

- přehled dosud provedených intervencí a jejich úspěšnost

Podívejte se na kazuistiku tří žákyň pocházejících z rodiny, která nezabezpečuje jejich základní potřeby. Toto nevhodné domácí prostředí se odráží na jejich školní úspěšnosti. Jména všech aktérů v kazuistice jsou změněna z důvodu zachování jejich anonymity.

Kazuistika obsahuje navíc i **záznam případové konference a závěr.**

1. Kazuistika: rodinná anamnéza

Matka Karolína, 42 let, výuční list, pracuje v pohostinství

Otec Milan, 50 let, dělník, výuční list, s rodinou nežije přibližně 3 roky, přesto je otcem všech dětí včetně nejmladšího chlapce, s matkou udržuje příležitostný kontakt.

Sourozenci

Bohumil, 22 let, základní vzdělání, v současné době ve výkonu trestu odnětí osobní svobody

Martin, 17 let, student 3. ročníku středního odborného učiliště

Irena, 12 let, žákyně 5. ročníku ZŠ, opakovala 3. ročník

Pavla, 10 let, žákyně 3. ročníku ZŠ, opakovala 1. ročník

Karla, 7 let, žákyně 1. ročníku ZŠ

Adam, 4 roky, MŠ nenavštěvuje

David, 2 roky

Rodina trpí ztrátou bydlení, nedošlo k obnovení nájemní smlouvy. Matka žije s dětmi v garsoniére o velikosti 30 m². Postele v bytě nejsou pro všechny. Mladší děti spí v postelích po dvou i po třech a nejmladší bratr spí pouze v kočárku. Koupelna a toaleta jsou zvlášť, kuchyňský kout je součástí obytné místnosti, k dispozici je stůl a dvě židle, u kterých se děti střídají při jídle i úkolech, ale často úkoly píšou na zemi nebo v posteli. Finanční příjem rodiny je nedostačující.

2. Osobní anamnéza

Kazuistika se týká tří žákyň základní školy v 1., 3. a 5. ročníku – Karly, Pavly a Ireny. Jedná se o žákyně mladšího školního věku, vyšší a štíhlé, působící zdravým dojmem. Jsou zdatné v komunikaci, expresivní složka je výrazně nadprůměrná. Jen u Ireny, která navštěvuje 5. ročník, je patrné slabší řečové vnímání a porozumění. Vztahy navazují žákyně přirozeně a bez potíží, neměly problémy ani s adaptací na školu. Docházka žákyň do školy byla nepravidelná. Často přicházely špinavé a hladové. Nenosily do školy svačiny, jejich oblečení bylo špinavé a často neodpovídalo počasí a ročnímu období (krátké kalhoty v zimě). Vyskytly se u nich opakovaně vši. Volnočasové aktivity ani družinu žákyně z finančních důvodů nenavštěvovaly, volný čas trávily v okolí rychlých občerstvení spolu s matkou. V domácím prostředí si matka nebyla vědoma nežádoucích projevů chování, případně měla tendenci je bagatelizovat, například v případech drobných krádeží pečiva a sladkostí dětí v obchodním centru.

Ve škole byly patrné projevy nedostatečně osvojených mravních norem a základů společenského

chování. Žákyně nedokázaly poprosit, poděkovat, respektovat ostatní žáky. Někdy jim dělalo obtíže dodržovat pravidla a řád třídy. Nezvnitřnělé normy chování, zvláště u žákyň ve 3. a 5. ročníku, byly učiteli považovány za nekázeň. Často se opakující obtíže v chování byly učiteli považovány i za jistou formu ignorace. U Pavly byly občas zaznamenány konflikty se spolužáky.

Žákyně Irena je nejstarší, do školy chodila dříve velmi ráda, ale pak začala mít zameškané hodiny, přestala se orientovat v probíraném učivu i v pravidelných školních aktivitách, a tím ztratila zájem o výuku. Často zůstávala doma, i když byla zdravá, a pomáhala matce s mladšími sourozenci.

Žákyně Pavla je nejvíce temperamentní, společenská, má výrazný kresebný projev, který i mnohdy vypovídá o rodinném životě. Tuto její dovednost a talent rozvíjely i vychovatelky ve školní družině, kde zažila úspěch a uznání při školních výstavách.

Nejmladší **žákyně Karla** je po výukové stránce velmi neúspěšná. Matka se musí více věnovat mladším sourozencům, ji považuje za samostatnou. První školní den přišla matka s dcerou do školy navíc bohužel pozdě. Bylo patrné, že se Karla necítila v této situaci dobře. I vzhledem k tomu, že matka tolik nedbala na úpravu dětí, získala Karla od začátku v kolektivu negativní nálepkou podivínky a špinavé dívky, ačkoli se třídní učitelka od začátku snažila s touto situací pracovat prostřednictvím práce s rodinou a Orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD). Ve výuce také vyzdvihovala i sebemenší dívčin pokrok.

Časté absence způsobily deficit vědomostí a pracovních návyků, a tak se žákyním do školy nechtělo, neměly možnost zažít úspěch. Později s návštěvami školní družiny a zájmového kroužku došlo v některých předmětech ke zlepšení, převážně v předmětech naukových. Zájmový kroužek byl dva roky poskytován v rámci grantu zdarma a jeho cílem byl právě všestranný rozvoj žáků z insuficientního prostředí. Žákyně chodily s vedoucí kroužku na výstavy, do přírody a po pamětihodnostech. Do této aktivity žákyně bohužel nedocházely pravidelně.

3. Analýza případu, diagnostická data

Většinu absencí matka omlouvala. Absence dívek se nicméně velmi často shodovaly. Čas mimo školu trávily žákyně převážně s matkou a sourozenci. Později byly žákyně často viděny v dopoledních hodinách v parku a v obchodním domě, a to i tehdy, když byly omluveny matkou z důvodu onemocnění. Také si začaly samy obstarávat jídlo drobnými krádežemi v samoobslužných potravinách.

Pedagogové se žákyním věnovali se zvýšenou pozorností od počátku jejich docházky do školy. Dívky měly vytvořené plány pedagogické podpory. Třídní učitelé žákyň si každý týden na pedagogické poradě předávali zkušenosti a pomáhali si tak vytvořit co nejobjektivnější výukový profil dívek. Přestali jim zadávat domácí písemné úkoly, protože je stejně nemohly v domácím prostředí vykonávat. Případně jim zadali úkol hravý a společný, například práci s dětským časopisem nebo sběr přírodnin. Přípravovali pro ně názornou výuku a formativně hodnotili jejich vývoj, ale to se týkalo i mnoha dalších žáků.

Vnímali nedostatečnou připravenost žákyň i spojitost s rodinným zázemím, jelikož vzdělání nebylo pro matku prioritou. Měli pochopení pro tíživou finanční situaci matky, a tak měly žákyně možnost půjčovat si všechny pomůcky ve škole. Tyto postupy ale nebyly koncepční a ani nevedly k trvalejšímu

zlepšení.

4. Opatření

Matka byla pozvána k několika rozhovorům s třídními učiteli, kde bylo apelováno na důležitost školní docházky pro její dcery, a také byla zmíněna hrozba opakování ročníku dcery docházející do 1. ročníku. To může u školáků mladšího školního věku negativně ovlivnit jejich další vztah ke vzdělávání. Po rozhovorech došlo zpravidla pouze k přechodnému zlepšení. Jindy matka reagovala odmítáním a hněvem na některé probírané informace. Z těchto rozhovorů pak odcházela předčasně. Otec se školou nespolečně pracoval, matka se o něm jen párkrát zmínila. Škola na otce neměla ani žádný kontakt, a tak ho k těmto rozhovorům nemohla pozvat.

Když se rozhovory staly postupně zcela neúčinnými, přistoupila výchovná poradkyně školy ke **svolání výchovné komise**. Její první termín se neuskutečnil, protože matka při pravidelné schůzce se zaměstnankyní OSPOD sdělila sociální pracovníci, že škola výchovnou komisi údajně měla zrušit. Tehdy začínající sociální pracovnice si informaci ve škole neověřila, a tak se na první výchovnou komisi dostavili pouze zástupci školy a nikdo jiný.

Druhý termín výchovné komise byl již všemi stranami ověřen a zajištěn. Matce byla nabídnuta péče o dívky po dobu jednání. Došlo ke **schválení dohody mezi matkou a školou** i se zmíněním možných sankcí – intervence kurátora, přestupek, trestný čin (přečin).

- Zástupkyně OSPOD navrhla **autorizaci omluvenek (pouze omluvenky potvrzené lékařem)** a tento návrh se stal součástí dohody.
- Škola navrhla **zařazení žákyň do programu obědů zdarma** pro žáky ze sociálně znevýhodněného prostředí (od této doby program trvá a rozšiřuje se), aby matka měla větší motivaci dcery do školy posílat.
- Také **družina byla nabídnuta zdarma** (odpuštění úplaty za družinu) **v případě pravidelné docházky**. Škola i OSPOD považovaly formu volnočasových aktivit, her a kontaktu s vrstevníky za účinný nástroj pomoci s internalizací vnitřních norem a rozvojem dovedností a vědomostí u žákyň.

Vše bylo zapracováno do **dohody, kterou podepsaly tři zúčastněné strany - škola, zákonný zástupce a zástupce OSPOD**.

5. Případová konference

Dohodnutá opatření krátkou dobu fungovala – čím častěji byly žákyně ve škole, tím lépe se jim dařilo, pokrok byl výrazný, protože se jednalo o přirozeně vnímavé a bystré žákyně, které se nechaly lehce zaujmout. S lepším počasím a nadcházejícím jarem byl ale jejich pobyt mimo školu stále častější a matka opět hůře reagovala na telefonáty a dopisy ze školy. Také 2x porušila pravidla poskytování

obědů zdarma, a tak byla na dobu jednoho pololetí z programu vyloučena. Odmítla předkládat omluvenky potvrzené lékařem. Matka začala působit zanedbaným dojmem. Žákyně byly opět zavšivené. Bohužel ani družinu žákyně nevyužívaly maximálně, tzn. nebyly v ní vždy v ty dny, kdy byly ve škole.

O tom, co je případová konference, jak vypadá a co je jejím cílem, se dozvíte v našem článku [Orgán sociálně-právní ochrany dětí \(OSPOD\) v hlavní roli případové konference.](#)

OSPOD rozhodl o svolání případové konference.

Oproti běžnému složení případové konference (zástupce školy, zástupce OSPOD, zástupce pedagogicko-psychologické poradny nebo střediska výchovné péče) bylo pozváno více účastníků. Za základní školu se dostavil třídní učitel jedné z žákyň, výchovný poradce a ředitelka školy, za ordinaci lékaře pro děti a dorost zdravotní sestra, za OSPOD sociální pracovnice, kurátorka pro děti a mládež, sociální pracovník, který zajišťoval vhodné bydlení, a sociální kurátor, který měl na starost zaměstnání matky.

Setkání většího množství osob matku velmi překvapilo. Na jednání přišla upravená, ale nebyla tak hovorná jako při rozhovorech s učitelem/učitelkou. Bylo na ní patrné napětí a strach z toho, že by děti mohly být svěřeny do ústavní výchovy. Případová konference proběhla za účasti zkušeného facilitátora, který dal každému z účastníků stejný prostor pro vyjádření ke kauze tří žákyň.

Tip k organizaci případové konference:

Facilitátorem případových konferencí by vždy měl být někdo nezávislý a nestranný s patřičným vzděláním a zkušenostmi. Facilitátor odpovídá za to, že všem zúčastněným bude poskytnut stejný prostor, jednání bude efektivní a všem účastníkům jasné a srozumitelné.

Bylo velmi zajímavé vyslechnout si i další účastníky. Matka dříve pedagogům opakovaně zmiňovala špatný zdravotní stav dětí. Pro pedagogy bylo tedy významné zjištění, že sociální pracovnice rozporovala nemocnost žákyň vlastním šetřením a výpisem z karty dítěte od lékaře. Bylo zjištěno, že v červenci a srpnu, tedy v období hlavních prázdnin, nemá u lékaře ani jedna z žákyň zaznamenanou návštěvu.

Zdravotní sestra doplnila pohled pediatra na celou věc: je to jedna z nejčastějších dětských bolestí pramenící z drobného stresu, může vyústit až do problému s vyprazdňováním. Lékař má za svou diagnózu odpovědnost a nemůže vyloučit ani tak závažné problémy, jako je akutní zánět slepého střeva nebo zauzlení střev, a tak se musí při každé návštěvě pečlivě věnovat vyšetření. Zdravotní sestra dále hovořila o tom, že je pro ordinaci dětského lékaře velmi náročné, ve smyslu zdržování od závažnějších diagnóz, když matka chodí pro potvrzení o nemoci jednotlivě se svými dětmi i několikrát týdně. Potvrzovat časté návštěvy těchto žákyň zabraňuje lékařům vykonávat další úkony u dalších pacientů.

Dalším zajímavým bodem schůzky byl vstup sociální pracovníce pro oblast bydlení, která poukázala na to, že když měla matka větší byt a méně dětí, starala se o ně lépe. To dokládala péčí o druhého nejstaršího syna, který končí střední odborné učiliště.

Případová konference v tak velkém počtu lidí (10+1) nebývá obvyklá. Bylo zřejmé, že i na matku toto setkání působilo mnohem větší vahou než setkání ve škole. Situaci nezlehčovala, aktivně se dotazovala a zajímala o to, co by mohlo nastat, kdyby nedošlo ke změně.

Na konci případové konference byly společně domluveny následující body:

- Matka nemusí dokládat omluvenky od lékaře písemně, ale bude je hlásit telefonicky třídnímu učiteli, který si je u lékaře ověří (stávalo se totiž v případě povinnosti písemných omluvenek od lékaře i u jiných žáků, že když s sebou rodina neměla omluvný list, musel lékař vypisovat omluvenku zvlášť.).
- Škola opět zajistí obědy zdarma v programu pro žáky ze sociálně znevýhodněného prostředí, matka bude dodržovat jeho pravidla, případné porušení bude oznámeno OSPOD.
- Nové bydlení by s pomocí sociálního kurátora mělo být dostupné do tří měsíců od jednání.
- Škola obnoví možnost docházení do družiny.
- OSPOD zajistí finanční příspěvek na návštěvu kroužků.
- Ve spolupráci s neziskovou organizací bude zajištěno doučování žákyň.

6. Závěr

Setkání bylo cenné. Bylo konstatováno, že zapojení vysokého množství pracovníků je v případě samozvritelky s tolika dětmi potřebné.

Všechny strany potvrdily, že v tomto případě není možné postupovat jen formou motivace, ale je potřeba nastavit **systém předem dohodnutých opatření a pravidel, která se vážou k těmto opatřením**. Zákonný zástupce je také předem seznámen s tím, jaký postup následuje v případě opakovaného nedodržování pravidel.

Dodržování uložených opatření a pravidel je nutné průběžně kontrolovat. Znamená to včasnou vzájemnou informovanost mezi zainteresovanými organizacemi. Škola kontaktovala OSPOD vždy, když matka některé z opatření/pravidel nedodržela nebo začala zanedbávat. Následoval rozhovor s kurátorkou pro děti a mládež. Matka byla také podporována a škola jí dávala pravidelnou zpětnou vazbu o pokroku dětí, která pro ni byla motivační. Při přátelském rozhovoru se pak dařilo probrat i opatření do té doby méně funkční.

Bylo zjištěno, že i přes veškeré obtíže jsou žákyně veselé, přirozené, přátelské a spontánně navazují kontakt. Na základě těchto zjištění a absence jiných známek psychické deprivace bylo doporučeno, aby žákyně zůstaly ve své biologické rodině a byl nad nimi veden dohled. Důvodem snahy o udržení žákyn v rodině byly vzájemné pozitivní vztahy mezi matkou a dcerami, ale také vzájemně mezi sourozenci. Do budoucna je pro ně vyrůstání v biologické rodině jistotou přijetí, bezpečí a zázemí. Rozpadem těchto jistot a vzájemných vztahů by mohlo dojít k narušení jejich vnitřní rovnováhy a žákyně by mohly být ohroženy mnoha rizikovými jevy.

7. Nový dům

Velmi brzy se matka s dětmi přestěhovala do bytu 2+1. V té době z rodiny také odešel druhý nejstarší syn, který dokončil učiliště a odstěhoval se ke své partnerce. Matka se v novém bytě cítila lépe a plnohodnotněji, více využívala toho, že děti mají možnost trávit čas ve škole i odpoledne.

Docházka žákyn do školy se zlepšila, jen zájem starších žákyn o vzdělávání byl stále nízký, což se odráželo v jejich špatném prospěchu. Podařilo se ale stabilizovat školní výkony nejmladší ze sledovaných sester (žákyně 1. ročníku) tak, že nebylo nutné, aby opakovala ročník.

Matka se po třech letech se všemi svými dětmi odstěhovala mimo Prahu, kde dostala práci s bytem. Vzhledem k dosavadnímu zlepšení celé situace je pravděpodobné, že i v novém bydlišti bude matka plnit své úkoly a nebude zanedbávat péči o děti.

23. Předškolní kluby, jejich přínosy a cíle

Sít předškolních klubů vyrovnává nevýhodnou startovní čáru dětí, které nemají doma příznivé zázemí pro vzdělávání. Kluby dětem usnadňují vstup do vzdělávacího systému.

Předškolní klub Sluníčko v Bílině/FOTO: Archiv Člověka v tísní. Přiložené fotografie jsou určeny pouze jako doplněk k tomuto článku, jejich další použití, kopírování, sdílení či ukládání do jakýchkoliv dalších databází není dovoleno.

Sít předškolních klubů vyrovnává nevýhodnou startovní čáru dětí, které nemají doma příznivé zázemí pro svůj rozvoj. Kluby dětem usnadňují vstup do vzdělávacího systému. V České republice je provozuje například nezisková organizace Člověk v tísní.

Předškolním klubům nejde o to vytvářet model předškolního vzdělávání, který oddělí děti se sociálním znevýhodněním od hlavního vzdělávacího proudu. Jestliže do klubu dochází dítě, jehož znalosti, dovednosti a návyky splňují nároky běžné mateřské školy, pracovníci Člověka v tísní napomáhají přestupu dítěte do školky a nějakou dobu ho podporují.

Nelze obecně vyhodnotit, jaké zařízení a jaká cesta jsou pro dítě, které opouští předškolní klub, nejlepší, protože každé město či lokalita nabízí jiné možnosti. Pracovník předškolního klubu by měl mít dobrý přehled o kapacitě a úrovni mateřských škol v regionu.

Předškolní klub Sluníčko v Bílině/FOTO: Archiv Člověka v tísní. Přiložené fotografie jsou určeny pouze jako doplněk k tomuto článku, jejich další použití, kopírování, sdílení či ukládání do

jakýchkoliv dalších databází není dovoleno.

Co kluby dětem přinášejí

- Děti se učí znalostem, dovednostem a návykům potřebným k úspěšnému vstupu do mateřské školy a do prvního ročníku základní školy.
- Možnost pobývat a vzdělávat se v kolektivu vrstevníků.
- Příležitost hrát si, vzdělávat se a být v chráněném a bezpečném prostředí.
- Včasné podchycení případných výchovných a vzdělávacích obtíží, zprostředkování návštěvy ve školském poradenském zařízení pro rodiče, zajištění návazné služby.
- Společné pozitivní zážitky s matkou nebo nejbližším sociálním okolím.
- Možnost naučit se přijímat dospělou autoritu.
- Příležitost naučit se dodržovat režim, vědomě jednat podle pravidel.
- Posílení sebevědomí a chuti projevit, co umí a potřebují.
- Zmírnění znevýhodnění.
- Rozšíření obzorů vytržením ze sociálně vyloučené lokality, učení zážitkem.
- Rodinám v nepříznivé sociální situaci umožňují využívat služeb místních veřejných institucí i přirozené vztahové sítě.
- Díky spolupráci s dalšími subjekty působícími v místě se snižuje segregace a podporuje sociální začleňování.
- Službu, která přispívá k zachování a rozvoji důstojného života.

Doporučené čtení: Případovou studii, která ukazuje, jak předškolní klub pomohl konkrétní rodině, přinášíme v článku [Předškolní kluby: jak pomáhají rodinám v nouzi](#).

Jak to chodí v předškolních klubech

Kluby navštěvují **děti od tří do pěti let**. V ideálním případě zde zůstávají zhruba rok, aby pracovníci Člověka v tísní jim i jejich rodičům pomohli s přípravou na přestup do běžné mateřské školy. Kluby netvoří konkurenci běžným mateřským školám, spíše jde o jejich doplněk. Fungují jako „průtoková zařízení“, kam děti přijdou, doplní si chybějící znalosti, dovednosti a návyky nezbytné pro vstup do mateřské školy, a jdou dál.

Tip: O provozu předškolních klubů se dočtete v [rozhovoru s Věrou Cvoreňovou a Barborou Jeřábkovou](#) z pražského klubu, který provozuje organizace Člověk v tísní.

Při začleňování dětí do běžných mateřských škol se osvědčily **adaptační pobyty**, kdy děti z klubů pravidelně školku navštěvují. Ideální je, když se těchto akcí účastní i rodiče dětí. Doporučujeme k přečtení [reportáž o dětech z předškolního klubu „V Domečku“ v Kladně Kročehlavech](#), které jednou měsíčně docházejí do běžné mateřské školy poblíž klubu.

Příklady dobré praxe: předškolní kluby Člověka v tísní

Předškolní kluby, coby **ambulantní službu sociální prevence**, která nepodléhá zákonu č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, zřizuje společnost Člověk v tísní jako jednu ze služeb pro osoby ohrožené

sociálním vyloučením, sociálně vyloučené a osoby v obtížné životní situaci. Na základě dobré pilotní zkušenosti z města Bílina, kde předškolní klub funguje už od června 2006, byly v březnu 2010 otevřeny další kluby v deseti českých městech.

V současné době u nás funguje 13 předškolních klubů:

Hlavní město Praha	Předškolní klub, ul. Lidická (Praha 5 – Smíchov) Předškolní klub, ul. Za Papírnou (Praha 7)
Karlovarský kraj	Předškolní klub Jeden svět (Chodov) Předškolní klub Nejdík (Nejdek) Předškolní klub Kereka (Sokolov)
Liberecký kraj	Předškolní klub Sezam (Liberec)
Olomoucký kraj	Předškolní klub Brouk (Přerov)
Plzeňský kraj	Předškolní klub, ul. Josefa Knihy (Rokycany)
Středočeský kraj	Předškolní klub V domečku (Kladno)
Ústecký kraj	Předškolní klub Sluníčko (Bílina) Předškolní klub Človíček (Chomutov) Předškolní klub Kamarád (Chomutov) Předškolní klub Stonožka (Ústí nad Labem) Předškolní klub Stromeček (Ústí nad Labem)

Na dalších místech Člověk v tísní podporuje předškoláky a jejich rodiny v přípravě na mateřskou a základní školu individuálně.

Kde fungují předškolní kluby: Seznam míst, kde je služba předškolních klubů poskytována, včetně kontaktů na jejich pracovníky, najdete na webu, naleznete na webových stránkách organizace [Člověk v tísní](#).

Doporučené čtení: O metodách používaných v síti klubů se dočtete v článku [Způsob práce v](#)

[předškolních klubech.](#)

Zdroje:

[1] Lánská, K., Ranglová, K., Sedláčková, P. a kol. (2015). *Průvodce nízkoprahovými předškolními kluby. Předškolní vzdělávání sociálně znevýhodněných dětí a spolupráce s jejich rodinami*. Praha: Člověk v tísni, o. p. s., [online]. [dat. cit. 12. 7. 2020]. Dostupné z:
<https://www.clovekvtisni.cz/media/publications/451/file/1433496417-predskoly-web.pdf>

24. Způsob práce v předškolních klubech

Předškolní kluby slouží dětem, které nemají doma podporu pro svůj rozvoj. V klubu se naučí všechno potřebné, aby mohly přestoupit do školky a pokračovat na běžnou základní školu. Přečtěte si, jaké metody práce předškolní kluby využívají.

Každý zazpívá sám jednu písničku. Předškolní klub Stromeček v Ústí nad Labem/FOTO: archiv Člověka v tísní, o.p.s. Přiložené fotografie jsou určeny pouze jako doplněk k tomuto článku, jejich další použití, kopírování, sdílení či ukládání do jakýchkoliv dalších databází není dovoleno.

Smyslem předškolních klubů je **doplnit nabídku předškolního vzdělávání**, aby se do hlavního vzdělávacího proudu mohly zapojit i děti se sociálním znevýhodněním. Děti si v klubu doplní znalosti, dovednosti a návyky potřebné pro docházku do běžné mateřské školy. Pracovníci organizace Člověk v tísní, která kluby u nás provozuje, pomáhají dětem při přestupu do školky a poskytují jim podporu.

Kluby se věnují podpoře předškolních **dětí, které nějakým způsobem vypadávají ze systému**, například navštěvují povinný předškolní ročník jen sporadicky. „Pracovníci mateřské školy mnohdy už nemají kapacitu pracovat v terénu a motivovat rodiny k docházce,“ komentuje situaci metodička předškolních klubů Alžběta Pospíšilová. „Děti, které věkem patří do povinného předškolního vzdělávání, nejsou ale klienty předškolních klubů běžně, většinou jen po dobu, než se podaří pracovníkům vyřešit aktuální situaci,“ upřesňuje metodička.

Komu jsou kluby určeny

Spousta dětí není do žádné mateřské školy zapsaná, protože **nemají ve městě trvalé bydliště** a nespádají do žádné školky. Bývají to například děti z rodin, které se do města přistěhovaly po zápisech. Mateřská škola není povinná dítě přijmout, obzvláště tam, kde jsou kapacity plné.

„V takových případech se snažíme zprostředkovat jejich zápis do předškolního ročníku. Prozatímní docházka do klubu je tak jedinou náhradou za povinné předškolní vzdělávání,“ doplňuje Pospíšilová.

Dalším případem jsou děti, které byly **vrácené k dodatečnému odkladu** ze základní školy a mateřské školy již byly plně obsazené a nedařilo se pro dítě najít místo.

„Těm bud' nabízíme možnost docházet do klubu, nebo se snažíme jim poskytnout podporu a materiály pro rozvoj vědomostí a dovedností potřebných pro nástup do první třídy. K tomu vyhledáváme možnosti zařazení těchto dětí zpět do systému - mateřské školy, přípravné třídy základní školy a podobně,“ říká Alžběta Pospíšilová.

Tip: Přečtěte si rozhovor s metodičkou předškolních klubů Alžbětou Pospíšilovou v závěru článku.

Předškolní kluby v Ústí nad Labem/FOTO: archiv Člověka v tísní, o.p.s. Přiložené fotografie jsou určeny pouze jako doplněk k tomuto článku, jejich další použití, kopírování, sdílení či ukládání do jakýchkoliv dalších databází není dovoleno.

Činnosti v předškolních klubech

Skupinová práce

- **Pravidelný předškolní klub, který se věnuje** cílené práci s dětmi předškolního věku a přípravě na vstup do mateřské, popřípadě základní školy.
- **Výlety, návštěvy institucí** – nepravidelné, občasné, zážitkové akce mimo sociálně vyloučenou lokalitu, které dětem (i rodičům) zprostředkovávají zkušenost s jiným sociálním prostředím, než je sociálně vyloučená lokalita. Výlety a návštěvy jsou určeny pouze pro děti, aby se naučily pohybovat se v neznámém prostředí bez matky, nebo pro děti i rodiče zároveň, aby pomohly upevnit jejich vzájemný vztah.
- **Akce pro děti a rodiče**, jejichž náplní je společná aktivita, která jim poskytuje pozitivní zážitek a zároveň matce pomáhá v tom získat kompetence v péči a správném vedení dítěte. Tyto akce bývají kreativní, zážitkové (společné výtvarné aktivity, nácvik divadla, besídky k různým příležitostem apod.).

Individuální práce

- **Práce s jednotlivcem v rámci aktivit předškolního klubu** – Vzhledem k věkové a sociální

rozmanitosti dětí ve skupině je potřeba se každému dítěti věnovat při výchovně-vzdělávací práci individuálně. Pod článkem si můžete stáhnout „Záznamový arch osvojených znalostí, dovedností a návyků dítěte“ (Příloha 1). Vždy je uvedena i informace, ve kterém věku by dítě dané dovednosti mělo dosáhnout.

Tip: Více informací o metodách práce v předškolních klubech najdete v [Průvodci nízkoprahovými předškolními kluby](#).

Terénní práce

- **Kontaktování rodičů (pečující osoby) a pozvání do klubu** – rodiče přicházejí do předškolního klubu zpravidla na základě kontaktu v terénu, nabídky přímo od pracovníka nebo pedagoga klubu.
- **Kontaktování rodičů (pečující osoby) a předání informací** – pedagog klubu kontaktuje rodiče v terénu v případě, že potřebuje předat nebo získat informace nezbytné k poskytování služby. Kontaktování rodičů v terénu je například způsobem, jak je naučit omlouvat dítě při absenci (jak komunikovat se školou), jak je pozvat na skupinovou aktivitu v klubu nebo mimo něj apod.
- **Kontaktování rodičů (pečující osoby) a podpora v získávání kompetencí** – pedagog klubu pracuje s dítětem přímo v rodině s cílem naučit matku dovednostem a znalostem nezbytným k tomu, aby s dítětem efektivně pracovala sama. Pedagog klubu vysvětlí matce jednotlivá cvičení s ohledem na vývojovou psychologii dítěte, ukazuje vhodné pomůcky, půjčuje pomůcky, poskytuje informační servis.

Spolupráce s rodinou

Bez spolupráce s rodinou, snahy o změnu přímo v rodinném prostředí, ovlivňování motivace rodičů a jejich kompetencí je efekt působení předškolních klubů, co se týče úspěšnosti dítěte v hlavním vzdělávacím proudu, jen omezený. Práce s rodinou si klade za cíl působit přímo v prostředí, ve kterém děti vyrůstají. Podpořit rodiče, naučit je nové věci, dodat informace, pomoci jim získat dovednosti, které budou potřebovat.

Spolupráce s rodinou probíhá v těchto oblastech:

1. Spolupráce spojená s docházkou dítěte do předškolního klubu
2. Spolupráce ohledně domácí předškolní přípravy dítěte, zvyšování kompetencí rodičů v této oblasti
3. Poradenství a asistence – ostatní potřebné služby a instituce
4. Výběr vhodné a kvalitní mateřské/základní školy
5. Příprava a asistence u zápisu do mateřské/základní školy
6. Adaptační pobyty a aktivity
7. Podpora po ukončení docházky dítěte do klubu

Zvažujete zřídit a provozovat předškolní klub ve vašem regionu?

Pracovníci Člověka v tísní vám mohou předat potřebné informace/metodiky/zkušenosti. Pokud jde o finance, zdroje financování mohou být různé (OPVK a OPVVV, finanční sbírky a dary,

financování městskou částí apod.).

Rozhovor s metodičkou předškolních klubů Alžbětou Pospíšilovou

Alžběta Pospíšilová. Zdroj: archiv Alžběty Pospíšilové

Jak se změnila práce v předškolních klubech po zavedení povinného předškolního ročníku?

Snížil se věk dětí v předškolních klubech. Dříve to byly spíše děti, které v dalším roce měly nastoupit do první třídy, teď jsou to spíše děti, jimž je 4-5 let nebo menší. Zásadně se musel změnit přístup pracovníků k poměrně mladším dětem a celkově i obsah a množství probíraných témat. Mladší děti neudrží tak dlouho pozornost u konkrétní činnosti, jak bylo zvykem u starších dětí. Pedagogové klubu musí více pracovat s rozdělením aktivit v průběhu dne, kdy jsou aktivity kratší a musí se víc střídat.

Na co se nyní nejvíce soustředíte?

Až na výjimky nám odpadly kroky spojené se zápisem dětí do první třídy, jelikož k zápisu přicházejí z povinného ročníku mateřské školy. To ovšem nahradil zápis dětí do mateřské školy, který je nyní povinný. Tím se posílila spolupráce s mateřskými školami. Mnohem více se musíme zaměřit na pravidelnou docházku mladších dětí, přičemž rodiny necítí takovou potřebu umístit je do předškolního klubu, když vědí, že je čeká povinný rok v mateřské škole.

Jak vypadá vaše spolupráce s mateřskou školou ohledně vašich „absolventů“?

Zaměřuje se hlavně na adaptační pobyty, kdy se děti z předškolních klubů pravidelně účastní

části dopoledne v mateřské škole, aby se seznámily s prostředím školky, zvykly si na větší kolektiv vrstevníků. Adaptačního pobytu se mohou zúčastnit i rodiče, aby si prohlédli školku, kam chtějí dítě zapsat. Díky těmto adaptačním pobytům můžeme sledovat absolventy klubu, kteří většinou nastupují do spolupracujících školek. U absolventů sledujeme hlavně pravidelnou docházku, frekvenci povinných plateb, spolupráci a komunikaci rodičů se školkou. V případě selhávání některého ze zmíněných bodů se snažíme pomoci s komunikací a propojením mateřské školy s terénem, kam mají naši pracovníci, na rozdíl od mateřské školy, dosah.

Jak hodnotíte přínos předškolních klubů? Co by šlo dělat lépe?

Ideální by bylo, kdyby předškolní kluby připravovaly děti a rodiny na docházku do povinného předškolního ročníku v mateřské škole. Do školky děti docházejí jako do školy a trénink pravidelnosti, komunikace a spolupráce s institucí tam, co se týče rodičů dětí, neprobíhá. Rodiny ze sociálně vyloučených lokalit ale zpravidla potřebují podpořit nejen v pravidelnosti v docházce dětí, ale třeba i v omlouvání dětí a sledování informací vyvěšených na nástěnkách. Představa povinného roku v mateřské škole řadě rodičů připadá dostačující pro přípravu na školu a bohužel žádnou další alternativu před nástupem do školky aktuálně nevyhledávají.

Spolupráce s předškolním klubem může představovat pro mateřské školy užitečnou pomoc. Jaká je v současné době hlavní náplň činnosti předškolních klubů a jak konkrétně probíhá spolupráce s mateřskými školami?

Soustředíme se na podporu dětí předškolního věku, které nějakým způsobem vypadávají ze systému. Jedná se zejména o případy, kdy docházka dětí do povinného předškolního ročníku je sporadická. Tady vyhodnocujeme, že je potřeba posílit spolupráci s mateřskou školou a rodinami s dětmi v povinném předškolním ročníku. Pracovníci mateřské školy mnohdy už nemají kapacitu pracovat v terénu a motivovat rodiny k docházce.

Další skupinou jsou děti, které nejsou zapsané do žádné mateřské školy, protože nemají ve městě trvalé bydliště. Bývají to děti z rodin, které se do města přistěhovaly již po zápisech. Mateřská škola není povinna dítě přijmout, obzvlášť v těch městech, kde jsou kapacity mateřských škol plné. V takových případech komunikujeme s mateřskou školou jejich zápis do povinného předškolního vzdělávání. Prozatímní docházka do předškolního klubu je v takovou chvíli jedinou náhradou za povinné předškolní vzdělávání.

Někdy také jde o děti, které byly vrácené k dodatečnému odkladu ze základní školy a mateřské školy již byly plně obsazené a nedařilo se pro dítě najít místo. Těm buď podle volných míst nabízíme možnost docházet do předškolního klubu, nebo se snažíme jim poskytnout podporu, materiály pro rozvoj vědomostí a dovedností potřebných pro nástup do prvního ročníku základní školy a dále vyhledáváme možnosti zařazení zpět do systému – mateřská škola, přípravné třídy základních škol apod.

Děti, které věkem patří do povinného předškolního vzdělávání, nejsou ale klienty předškolních klubů běžně, většinou jen po dobu, než se podaří pracovníkům vyřešit aktuální situaci.

Ke stažení:

Příloha 1: [Záznamový arch osvojených znalostí, dovedností a návyků.](#)

Tip:

V úvodním díle třídílného seriálu pod názvem **Předškolní kluby: jak pomáhají rodinám v nouzi** získáte základní informace o činnosti klubů. Přečíst si také můžete kazuistiku Kristýny, které docházka do klubu pomohla při přípravě na povinnou školní docházku.

Ve druhé části seriálu o předškolních klubech pod názvem **Předškolní kluby, jejich přínosy a cíle** se dozvíte, že hlavním cílem předškolních klubů není oddělovat dítě od hlavního vzdělávacího proudu, ale naopak jej připravit pro přestup do běžné mateřské školy.

Zdroje:

[1] Lánská, K., Ranglová, K., Sedláčková, P. a kol. (2015). *Průvodce nízkoprahovými předškolními kluby. Předškolní vzdělávání sociálně znevýhodněných dětí a spolupráce s jejich rodinami*. Praha: Člověk v tísni, o. p. s., [online]. [dat. cit. 12. 7. 2020]. Dostupné z: <https://www.clovekvtisni.cz/media/publications/451/file/1433496417-predskoly-web.pdf>

25. Předškolák ze sociálně znevýhodněného prostředí v mateřské škole

Za agresí dítěte často bývají důvody, které nejsou na první pohled patrné. Jak úspěšně začlenit předškolní dítě ze sociálně znevýhodněného a nepodnětného prostředí do povinné roční docházky do mateřské školy?

Ilustrační foto/FOTO: Pixabay

Pojďme se podívat na příběh Tomáše (5 let), aktuálně v povinné roční předškolní docházce do mateřské školy.

1. Rodinná anamnéza předškoláka

- Matka 25 let, v minulosti léčena pro depresivní stavy, v současné době na mateřské dovolené.
- Nevlastní otec 30 let, pracuje jako pomocný dělník na stavbě, problémy s alkoholem a agresivitou, odmítl léčení, kuřák, o zdravotním stavu bližší informace neuvedeny, v současné době...

době v podmíněném trestu.

- Nevlastní mladší sestra 3 roky, zatím nonverbální.
- Nevlastní mladší bratr 1 rok.

Rodina žije na ubytovně, kde je společná kuchyň a sociální zařízení na chodbě. Bydlí ve dvou místnostech, děti i rodiče mají vlastní pokoj. Na ubytovnu jsou evidovány časté výjezdy Policie ČR – sousedé si stěžují na častý křik, hádky a pláč dětí v této rodině. Matce finančně pomáhají její rodiče, kteří bydlí v pronájmu nedaleko ubytovny a pravidelně se stýkají s ní i vnoučaty.

2. Osobní anamnéza

Tomášovi je v současnosti 5 let. Porod byl spontánní v termínu, chlapec měřil 49 cm, vážil 3 460 g, kojen byl po dobu 1,5 roku. Dítě je z prvního vztahu matky, otec ji opustil, když byly chlapci dva měsíce. Vadilo mu, že pláče a matka se mu hodně věnuje. Poté se matka přestěhovala ke svým rodičům, kde strávila jeden rok, než se seznámila se současným partnerem a přistěhovala se k němu na ubytovnu. Současný partner si k chlapci nenašel blízký vztah a dává přednost svým dvěma dětem.

Prvních 10 měsíců byl Tomáš v noci neklidný, často plakal. Uklidnila ho pouze pozornost matky nebo fyzická přítomnost prarodičů. Od jeho 2,5 let matka zaznamenává jeho větší agresivitu vůči okolí, chlapec se chová nevhodně a hlučně v parku, dopravních prostředcích a v obchodě. Při konfliktech s matkou nebo nevlastním otcem se sebepoškozuje kousáním a škrábáním. Od jeho 4 let si ho berou rodiče matky na hlídání pouze k sobě domů, protože se obávají o jeho bezpečnost venku a zároveň špatně snáší jeho problémové chování na veřejnosti.

Nástup do mateřské školy

V 5 letech nastupuje Tomáš do MŠ v rámci povinného předškolního vzdělávání. Asistent pedagoga není ve školce přítomen. Adaptace probíhá s velkými obtížemi.

Tomáš má, z důvodu vývoje v nepodnětném prostředí, opožděné jak sociální, tak i pracovní, grafomotorické, řečové a další dovednosti. Má zatím stále nesprávný úchop tužky. Jeho kresby neodpovídají věku, jedná se často o čmárání po desce stolu mimo papír A4.

Tomáš často nezvládá dodržování základních pravidel, na nutnost přizpůsobit se reaguje vztekem a vzdorem. Nechce se dělit, neumí zatím nijak s dětmi ani s dospělými spolupracovat, jsou patrné i obtíže v komunikaci. Chlapec nezvládá sdělit, co potřebuje, často namísto komunikace reaguje jen křikem. Projevuje zájem o nové hračky, ale nerespektuje hru druhých. Kope do kostek, bere hračky z ruky nebo bez dovolení z polic a skříní. Na slovní výzvy reaguje agresí vůči učitelkám i dětem a nenechá si nic vzít. Potom musí učitelky v rámci bezpečí přistoupit k separaci chlapce pod dohledem v relaxační místnosti, aby se nikomu nic nestalo. Tam pak učitelka s Tomášem pracuje na jednoduchých úkolech u stolu.

Při samostatné práci Tomáš zpravidla nevydrží sedět. Ruší ho podněty z okolí ve třídě i za okny z ulice. Práci často nedokončuje, ani s dopomocí učitelky. Když po něm učitelka požaduje, aby činnost dokončil stejně jako ostatní děti sám, zvyšuje vůči ní agresi, hází věcmi nebo je ničí. Zdá se tedy, že v této fázi Tomáš nejlépe funguje, pokud se mu individuálně věnuje dospělá osoba v klidném prostředí (tuto interakci v rodině často nezažívá).

Osobní hygienu chlapec naopak zvládá, na toaletě je samostatný. Obléká se samostatně, boty má nazouvající na suché zipy.

Vynucování pozornosti

Chlapec se často chová tak, aby přitáhl a získal si pozornost dospělých (která mu jinak velmi schází). Po jídle si nechce čistit zuby a tvrdí, že doma kartáček nemá. Po příchodu z venku si nechce mýt ruce, používá záměrně cizí ručník – ví, že vznikne konflikt a získá si tak pozornost dospělých. Při společném ranním cvičení Tomáš pošťuchuje ostatní děti a nechce stát na vyznačeném místě. Na hřišti leze, kam nemá, a nechce opustit prolézačky. Bez dovolení pouští hadici s vodou a vytrhává kytky. Při poledním klidu není schopen zůstat na lůžku a nerušit ostatní při odpočinku. V jídelně s ním musí sedět u stolku učitelka a usměrňovat ho, aby neohrožoval příborem sebe nebo ostatní děti, které má na dosah, a nejedl ostatním z talíře. Děti se hrát s ním spíše vyhýbají, nicméně učitelky ve výše popisovaných situacích Tomášovi věnují vytouženou pozornost často.

Matka někdy vyzvedává chlapce pozdě, po uzavření školky, čímž zvyšuje jeho nejistotu a podporuje jeho úzkostné stavy a obavy. Prarodiče přestali chlapce vyzvedávat kvůli obavám z jeho chování na veřejnosti. Ostatní rodiče dávají učitelkám najevo obavy o bezpečnost svých dětí.

3. Závěry z psychologického vyšetření

Po dvou měsících pobytu ve školce navrhuje ředitelka školky psychologické vyšetření z důvodu nespolupráce matky, pozdního vyzvedávání chlapce ze školky, nevhodného a nebezpečného chování chlapce. Matka s chlapcem na doporučení navštíví pedagogicko-psychologickou poradnu, kde je chlapec vyšetřen. Za přítomnosti matky při vyšetření Tomáš nespolupracuje. Projevuje se psychomotorickým neklidem a agresivitou, snaží se opustit místnost a ničit vybavení. Matka je proto po 15 minutách vyzvána, aby počkala ve vedlejší místnosti. Tomáš se po krátké době uklidní a projevuje zájem o hračky a nabízené aktivity. Je vidět výrazný rozdíl v jeho chování v klidném prostředí a za přítomnosti psycholožky, která ho nejprve nechá si samostatně zmapovat prostředí a nevyvíjí na něj nátlak s požadavky. Po pár minutách je Tomáš schopen spolupracovat s psycholožkou relativně v klidu.

Z vyšetření vyplývá, že je Tomáš v rodině osamělý, chybí mu dostatečná vzájemná interakce s rodiči, z tohoto důvodu je i citově oploštělý. Matka i nevlastní otec se chlapci nedostatečně individuálně věnují, nedostatečně s ním komunikují a poskytují mu jen minimální citovou a jinou odezvu na jeho chování. Rozumové schopnosti Tomáše jsou průměrné a projevují se u něj některé příznaky ADHD. Jeho agresivní jednání vyplývá z potřeby na sebe upozornit. Slovní zásoba Tomáše neodpovídá věku, grafomotorika je na nízké úrovni. Má nesprávný úchop tužky, projevuje se u něj celková psychosociální nezralost.

Tomáš vyrůstá v nepodnětném a sociálně znevýhodněném prostředí, v rodině, kde je otčím ohrožen

závislosti na alkoholu, kde dochází k častým konfliktům mezi matkou a otčím. Otčím Tomáše vnitřně nepřijal, a proto mu nevěnuje žádnou pozornost a ignoruje ho. Matka se více soustředí na řešení vztahu s partnerem a na péči o mladší sourozence. Tomáš proto vyrůstá v rodině, která jeho (citovým) potřebám věnuje minimální pozornost. Matka byla navíc léčena pro deprese, i z tohoto důvodu může být její kapacita systematicky se věnovat dětem a reagovat na ně dlouhodobě snižena.

Nejistotu Tomáše a z toho vyplývající problémové chování může ještě zvyšovat pro něj nevyzpytatelné chování matky i otčima – matka ho například vyzvedává pozdě ze školky, otčím užívá alkohol. Tomáš nemá naplněné základní potřeby jistoty a bezpečné vztahové vazby. Z výše uvedených důvodů má obtíže v komunikaci, spolupráci s vrstevníky, nezvládá úkoly přiměřené jeho věku, má záchvaty vzteku, záměrně na sebe upoutává pozornost problémovým chováním.

4. Doporučení pedagogicko-psychologické poradny

Psycholožka z pedagogicko-psychologické poradny následně navštíví školku, aby viděla, jak se chlapec chová v tomto prostředí, a doporučí učitelkám, jak s ním pracovat:

- Při aktivitách střídat práci a odpočinek.
- Motivovat chlapce v aktivitách, které začne, průběžnou pochvalou a přítomností učitelky. Vést ho k dokončování činností kompenzovaných volnou hrou.
- Zpočátku by měly být vyžadované aktivity kratší, aby chlapce motivovalo, že je zvládne dokončit a bude tedy úspěšný.
- Odklad školní docházky o rok.

Příklad:

Když chlapec u ranního cvičení pošťuchuje ostatní děti, osvědčilo se, že si ho vezme učitelka k sobě a pokusí se ho zapojit tím, že sám navrhne další cvik.

Při ranním kruhu ho učitelka oslovuje více než ostatní, aby vybral z více možností (jakou písničku ze dvou nabízených budeme zpívat apod...) a stal se tak součástí rozhodování, nebo aby více odpovídal. Tím přitahuje jeho pozornost a chlapec méně ruší.

Při hře venku ho určí jako kapitána družstva a vymezí mu tím jeho povinnosti nebo mu dá na opatrování tašku s věcmi na pískoviště, čímž získává pocit větší zodpovědnosti a pozornosti.

Matce byl doporučen následující postup:

- V domácím prostředí zapojovat aktivity, které se dělají ve školce, například kreslení, stavba z kostek, lego.
- Chválit vždy, když se Tomáš venku chová vhodně.
- Věnovat mu dostatečnou pozornost, jak jen to je možné v daném prostředí.
- V případě, že jsou mladší sourozenci u prarodičů, věnovat se chlapci individuálně. Společně mohou hrát pexeso, karty, vystřihovat z papíru, číst knížku, popisovat obrázky, chodit na nákup (chlapec si může doma vystřihnout a nalepit z letáku, co půjdou nakoupit a pak společně hledají v obchodě), připravovat jednoduchá jídla, svačinu, chodit ven a na hřiště.
- Vyzvedávat chlapce ze školky včas a tím zmenšovat jeho napětí a strach.

Jiná psychologka, která je zaměstnankyní školky na částečný úvazek a pracuje zároveň jako učitelka v této MŠ, pak pravidelně pracuje s Tomášem v relaxační místnosti ve školce. Jedná se o rozhovory a relaxační činnosti, v klidu, hra s plyšáky, polštáři, masážními míčky a válci. Na Tomáše to má uklidňující účinky a je rád, že se mu někdo individuálně věnuje. Tomáš s psychologkou bez obtíží spolupracuje.

5. Začlenění předškoláka Tomáše

Matka se Tomášovi začala více individuálně věnovat, mladší sourozence svěřuje častěji prarodičům. Chlapec projevuje zlepšení v sociální komunikaci. Začal se zapojovat do hry s dalšími dětmi, nejprve ve dvojici a potom ve větším počtu. Důvěřuje učitelkám a vyžaduje častý fyzický kontakt. Matka Tomáše občas nevyzvedává včas, v těchto případech je chlapec velmi nervózní, ale je schopen regulovat svoje chování. Chlapec někdy zmiňuje mladší sestru, že si spolu hrají.

Matce byly doporučeny pravidelné návštěvy pedagogicko-psychologické poradny, kam dochází. Pod podmínkou systematické spolupráce s psychologkou, která pracuje ve školce, a s učitelkami byly matce nabídnuty obědy a svačiny pro Tomáše zdarma. Matka tuto nabídku využila.

Orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) navštěvuje v pravidelných intervalech rodinu doma. Podmínky v rodině ohodnotil jako dostačující.

Nevlastní otec s pedagogicko-psychologickou poradnou nespolupracuje a na výchově chlapce se příliš nepodílí. Situace v rodině se po zlepšení chlapcova chování uklidnila a rodiče matky jsou ochotni s chlapcem opět chodit ven. Ve školce se chování chlapce zlepšilo a začal navazovat vztah

nejprve s učitelkami a poté i s dětmi.

26. Školní sociální pedagog je pro žáky a rodiče především partnerem

Školní sociální pedagog komunikuje s žáky a rodiči a hledá řešení jejich problémů v rámci jejich možností. Funguje také v roli týmového dotahovače – snaží se dovést do konce snahy a záměry učitelů ohledně řešení obtíží u žáků. Zároveň pomáhá rodičům na tyto záměry a snahy učitele reagovat ve spolupráci s dalšími externími institucemi a odborníky. Více přiblíží Dagmar Kudličková, bývalá sociální pedagožka z MŠ a ZŠ Kořenského na Praze 5.

Vlevo Mgr. Olena Keronyak, koordinátorka péče o žáky s OMJ, vpravo Mgr. Dagmar Kudličková, bývalá sociální pedagožka v ZŠ Kořenského | FOTO: APIV B

Mateřská a základní škola Kořenského na Praze 5 se během jedenáctiletého působení současně ředitelky přeměnila ze školy, které hrozí uzavření, v žádanou instituci, kam se hlásí i děti mimo spádovou oblast. Je to díky tomu, že se škola naučila dobře pracovat s žáky s odlišným mateřským jazykem (více viz článek [Na ZŠ Kořenského to s žáky s odlišným mateřským jazykem umí | Zapojmevsechny.cz \(zapojmevsechny.cz\)](https://zapojmevsechny.cz)) a dobře se také vyrovnává s vysokým počtem dětí ze socioekonomicky znevýhodněného a kulturně odlišného prostředí pražského Smíchova. „Naším cílem je poskytnout všem žákům bez rozdílu, co potřebují,“ říká ředitelka Libuše Daňhelková.

Jak se dostat z nuly na sto

Zpočátku se řídicí pracovníci školy hlavně učili psát zprávy pro Orgán sociálně-právní ochrany dětí a

snažili se dobře nastavit práci školního metodika prevence, který do té doby moc nefungoval. Začali spolupracovat s neziskovou organizací Člověk v tísni, o. p. s., která na Smíchově pracuje v rodinách ze socioekonomicky znevýhodněného a kulturně odlišného prostředí.

Hodně jim také pomohla spolupráce s etopedem, který ve škole jeden den v týdnu po celý rok dobrovolně působil, navštěvoval třídy a pomáhal s řešením náročného chování u žáků.

Dnes má základní škola rozvinuté školní poradenské pracoviště, které tvoří šest pracovníků a je rozděleno na dva týmy – dvě triády. Jedna se věnuje vzdělávacím potřebám dětí a výuce, druhá řeší prevenci a výchovu. Uvnitř týmů probíhá intenzivní spolupráce, napříč týmy spolu jednotliví členové komunikují, ale neinformují se nutně o všech podrobnostech, které s konkrétním dítětem řeší. Činnost obou týmů koordinuje a vede ředitelka školy, opěrný a jednotící prvek v systému (více viz článek [Na ZŠ Kořenského to s žáky s odlišným mateřským jazykem umí | Zapojmevsechny.cz](https://zapojmevsechny.cz) (zapojmevsechny.cz)).

Učitel učí, metodik vychovává

Výchovným záležitostem se věnují školní metodik prevence, psychologka a sociální pedagožka, kteří vedle prevence učitelům pomáhají například v případech vysoké míry absencí anebo jiných kázeňských problémů u žáků. Učitelé se díky této podpoře mohou soustředit na výuku. Mnohdy náročné kontaktování a informování rodičů a následné řešení nedostatečné přípravy či početných absencí u dětí nevyčerpává jejich pozornost a energii. Musí to nicméně být učitel, kdo se obrátí na podpůrný tým s prosbou o spolupráci.

[Sociální pedagožka](#) řeší především sociální prostředí žáků a jeho možné negativní dopady na vzdělávání, pravidelnou školní docházku, fungování základních společenských mechanismů v rodině a přítomnost základních sociálních a hygienických návyků žáků. Spolu s rodiči a pedagogy navrhuje podpůrná opatření zaměřená na pomoc a podporu zejména těm žákům, kteří pocházejí z ohrožujícího, zanedbávajícího nebo nepodnětného prostředí. Úzce spolupracuje se školním [metodikem prevence](#), který realizuje a koordinuje aktivity zaměřené na prevenci záškoláctví, závislostí, šikany a dalších rizikových jevů, věnuje se výchovným problémům žáků, metodicky podporuje pedagogy. Společně pak zajišťují sociálně-právní ochranu dětí ve spolupráci s dalšími organizacemi.

Jak pracuje sociální pedagog

Když sociální pedagog dostane zakázku od třídního učitele, obvykle co nejdříve kontaktuje rodiče a snaží se domluvit si s nimi osobní schůzku. Pokud to není možné například z důvodu covidu, postačí online setkání nebo rozhovor po telefonu. Cílem prvního setkání je rodičům vysvětlit roli sociálního pedagoga a přesvědčit je, že mají v zájmu dítěte i rodičů se školou spolupracovat. „Zde trochu pomáhá označení ‚sociální‘ pedagog, které vzbuzuje konotaci se sociálkou, a tím i jistý respekt,“ říká s úsměvem sociální pedagožka Dagmar Kudličková.

Dále je potřeba nastavit způsob a frekvenci společné komunikace, jasně vymezit pravidla a také důsledky, pokud budou porušována. Ve spolupráci s učitelem a rodinou hledá sociální pedagog způsob, jak situaci žáka vylepšit. Když se na něčem dohodnou, sleduje, jak se daří závazky plnit, aktivně rodinu kontaktuje a komunikuje s rodiči o aktuální situaci. Na začátku je s nimi v kontaktu třeba i dvakrát do týdne. Pokud se daří, postupně frekvenci rozvolňuje na jednou za týden až jednou za čtrnáct dní. „Když dojde k nápravě, stačí si jednou za čas zavolat,“ popisuje Dagmar.

Vedle vyřešení konkrétního problému má působení sociálního pedagoga za cíl podpořit žáka ve zvládnutí školních povinností a také naučit rodinu převzít odpovědnost za vzdělávání svých dětí, objasnit jim školský systém, jejich povinnosti, na co mají právo a co je naopak pro školu nepřijatelné. Rodiče by také měli vědět, na koho se ve škole mohou obrátit, pokud se dostanou do svízelné situace, nebo se chtějí vyhnout nepříjemnostem.

Most mezi školou a rodinou

Dagmar se snažila být pro žáky a rodiče především partnerem, komunikovat s nimi a hledat řešení, která jsou v jejich možnostech. I když připouští, že je někdy potřeba být direktivní a nelze se vyhnout ani komunikaci s Orgánem sociálně-právní ochrany dětí či policií. Součástí práce sociálního pedagoga je také spolupráce s neziskovými organizacemi a sociálními pracovníky, zdravotními zařízeními a podobně.

„Vytvářím most mezi školou a rodinou. Víím, co se ve škole děje a mohu to rodičům zprostředkovat,“ popisuje Dagmar Kudličková svou roli. Na druhou stranu má lepší vhled než kdokoli jiný do zázemí žáků, jejich situace a problémů. Nebrání se ani návštěvám u žáka doma. Pedagogové pak na základě její reflexe mohou zvolit vhodný přístup k dítěti. I přestože sociální pedagog může rodině poradit v sociálně-právní oblasti, pomoci s kroužky pro děti nebo například s doučováním, nesupluje roli sociálního pracovníka. Je zde primárně jako podpora pedagoga, který by sám neměl kapacitu řešit nedostatečnou přípravu či problémové chování žáků.

Paní ředitelka Libuše Daňhelková odhaduje, že škola uspokojivě vyřeší devět z deseti kázeňských problémů (nejčastěji se záškoláctvím). *„Kdybychom sociálního pedagoga na škole neměli, zavalilo by řešení těchto problémů někoho z pedagogů, nebo by se situace jednoduše nedala vyřešit,“* říká a pozici sociálního pedagoga velmi oceňuje. Díky ní a celému poradenskému pracovišti roste spokojenost učitelů, kterým se dostává potřebné podpory. S tím roste také kvalita výuky a zlepšuje se prostředí ve škole, což je předpokladem pro větší úspěšnost všech žáků.

Význam sociálního pedagoga z pohledu učitelky MŠ

Práce sociálního pedagoga nespočívá jen v řešení náročného chování žáků či kázeňských problémů, jako jsou časté absence. Může učitele dobře podpořit i v jejich pedagogickém působení a pomoci žákovi, aby nedošlo k zanedbání jeho potřeb a měl tak rovné šance ve vzdělávání.

Učitel dokáže při své práci rozpoznat změny u žáka na základě pedagogické diagnostiky nebo na základě pozorování chování během aktivit ve výuce. Poté je jeho povinností předat informaci rodičům, kteří by na základě doporučení měli jednat dál. Často se stává, že právě zde cesta končí. Rodič si sám neví rady, nevěnuje problémům důležitost, nebo problém přejde. Kvůli tomu se včas nepředejde možným komplikacím v dalším rozvoji žáka. Učitel nemá časové možnosti, aby v těchto případech jednal za rodiče. Na starosti má především pedagogickou činnost ve třídě a v nepřímé práci s dětmi by měl svůj čas věnovat kvalitní přípravě dalšího vyučování. A právě zde vidí pedagoga Radka Bidlasová, které vyučuje v mateřské škole Kořenského, velký přínos sociálního pedagoga.

„Sociální pedagog se snaží dotáhnout snahy učitelů a pomáhá rodičům na ně reagovat ve spolupráci s dalšími institucemi a odborníky, jako jsou například speciálně pedagogická centra, psychologové, speciální pedagogové, tlumočníci pro cizojazyčné rodiny a podobně. Na rozdíl od učitele má ve své náplni práce dostatek prostoru na to, aby rodičům pomáhal zajistit správnou a adekvátní odbornou

pomoc, domluvil vhodná vyšetření a návštěvy odborných poraden,” říká. „Má velký přínos pro zkvalitňování pedagogické práce a zároveň výrazně zlepšuje komunikaci mezi pedagogy a rodiči. Sociální pedagog dokáže stmelovat spolupráci rodičů a učitelů v zájmu co nejlepšího rozvoje dítěte,” shrnuje Bidlasová.

Legislativní neukotvenost přináší problémy

Dagmar Kudličková ve škole jako sociální pedagožka pracovala šest let. Stejně jako koncem každého školního roku nebylo jisté, zda se najdou finance na její pozici a ona se nakonec rozhodla přijmout práci jinde. Peníze na působení sociálního pedagoga získává ředitelka z grantů. To je důvod, proč nemůže nabídnout pracovní smlouvu pro tuto pozici na dobu neurčitou a vždy koncem školního roku je jeho další působení nejisté. Z pohledu vedení školy, kterou navštěvuje větší počet žáků s nedostatečným zázemím a nízkou podporou rodiny, to je velmi nešťastná situace. *„Na sociálního pedagoga se lze obrátit s dotazy, radami a s prosbou o odbornou pomoc, a je proto velice důležité, aby měl své profesně stálé a ukotvené místo ve školském prostředí,”* přidává svůj pohled pedagožka Bidlasová.

**Financováno
Evropskou unií**
NextGenerationEU

**Národní
plán
obnovy**

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

27. Snídaňové kluby pro lepší začátek školního dne

Fenomén snídaňových klubů zatím není v České republice příliš známý, v rámci projektu Podpora rovných příležitostí je ale nabízen jako jeden z nástrojů pro školy s větším počtem žáků se sociálním znevýhodněním. O přínosech i podobách a možnostech snídaňových klubů připravily Eva Nováková, metodička sociální intervence, a Olga Havlátová, garantka, metodickou příručku a my jsme se jich při té příležitosti zeptali na vše podstatné.

Ilustrační foto / FOTO: Pixabay

Co jsou snídaňové kluby a pro koho jsou určeny?

EN: Snídaňové kluby jsou primárně určeny pro žáky, kteří ráno – ať už z jakéhokoliv důvodu – nesnídají. Ukazuje se totiž, že děti, které mají hlad, se hůře soustředí na výuku, ale mohou mít i problémy s chováním. Snídaňové kluby pomáhají dětem dosahovat lepších výsledků. Žáci, kteří se jich účastní, mají pravidelnější docházku a chodí na vyučování včas. To jsou zkušenosti, které zatím známe primárně ze zahraničí, ale už i v ČR existuje několik příkladů, kterými se můžeme inspirovat. Byli bychom rádi, kdyby se snídaňové kluby postupně staly součástí všech českých škol.

OH: Výzkumy prokázaly i takové dopady, mezi které patří snížená míra úzkosti, deprese a hyperaktivity. Důležitým aspektem snídaňových klubů je totiž i prostředí, které žákům zprostředkují. Nejde tu jen o primární cíl, kterým je nasytit hladové děti, ale je tu i příležitost pro rozvoj jejich sociálních dovedností, pozitivních vztahů a sebevědomí. Proto je důležité, aby se na chodu klubu

podílely i podpůrné profese, které na školách působí. Patřit mezi ně může asistent pedagoga, výchovný poradce, sociální pedagog, školní psycholog nebo koordinátor inkluze. Ti mohou pomoci klub nastavit tak, aby byl bezpečným a přátelským prostředím pro společně strávený čas před začátkem vyučování, ve kterém se mohou žáci navzájem obohacovat, a třeba i dále rozvíjet. Žáci díky tomu získávají a upevňují si pocit, že je kolem nich řada lidí (kromě jejich vlastní rodiny), kterým záleží na jejich budoucnosti.

Mají na snídaňové kluby nárok všechny děti nebo jen děti se sociálním znevýhodněním či vybrané na základě jiného ukazatele?

EN: Zkušenosti ze zahraničí ukazují, že nejúspěšnější jsou takové kluby, které jsou dostupné pro všechny a zároveň jsou v nich snídaně poskytovány zdarma tak, aby žádné dítě nebylo stigmatizované. Školy jsou metodicky vedeny k tomu, aby do jejich klubů chodilo co nejvíce žáků, a aby ani ti, kteří na vyučování přicházejí na poslední chvíli nebo pozdě, nezůstávali o hladu. To je však ideální varianta, kterou se nedaří prosadit všude, ať už kvůli finančním, organizačním nebo prostorovým omezením.

OH: Dobře fungovat mohou i kluby, které se orientují na určitou, předem definovanou, skupinu žáků. V rámci našeho projektu je snídaňový klub primárně zaměřen na žáky se sociálním znevýhodněním, v souladu s konceptem společného vzdělávání se ale mohou účastnit i ostatní žáci školy. Třeba ti, kteří mají prokazatelně hlad, docházejí na vyučování pozdě nebo mají problémy s docházkou či chováním. Pokud by škola ráda postupně otevřela svůj snídaňový klub všem, ale současný rozpočet jí to neumožňuje, může jí s výběrem žáků pomoci školní poradenské pracoviště a své služby nabízíme i my. Velký potenciál v sobě skrývá sponzoring, propojení klubu s místní komunitou, případně i s jinými iniciativami, které se zabývají školním stravováním. Je pro nás důležité hledat společně se školami cesty, které jim budou ušité na míru jejich aktuální situaci, potřebám i možnostem. Samozřejmě, že s ohledem na žáka a jeho potřeby.

Jak to funguje?

EN: Pro snídaňové kluby neexistuje jeden univerzální návod: každá škola je jiná a má různé potřeby. Jednotlivé modely lze navzájem kombinovat. Cíle každého z nich jsou trochu jiné, modely se mezi sebou liší i typem poskytovaného jídla či možnostmi pro zapojení samotných žáků a doprovodných aktivit. Většina modelů se neobjevuje v čisté formě a školy si je uzpůsobují tak, aby byly realizovatelné v jejich specifických podmínkách.

OH: Jak říká Eva, dává nám smysl ponechat školám svobodu v hledání svého modelu, koneckonců je to pro většinu z nás úplně nová zkušenost, a tak je pravděpodobné, a vlastně i žádoucí, když budeme objevovat a zkoušet různé varianty. Kluby můžeme například realizovat ve školních jídelnách, cvičných kuchyňkách, knihovnách, ve třídách, ale také formou balíčků, které si děti ráno vyzvedávají na předem určených místech. Snídaně mohou být teplé i studené, připravované přímo ve škole, ale je možné je i objednat. Zejména na prvním stupni se osvědčuje doplňovat snídaňové kluby o další aktivity, vedené zaměstnanci školy nebo mentory z řad starších žáků. Aktivity mohou zahrnovat hry, pohyb, hudbu, ale i podporu při vypracovávání domácích úkolů nebo učení.

Lze snídaňové kluby přirovnat k obědům zdarma? Mají nějaké společné jmenovatele i typy podpory?

OH: Společným jmenovatelem je určitě snaha o nasycení dětí ohrožených hladem a vědomí, že teprve potom se mohou učit a dosahovat dobrých školních výsledků. Oproti obědům se se snídaněmi pojí jednodušší vykazování, nejsou zatíženy tak složitou administrativou. Například s nevyzvednutými snídaněmi si školy mohou snadno poradit tak, že z nich připraví svačinky, které si děti mohou vyzvednout kdykoliv během dne nebo odnést s sebou.

EN: Další podstatný rozdíl vidím v tom, že na nastavení snídaňového klubu se kromě zaměstnanců školy mohou podílet i samotné děti a rodiče. Škola tak může snadno zjistit, jaká jídla preferují, nastavit svůj model tak, aby se snídaně dostala ke všem dětem, které ji potřebují. Díky intenzivní komunikaci ví a kontinuálně vyhodnocuje, co žáci skutečně ocení, co je pro účast na klubu motivuje, co naopak vidí jako překážky. Díky zapojení asistentů pedagoga nebo jiných podpůrných profesí může kluby využít i pro lepší a cílenější podporu žáků se sociálním znevýhodněním, která se nemusí omezovat jenom na budovu školy. A přidanou hodnotou je i důraz na budování podpůrného prostředí.

Jak školám, které mají o založení klubu zájem, můžete pomoci?

EN: Nejdůležitější formou pomoci je samozřejmě financování. Příspěvek na provoz snídaňových klubů obsažený ve výzvě Podpora rovných příležitostí činí 20 korun na žáka a den. Zároveň zahrnuje financování personálu ve výši 210 korun na hodinu a skupinu do 25 dětí. Vhodnou kombinací dalších nástrojů obsažených ve výzvě je možné získat dostatečnou personální kapacitu potřebnou pro realizaci klubu a navázat jej na další aktivity, které škola realizuje. Kromě finanční pomoci bych ráda zmínila ještě podporu metodickou. Konzultanti, metodici a garanti z NPI mohou školám pomoci s nastavením cílů a zaměřením klubu.

OH: Rádi se školou probereme její situaci, pomůžeme s rozhodnutím, zda kluby nejprve otestovat v menším rozsahu a postupně rozšiřovat o další skupiny žáků a aktivity, nebo zda rovnou začít s ostrým provozem. Provedeme školy úvodní rozbahou a plánováním, pomůžeme zacílit klub na vybrané skupiny žáků, popřípadě hledat způsoby, jak jej otevřít všem. Můžeme pomoci i s komunikací s rodiči, propagací klubu a nápady, jak jej začlenit do každodenního života celé školy nebo jak zajistit jeho udržitelnost. Společně můžeme nastavit i nástroje pro monitoring a evaluaci a na základě sebraných dat a zpětné vazby kluby vylepšovat. Školy s námi mohou diskutovat své pokroky, ale i výzvy, překážky a problémy, se kterými se potýkají. Kromě individuálních nebo skupinových konzultací budeme v rámci nabídky vzdělávání realizovat i webináře zaměřené na zakládání a provoz snídaňových klubů. Pomůžeme snídaňové kluby propojit i s dalšími nástroji, které projekt nabízí.

Kde hledáte inspiraci?

EN: Základním zdrojem inspirace pro nás byly snídaňové kluby z anglicky mluvících zemí. V tomto prostředí fungují již desítky let, prošly si různými fázemi pokusů a omylů a poskytují cenné poznatky

o tom, jak vypadá úspěšný klub. A díky nim víme, jak je důležité, aby si školy hledaly vlastní cesty a využívaly při tom dostupnou podporu, ať už metodickou či jinou. Mají řadu zkušeností s tím, jak snídaňové kluby rozšířit mezi co nejvíce dětí, jak do jejich chodu zapojovat žáky – a formou dobrovolnictví i rodiče nebo jiné členy místní komunity.

OH: Ty příklady, které jsme nastudovaly, mě nadchly hlavně tím, že otevírají velký prostor pro kreativní řešení. V Austrálii jsou kluby napojené na potravinové banky a v centru jejich pozornosti je dobrovolnictví. Viděli jsme například klub, kde jednou týdně vydává jídlo uniformovaný policista nebo třeba záchranář. Jako dobrovolníky zapojují seniory, jinde mají snídaňový tým, složený z žáků, který se stará o hladký chod klubu. Setkaly jsme se i s tím, že součástí klubů je třeba čištění zubů a edukace o zdravém životním stylu. Jinde kladou důraz na ekologii a klub mají propojený například se školní zahradou. Úžasné jsou i zdroje, které mají kluby k dispozici, a organizace, které se je snaží podporovat. Ze všech příkladů se ukazuje, jak mohou kluby skutečně přispívat k budování celé školní komunity a mít přesah i za jejími zdmi.

EN: Ještě bych ráda dodala, že nějakou inspiraci máme samozřejmě i v ČR, byť tu zatím nejsou snídaňové kluby tolik rozšířené ani systémově uchopené. Školy se zapojují například do Férových snídaní, pořádají projekty, jako je Snídaně s knihou, některé prostřednictvím snídaní pořádají komunitní nebo fundraisingové aktivity. Kolem roku 2015 začaly některé školy poskytovat pravidelné snídaně ve školních jídelnách. Lídrem a asi vůbec první školou, která se do snídaňových klubů pustila, byla kladenská ZŠ Vašatova, kde se kromě dětí mohli ráno přijít najíst i jejich rodiče. Platili za to tenkrát 20, respektive 30 korun. Pokud někde takové kluby fungují dodnes, rády o nich uslyšíme.

Kde najdou zájemci více info?

OH: Pro školy budeme postupně budovat knihovnu dostupných zdrojů. Jako první materiál představujeme metodickou kuchařku, která poskytuje základní přehled o tom, co snídaňové kluby jsou, a návod, jak na ně. Obsahuje i přílohou část a v ní praktické materiály, se kterými mohou školy při plánování klubů pracovat. S tím, jak budou školy snídaňové kluby zavádět, budeme doplňovat i konkrétní příběhy, vzorové jídelníčky a recepty nebo tipy na aktivity, které lze v rámci klubů realizovat. Budeme zveřejňovat také inspirativní příklady, kdy se školám podaří kluby propojit s dalšími nástroji a projekty.

Tip:

Chcete se o snídaňových klubech dozvědět více? Prohlídněte si [Metodickou kuchařku pro školy!](#)

Pokud přemýšlíte o založení snídaňového klubu ve Vaší škole, jistě Vám dobře poslouží [Dotazníky, Přílohová část.](#)

Na dotazy odpovídaly: Bc. Eva Nováková, metodička (sociální intervence), a Mgr. Olga Havlátová, odborná garantka (sociální intervence) pro projekt Podpora rovných příležitostí.

**Financováno
Evropskou unií**
NextGenerationEU

**Národní
plán
obnovy**

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

28. Stručný průvodce pro asistenty pedagoga podporující děti a žáky z Ukrajiny

Jste asistent pedagoga či výchovný poradce nebo školní speciální pedagog a chcete, aby se nově příchozí děti (nejen) z Ukrajiny u vás ve škole cítily dobře? V tomto textu najdete informace o nové příručce Stručný průvodce pro asistenty podporující děti a žáky z Ukrajiny. Příručka Vás provede krok za krokem procesem adaptace, integrace a výuky češtiny jako druhého jazyka u žáků z Ukrajiny. Samotnou příručku pak najdete ke stažení pod textem.

Ilustrační foto / FOTO: Freepik

V září tohoto roku nastoupilo do českých škol několik desítek tisíc žáků z Ukrajiny, kteří sem přišli kvůli válečnému konfliktu v jejich domově. Při jejich integraci hrají důležitou roli ve škole všichni, s kým se setkávají, tedy nejen učitelé, ale i asistenti pedagoga. Proto v rámci projektu Podpora rovných příležitostí vznikla příručka s názvem Stručný průvodce pro asistenty podporující děti a žáky z Ukrajiny, ve které můžete najít spoustu tipů, jak jako asistent pedagoga můžete žákovi s odlišným mateřským jazykem, příchozím za těchto traumatizujících událostí, pomoci.

Co v příručce najdete?

1. Základní rozdíly mezi českým a ukrajinským školním vzdělávacím systémem

Hned v úvodu příručky se dozvíte, čím a jak se liší vzdělávací systém u nás a na Ukrajině. Pomůže to pochopit některé reakce žáků, i jak volit podporu žákům, i jak a co komunikovat. Ještě před začátkem válečného konfliktu započala na Ukrajině reforma školního systému pod názvem Nová ukrajinská škola – nejvýznamnější je zavedení 12leté školní docházky a 12stupňového systému hodnocení. Rozšiřuje se zde využívání slovního hodnocení, v prvním a druhém ročníku základní školy probíhá hodnocení převážně slovně, od třetího ročníku se studijní posun žáka hodnotí často paralelně slovně s bodovým hodnocením nebo jen bodově. Co se oproti českému vzdělávacímu systému nehodnotí, je chování, to je zahrnuté ve slovním hodnocení.

Zároveň probíhá v rámci reformy ve větší míře začleňování žáků s nižším stupněm znevýhodnění do běžných tříd základních škol a s tím i zavádění podpůrných profesí, zakládání poraden i odpovídajících metodik do škol.

V každé zemi máme jiné zvyky ve společnosti. Proto je také nutno zohledňovat specifika ukrajinských dětí/žáků. Zatímco objem učiva je u nich nahuštěnější, výuka je stále spíše frontální a děti nejsou zvyklé na práci ve skupinách a na projektech apod. Nezapomeňte jim o našich zvyklostech říkat a vyptávat se na jejich.

2. Rychlé shrnutí známých věcí - kompetence a náplň práce asistenta pedagoga, jeho role ve škole a ve třídě

Ve druhé části jsou shrnuty obecně známé věci jako kompetence a náplň práce asistenta pedagoga, jeho role ve škole i ve třídě, nastavení spolupráce s učitelem... Najdete zde konkrétní doporučení, jak na to.

3. Čeština jako druhý jazyk

Děti, které přijdou do České republiky z jiné země a nastupují zde do školy, by se měly učit česky nejen pro to, aby zvládaly učivo ve škole, ale i aby se začlenily do naší společnosti, našly si přátele... Protože svůj vlastní mateřský jazyk znají, čeština je pro ně druhým jazykem. To zároveň znamená, že se musí přistupovat k jeho výuce, jako třeba když učíme naše žáky angličtinu.

V nové praktické příručce se dozvíte, jak se vlastně čeština jako druhý jazyk vyučuje, i jakou roli při tom hraje asistent pedagoga, jaké jsou možnosti a na co mají žáci s odlišným mateřským jazykem právo. Je plná tipů pro přímou práci se žáky, návodných otázek i dobrých rad do každodenní praxe.

4. Zapojení do kolektivu (integrace do třídy a školy)

Na integraci nově příchozího žáka s odlišným mateřským jazykem je třeba zapracovat hned od prvních dnů. To pomůže žákovi rychle se zapojit a nastartovat cestu ke školnímu úspěchu. Pokud se žák cítí vítán, má i větší motivaci k učení a minimalizují se výchovné problémy. Jak

může asistent pedagoga podpořit nového žáka při začleňování do třídy a do kolektivu si přečtete přímo v příručce.

Důležité je vcítit se do těchto dětí, které se zde ocitly v důsledku nejistoty a nebezpečí plynoucích z válečného konfliktu, a pobývají v prostředí, kde nikomu nerozumí...

5. Jak komunikovat se zákonnými zástupci

Žák přišel do naší země většinou s rodičem/rodiči či jinými zákonnými zástupci, příbuznými. I ty je vhodné zapojit do komunikace, protože i to ovlivňuje motivaci žáka a urychluje jeho integraci. Rodiče je v první řadě nutno seznámit s tím, jak funguje naše školství, jaká pravidla máte ve škole, jak to ve škole chodí. I zde může asistent pedagoga pomoci v komunikaci – konkrétní tipy najdete v příručce. Třeba že je důležité věnovat čas úvodnímu setkání, dobře se představit, co by se měl žák v první dozvědět, jak komunikovat...

6. Žák z Ukrajiny jako dítě cizinec, ohrožené dítě a válečný uprchlík

Když přichází nový žák do třídy, nevíme, co má za sebou. Zkusili jste si představit, vžít se do dítěte, které sem přišlo a má za sebou těžké chvíle nejistoty, strachu, smutku (ze ztrát)...? Jakou podporu těmto dětem můžete jako asistent pedagoga poskytnout?

Kromě naslouchání a hledání styčných bodů a již zmíněných tipů, jde také o podporu (někdy také odhalení) speciálních vzdělávacích potřeb žáka. Nebo dokonce identifikace ohroženého dítěte nebo jeho traumatu. Jaké jsou nejčastější projevy traumat a co může udělat asistent pedagoga, pokud se u žáka projevují?

Příručka ke stažení:

Chcete se dozvědět více? Nechte se inspirovat novou příručkou [Stručný průvodce pro asistenty podporující děti a žáky z Ukrajiny \(ke stažení\)](#).

Zaujalo Vás téma? Další texty naleznete na [Zapojmevsechny.cz](#):

[Čeština jako druhý jazyk – praktické informace pro doučující i pedagogy | Zapojmevsechny.cz \(zapojmevsechny.cz\)](#)

[Zvyklosti ve školách na Ukrajině: udělejte si jasno | Zapojmevsechny.cz \(zapojmevsechny.cz\)](#)

[PODCAST 26. díl: Vzdělávací systém a společné \(inkluzivní\) vzdělávání na Ukrajině | Zapojmevsechny.cz \(zapojmevsechny.cz\)](#)

[Žákovský pas: formulář pro žáky s odlišným mateřským jazykem \(OMJ\) | Zapojmevsechny.cz \(zapojmevsechny.cz\)](https://zapojmevsechny.cz)

**Financováno
Evropskou unií**
NextGenerationEU

**Národní
plán
obnovy**

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

29. PODCAST 30: Podpora dětí z rodin se sociálním znevýhodněním

Co přesně znamená pojem rodina se sociálním znevýhodněním? S jakými obtížemi se potýkají děti ze sociálně znevýhodněného prostředí? Jak mohou školní úspěšnost těchto dětí – včetně dokončení základního vzdělávání – podpořit dobrovolníci? A na jaké překážky naopak narážejí oni sami při práci s dětmi v rodinách? Více v první části dvojdílného podcastu Zapojme všechny s pracovníci obecně prospěšné společnosti Člověk v tísni Michaelou Kučerovou a Terezou Dejmalovou.

 [Přehrát video](#)

Podpora dětí z rodin se sociálním znevýhodněním

Rodina se sociálním znevýhodněním je poměrně široký pojem, který zahrnuje rodiny ohrožené nízkým příjmem, nezaměstnaností, nejistotou zaměstnání, rodiny, které mají problémy s bydlením (často se stěhují nebo na malém prostoru bydlí mnoho lidí najednou). Zároveň sem spadají i malé rodiny, většinou samoživitelek nebo samoživitelů, kteří musí vyjít s jedním příjmem. Pro většinu těchto rodin bývá společným rysem nízké vzdělání rodičů (buď základní nebo nedokončené střední). Děti v těchto rodinách se obvykle nemohou spolehnout na systematickou podporu ze strany rodičů. Důvody nízké míry podpory mohou být různé: nezáměr, vzdělání není vnímáno jako hodnota, nedostatek času či financí, nedostatečné vzdělání aj.

Děti z rodin se sociálním znevýhodněním mohou mít často obtíže se zvládáním školních nároků. Výsledkem bývá selhávání ve výuce, nízká motivace k učení, nízká sebedůvěra (dítěti schází kladný postoj k sobě samému, ke svým možnostem a výkonnosti), nechůť chodit do školy, nechůť zabývat se úvahami o dalším studiu a profesi, která v mnoha případech ústí ve vyhýbání se školní docházce (s vědomím rodičů i bez).

Jak uvádějí odbornice Michaela Kučerová a Tereza Dejmalová, rodiče se o vzdělávacích službách obecně prospěšné společnosti Člověk v tísni obvykle dozví od učitelů svých dětí. Organizace Člověk v tísni nabízí rodičům i dětem zejména dlouhodobé individuální doučování v domácím prostředí, které zajišťují dobrovolníci. Dále také nabízí návaznou komunikaci a spolupráci se školou a zejména pak s třídním učitelem dítěte. Tuto službu zajišťují pracovníci podpory vzdělávání. Pro úspěšnou spolupráci je vždy důležité, aby to byli sami rodiče, kteří požádají o podporu – je třeba, aby samostatně projevíli zájem. Ne vždy se počáteční motivaci rodičů daří dlouhodobě udržet. V některých případech se stává, že spolupráce opadá a z pravidelné práce s dítětem se stává nepravidelná, která posléze i skončí.

Podmínky pro učení

Aby pomoc fungovala tak, jak má, je v první řadě nutné zajistit dítěti vhodné podmínky pro učení. Dobrovolníci docházejí nejčastěji za dítětem domů. Je proto potřeba, aby dítě mělo v ideálním případě vlastní stůl a prostor, kde by se mohlo nerušeně připravovat. Dobrovolník do rodiny dochází 1x týdně na dvě hodiny, kdy se většinou zaměřuje na dva klíčové předměty, což nejčastěji bývá český jazyk a matematika. U doučování by také měl být přítomen rodič, aby viděl, co a jak je potřeba s dítětem dělat. Dobrovolník by měl vždy vyčerpat všechny možnosti, jak rodiče do vzdělávání zapojit.

Ne vždy to je snadné, rodiče mnohdy sami nechtějí, nepovažují to za nutné, nebo se vzhledem k vlastnímu hendikepu ve vzdělávání na domácí přípravu s dítětem necítí. Spolupráce s nimi je však klíčová.

Bohužel častým problémem jsou nevyhovující podmínky v rodině, kdy není možné, aby se dítě doma nerušeně připravovalo. V takových případech je možné pomoc přesunout do jiného zařízení, například do městské knihovny, ale i tak je zapotřebí součinnost rodiny (dítě musí někdo doprovodit, dohlédnout na to, aby na doučování dorazilo).

Obě odbornice z Člověka v tísní si vzpomínají na několik takových případů, například na početnou rodinu, která žila v garsonce, kde ani přes veškerou snahu dobrovolníka dítě nemělo možnost se v klidu připravovat do školy. Podobný případ byla i další rodina, která žila na ubytovně. Tam byla kromě nevyhovujících prostor největším problémem absence fungujícího připojení, což bylo hlavním kamenem úrazu především během distanční výuky a distančního odpoledního doučování.

Sociálně vyloučené rodiny také často bojují s dluhy. Služba podpory vzdělávání Člověka v tísní není primárně určená k tomu, aby lidem pomáhala s finanční situací, vyškolený pracovník podpory vzdělávání jim však může (a často tak činí) poradit, na koho se obrátit a jak svou situaci řešit. Je zde možnost kontaktovat nejbližší úřad práce či nejrůznější nadace ohledně materiální pomoci. Pracovník podpory vzdělávání se také může podílet na řešení konkrétních případů se školou – ta pak může rodičům pomoci například s obědy pro dítě zdarma nebo poskytnout finanční úlevy u mimoškolních aktivit.

Negativní faktory: časté prožívání stresu

Dospělí, kteří se potýkají s problémem sociálního znevýhodnění, mohou často a z různých důvodů prožívat vysokou míru stresu. Reakce na stres může být provázena negativními pocity, jako je strach, úzkost, pocity beznaděje a bezvýchodnosti. Negativní pocity dospělých se pak mohou snadno přenášet i na jejich děti. Děti za sebou navíc mohou mít prožité psychické trauma – odebrání dítěte z rodiny, přechod do pěstounské péče, zkušenost s násilím, zneužíváním, duševními poruchami nebo závislostmi v rodině. Z toho pak vyplývá náročná komunikace v rodině.

Děti mohou mít také strach z některých učitelů, bojí se do školy, protože v ní zažívají neúspěch. Děti v takových případech trpí nízkým sebevědomím, blokem ze vzdělávání. Pokud do školy docházejí, často odmítají s dospělými komunikovat nebo se na sebe naopak snaží přilákat pozornost za každou cenu, většinou nevhodným způsobem. Někteří učitelé tento strach často (nevědomky) posilují tím, že dítěti v dostatečné míře neposkytují pozitivní zpětnou vazbu a nedávají mu najevo dostatečný zájem. Pro tyto děti je přitom zcela zásadní pozitivní zpětná vazba. Dospělí a učitelé si totiž často

neuvědomují, že každý malý úspěch či malý pokrok, každá malá pochvala jsou pro takové dítě nesmírně cenné. Tyto děti nejvíce oceňují ze strany učitelů empatii, vstřícnost, zájem o svoji osobu. Cítí se pak kompetentnější a hlavně chtěné.

Příklad z praxe:

Ne vždy je to však jednoduchá a krátká cesta. Odbornice z Člověka v tísní zmiňují jeden případ žáka, který se nezapojoval do distanční výuky. Matka žáka pracovala na dlouhé směny v nemocnici a tento žák se jako starší sourozenec musel starat o mladšího a nezbyval mu čas na vlastní výuku. Třebaže se učitel velice snažil, komunikaci s žákem se mu nepodařilo navázat. Pracovník podpory vzdělávání nakonec formou mediace spolu s učitelem a rodinou našel řešení a starší sourozenec získal prostor v odpoledních hodinách, kdy měl čas s učitelem individuálně řešit, co bylo třeba. I to je jedna z možností podpory ze strany pracovníků podpory vzdělávání – mohou pomoci zprostředkovat komunikaci mezi rodinou a školou. Vždy je však důležité nejednat za rodinu, ale pokusit se ji co nejvíce zapojit a podpořit tak její vlastní aktivitu.

Počítačová gramotnost

Uplynulé školní roky spojené s epidemií covidu odhalily problém, který nebyl dlouhá léta až tak patrný: nízkou počítačovou gramotnost u rodin se sociálním znevýhodněním. K překvapení pracovníků podpory vzdělávání se ukázalo, že velké množství rodičů vůbec netušilo, jak funguje internet, neumí si hledat informace, nemá patřičné vybavení. Mnohdy mylně považují službu sociálních sítí Facebook nebo Instagram za samotný internet apod. Ve spojení s online výukou to byl skutečně velký problém, obzvlášť, když většina komunikace mezi školou a rodinou v současnosti probíhá například pomocí online školního systému Bakaláři, nástroje Google Classroom nebo jiných.

Tím, že tyto nástroje bývají hlavním komunikačním kanálem se školou, neměli rodiče během distanční výuky vůbec žádné informace o tom, jak probíhá výuka či o známkách; škola zas netušila, co se s dítětem děje. I v tomto mohou pomoci dobrovolníci: ukázat rodičům, jak dané aplikace fungují, poradit s jejich nainstalováním, přístupem, případně domluvit i jiný komunikační kanál. Také v případě, že dítě vychovávají prarodiče, pro které tento způsob komunikace se školou není proveditelný, je vhodné se domluvit například na pravidelných telefonátech učitele a zákonného zástupce. Vždy záleží na domluvě.

Tip na závěr

Zaujalo vás téma? Ve druhé části dvojdielného podcastu, který budeme publikovat v týdnu od 14. 11. 2022, se dozvíte, jak efektivně komunikovat s žáky z rodin se sociálním znevýhodněním a jak je pozitivně motivovat. Odbornice Člověka z tísní předají i tipy, jak na komunikaci a spolupráci s rodiči, kteří se potýkají s problémem sociálního znevýhodnění.

Bc. Michaela Kučerová, M.A., M.Sc.

Michaela Kučerová | FOTO: APIV B

Bakalářské studium v oboru Arts Management dokončila na Vysoké škole ekonomické, magisterské tituly získala na The London School of Economics and Political Science v oboru Sociální politika a na Erasmus University Rotterdam v oboru Ekonomika kultury a podnikání.

Začínala jako terénní pracovník v Člověku v tísní, kde pracovala s ohroženými dětmi, které měly problémy se zapojením do veřejného vzdělávacího systému. Každodenní náplní její práce bylo navazování komunikace s rodinami, posuzování specifických potřeb, hledání individuálních řešení. Úzce spolupracovala jak s rodinami, tak s dobrovolníky, sociálními pracovníky a učiteli.

Poté působila v Agentuře pro sociální začleňování při Úřadu vlády ČR, kde se podílela na tvorbě komunálních politik v boji proti sociálnímu vyloučení.

V současnosti působí jako vedoucí vzdělávacích služeb sekce Sociální práce v ČR Člověka v tísní (včetně vedení pražské pobočky této sekce). Má na starosti tým 45 vzdělávacích terénních pracovníků a koordinátorů služeb v 7 krajských pobočkách organizace v rámci České republiky. Jako vedoucí pražské pobočky ještě vede tým 16 pedagogických terénních pracovníků za účelem smysluplné podpory ohroženým dětem. Ti mají na starosti mentoring a doučování dětí ze sociálně vyloučených rodin, které obtížně zvládají školu. Také provozují předškolní družinu, organizují výlety a vzdělávací programy o prázdninách.

Mgr. Et Bc. Tereza Dejmalová

Tereza Dejmalová | FOTO: APIV B

Od roku 2016 pracuje pro obecně prospěšnou společnost Člověk v tísni na pozici Pracovnice podpory vzdělávání.

Věnuje se dětem ze sociálně znevýhodněného prostředí, které mají problém zvládnout školní požadavky a kterým se doma nedostává adekvátní pomoci a podpory. Klientské rodiny propojuje s dobrovolníky, kteří pravidelně tyto děti doučují. Součástí její práce je metodická a psychická podpora dobrovolníků, motivace dětí k učení i ke smysluplnému trávení volného času, dále komunikace a spolupráce s rodiči, se školami a dalšími institucemi, se kterými je rodina v kontaktu.

Od roku 2017 do roku 2021 se věnovala v rámci Člověka v tísni také dětem s odlišným mateřským jazykem – vedla skupinové doučování českého jazyka. Cílem jazykové podpory bylo, aby tyto děti zvládly běžnou komunikaci ve škole i požadavky české školy a aby se snadněji, díky ovládnutí jazyka, začlenily do společnosti. V současné době působí nejen na pozici Pracovnice podpory vzdělávání, ale také na pozici administrátorky pražské pobočky Člověka v tísni.

Vystudovala magisterský obor Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů – Francouzský jazyk a Základy společenských věd na PedF UK. Paralelně také vystudovala na Katedře speciální pedagogiky PedF UK bakalářský obor Výchova ke zdraví se zaměřením na vzdělávání – Základy společenských věd se zaměřením na vzdělávání. Již při studiu pedagogické fakulty začala působit jako lektorka francouzského jazyka. Několika let učila francouzštinu děti i dospělé.

Obecně prospěšná společnost Člověk v tísni

Máte zájem navázat spolupráci se vzdělávacími službami Člověka v tísni? Bližší informace, například v jakých regionech je možné čerpat služby, jako je doučování v rodině žáka, najdete zde:

Doučování: podpora a vzdělávání v rodinách: [Doučování \(podpora vzdělávání v rodinách\) - Člověk v tísni \(clovekvitisni.cz\)](https://clovekvitisni.cz)

Další užitečné odkazy:

Zájemci si mohou objednat **bulletin pro školy**, kde najdou užitečné tipy a informace k tématům jako hodnocení ve škole, rozvoj čtenářské gramotnosti, společné vzdělávání, komiks ve výuce nebo rozvoj aktivního občanství. Najdete v něm rozhovory, reportáže i lekce do výuky: [Bulletin pro školy - Člověk v tísni \(clovekvitisni.cz\)](https://clovekvitisni.cz)

Vzdělávací program Varianty nabízí prakticky zaměřené vzdělávací kurzy pro učitele a asistenty pedagoga: [Vzdělávací program Varianty - Člověk v tísni \(clovekvitisni.cz\)](https://clovekvitisni.cz)

Publikace [Program podpory vzdělávání v rodinách](#) je určena pracovníkům školských úřadů, **pedagogům škol**, speciálním pedagogům, sociálním a terénním pracovníkům i zájemcům o dobrovolnickou službu v programu doučování. **Všichni zájemci o téma doučování dětí v rodinách v ní najdou odpovědi na otázky spojené s praktickým průběhem a metodickým obsahem služby.**

**Financováno
Evropskou unií**
NextGenerationEU

**Národní
plán
obnovy**

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

30. PODCAST 31: Efektivní pomoc pro děti se sociálním znevýhodněním

Pomoc dětem z rodin se sociálním znevýhodněním je vždy během na dlouhou trať. Alfou a omegou úspěchu je fungující komunikace, a to především mezi rodinou a školou. Jakým způsobem komunikaci a spolupráci s rodinou zlepšit? A jak posilovat školní motivaci u těchto dětí? Nejen to se dozvíte ve druhé části dvojdielného podcastu Zapojme všechny na téma vzdělávání dětí z rodin se sociálním znevýhodněním s Michaelou Kučerovou a Terezou Dejmalovou z obecně prospěšné společnosti Člověk v tísni.

[Přehrát video](#)

V **1. dílu podcastu** Zapojme všechny Michaela Kučerová a Tereza Dejmalová z obecně prospěšné společnosti Člověk v tísni přiblížily problematiku vzdělávání žáků z rodin se sociálním

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

znevýhodněním a pojmenovaly hlavní problémy, se kterými se pracovníci podpory vzdělávání a také dobrovolníci doučující v domově žáka setkávají. V dnešním 2. dílu podcastu se spolu s redaktorkou Adélou Pospíchalovou více zaměří na konkrétní podporu a možnosti, jak zefektivnit spolupráci mezi odbornými pracovníky, rodinou a školou, a především jak zlepšit komunikaci mezi všemi stranami.

Jak zefektivnit pomoc dětem z rodin se sociálním znevýhodněním

Organizace Člověk v tísni nabízí rodičům i dětem zejména dlouhodobé individuální doučování v domácím prostředí, které zajišťují dobrovolníci. Pomoc odborných pracovníků z Člověka v tísni ale není omezena pouze na službu doučování. Žáci i jejich rodiny potřebují podporu ve všech krocích spojených se vzděláváním – je proto třeba budovat komunikaci odborných pracovníků s rodinami samotnými i se školami, podpořit komunikaci mezi učiteli a rodiči navzájem, podpořit volnočasové aktivity žáků aj. Tento druh podpory v rámci organizace Člověk v tísni zajišťují tzv. pracovníci podpory vzdělávání a do určité míry se na ní podílejí také dobrovolníci.

Rodinné zázemí

Kazuistika 1 - Žákyně 2. stupně základní školy

Dívka na 2. stupni základní školy měla dlouhodobě problémy s docházkou, cítila se ztracená, zbytečná. Vršila jeden neúspěch za druhým, včetně opravné zkoušky v 8. třídě. Do rodiny začal docházet dobrovolník, dívce se postupně zlepšil prospěch v matematice i češtině a snížila se její absence ve škole. Před zapojením dobrovolníka měla žákyně v plánu zanechat školní docházky hned po absolvování ZŠ a jít pracovat (mj. i proto, aby pomohla rodině ve finanční tísni). Díky jeho intervenci se podařilo dívku a následně i její rodinu přesvědčit, aby zkusila pokračovat na odborném učilišti. Zvolila si kadeřnický obor, a zvýšila tak šanci na své budoucí uplatnění.

Klíčovou roli sehrála přítomnost dobrovolníka mimo jiné tím, že dívka měla poprvé v životě pocit, že má smysl se snažit, že se o její školní výsledky někdo zajímá. Dobrovolník jí ukázal jinou cestu, podpořil ji, například ji doprovodil na den otevřených dveří na učiliště, které dívku nadchlo.

Klíčový je zájem rodičů o vzdělání dítěte

Rodiče hrají klíčovou roli v rozvoji a vzdělávání každého dítěte. Pokud tuto funkci neplní, děti obvykle nevidí důvod, proč by se měly snažit, o to víc, když rodiče dítě (často nevědomky) demotivují nevhodnými poznámkami typu „takhle z tebe nic nebude“ anebo „musíš se přece víc snažit a víc u toho učení sedět“, přičemž ale dítěti žádný konkrétnější návod neposkytují (často nemusí mít ani žádnou přesnější představu, jak by měla vypadat příprava do školy apod).

Takto demotivované dítě volá nejrůznějším způsobem o pozornost – ve škole provokuje, zlobí, neúspěchy se postupně podepisují na jeho sebedůvěře, dítě se začne ze strachu z dalšího selhání bát

chodit do školy. Pokud nemá štěstí na vstřícného učitele, skončí v začarovaném kruhu, ze kterého se špatně hledá cesta ven. Kázeňské tresty ani horší známky jako motivační faktor nefungují.

Zázrak jménem pozitivní motivace

Dítě potřebuje pozitivní vzor a pozornost. Již mnohokrát pozitivně zapůsobil vzor v podobě dobrovolníka/dobrovolnice. Pokud má dítě k dobrovolníkovi důvěru, ochotně spolupracuje, stojí o jeho zpětnou vazbu a názor, samo přichází s vlastní iniciativou, je aktivní ve svém přístupu.

Jak pracovat s časovou osou budoucnosti?

Při stanovování cílů ve vzdělávání je vždy klíčový krátkodobý výhled, například lepší známka z testu z matematiky. Dítě si dokáže jen obtížně představit vzdálenou budoucnost, proto jej ani tolik nezajímá, jestli se v dospělosti stane nebo nestane doktorem či právníkem. Děti také mohou snadno nalézat příklady ze svého okolí, kdy vzdělání nebylo podmínkou úspěchu, například u známých influencerů, youtuberů, umělců nebo sportovců. Je proto vhodné s dětmi mluvit o krátkodobých cílech, které si dokážou představit a kterých mohou v krátkodobém horizontu reálně dosáhnout. Rozvíjení dlouhodobější motivace by mělo přicházet teprve postupně – ve chvíli, kdy si dítě opakovaně ověřilo, že může úspěšně dosahovat krátkodobých dílčích cílů. Vždy funguje pochvala a ocenění ze strany dospělého, ale měla by být spojená s konkrétním úspěchem a konkrétní prací. U dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí je vždy namísto trpělivost. Zlepšení přichází pomalu a dlouho nemusí být vidět. Dobré je dítě chválit i za malé pokroky, za změnu přístupu i snahu.

Informovanost učitele o zázemí žáka je základem

Pracovníkům podpory vzdělávání a dobrovolníkům se také osvědčila včasná komunikace s učitelem či školou. Ti mnohdy nemusí tušit, v čem spočívá hlavní problém. Ve třídě mají žáka, který nechce spolupracovat, chodí do školy nepřipravený anebo chodí opakovaně za školu. Učitel se někdy může domnívat, že problém spočívá buď v osobnosti žáka, anebo v jeho podprůměrných schopnostech či v postoji rodičů vůči škole. Mnohdy jsou to ale zejména vnější okolnosti, které mají zásadní vliv na úspěšnost žáka ve škole. Pro učitele může být zcela novou informací, když se dozví, že dítě například bydlí na ubytovně, kde chybí internetové připojení, anebo se často stěhuje s rodiči z jednoho pronájmu do druhého, či se v jedné garsoniére dělí o pracovní stůl s pěti dalšími lidmi.

Komunikace mezi rodinou a školou

Pomoc žákům stojí a padá na zapojení rodičů. Ti by se měli zajímat o to, co se ve škole děje. Bohužel tomu tak často není a rodiče se školou v podstatě nekomunikují. Důvodů může být celá řada:

- rodiče sami často mají negativní zkušenost ze školy, necítí se tam proto dobře;
- schůzky probíhají ve formátu, který rodič může vnímat jako stresující: např. třídní učitel, ředitel, školní psycholog, výchovný poradce a proti nim rodič;
- rodiče si jsou vědomi toho, že dítěti neumí pomoci a že ve vzdělávání jejich dítěte selhávají, z důvodů pocitů viny se mohou komunikaci a spolupráci se školou vyhýbat;

- rodič se může vyhýbat komunikaci z důvodu vnímaných vlastních nedostatků, jako je neschopnost napsat gramaticky správně e-mail, neporozumění školskému systému, výuce, učivu apod.;
- rodiče čeká ve škole schůzka z důvodu řešení kázeňských problémů nebo výukových obtíží jejich dítěte – rodič může mít v takovém případě tendenci vyhnout se schůzce – může se obávat kritiky, potenciálně konfliktní situace anebo nemá představu, jak situaci řešit.

Přítomnost pracovníka podpory vzdělávání a dobrovolníka v procesu komunikace rodiny a školy je vždy prospěšná. Osvědčilo se, když hned na začátku spolupráce s rodiči naváže tzv. pracovník podpory vzdělávání kontakt se školou – osloví učitele, pomůže nastavit formu komunikace a předávání informací ohledně výuky žáka ve škole a ohledně individuálního doučování v domově žáka. Dobrovolníka pak následně může propojit s učitelem dítěte.

Tento přístup se ukázal jako klíčový v době distanční výuky. Pracovník podpory vzdělávání mohl například ukázat rodičům, jak fungují školní online systémy (Bakaláři, Škola OnLine apod.) a jak s nimi pracovat, mohl rodiče naučit, jak napsat e-mail učiteli apod.

Slovníček pojmů

Rodina se sociálním znevýhodněním je poměrně široký pojem, který zahrnuje rodiny ohrožené nízkým příjmem, nezaměstnaností, nejistotou zaměstnání, rodiny, které mají problémy s bydlením (často se stěhují nebo na malém prostoru bydlí mnoho lidí najednou). Zároveň sem spadají i malé rodiny, většinou samoživitelek nebo samoživitelů, kteří musí vyjít s jedním příjmem. Pro většinu těchto rodin bývá společným rysem nízké vzdělání rodičů (buď základní nebo nedokončené střední). Děti v těchto rodinách se obvykle nemohou spolehnout na systematickou podporu ze strany rodičů. Důvody nízké míry podpory mohou být různé: nezájem, vzdělání není vnímáno jako hodnota, nedostatek času či financí, nedostatečné vzdělání aj.

Další informace:

[Definici pojmu sociální znevýhodnění](#) najdete například v Katalogu podpůrných opatření pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu zdravotního nebo sociálního znevýhodnění (© 2015–2022 Univerzita Palackého v Olomouci).

Tipy pro učitele

Na mnoha školách už několik let funguje forma setkávání, jíž se říká například tripartita nebo triáda. Jedná se o schůzku učitele se žákem a rodičem/rodiči, kde může učitel s rodinou individuálně probrat vše, co se týká vzdělávání jejich dítěte v určitém časovém období. Rodič se na těchto schůzkách cítí obvykle mnohem lépe, než když je zván „na kobereček do ředitelny“ či schůzku, kde jej společně čeká hned několik osob (např. učitel, školní poradce a zástupce), případně když se problémy jeho dítěte řeší před ostatními rodiči na společných třídních schůzkách. Pokud do rodiny dochází dobrovolník, nebývá na škodu přizvat i jeho. Může pomoci rodině tlumočit, na co je třeba se zaměřit, případně to rodičům konkrétně ukázat.

Bc. Michaela Kučerová, M.A., M.Sc.

Michaela Kučerová | FOTO: APIV B

Bakalářské studium v oboru Arts Management dokončila na Vysoké škole ekonomické, magisterské tituly získala na The London School of Economics and Political Science v oboru Sociální politika a na Erasmus University Rotterdam v oboru Ekonomika kultury a podnikání.

Začínala jako terénní pracovník v Člověku v tísní, kde pracovala s ohroženými dětmi, které měly problémy se zapojením do veřejného vzdělávacího systému. Každodenní náplní její práce bylo navazování komunikace s rodinami, posuzování specifických potřeb, hledání individuálních řešení. Úzce spolupracovala jak s rodinami, tak s dobrovolníky, sociálními pracovníky a učiteli.

Poté působila v Agentuře pro sociální začleňování při Úřadu vlády ČR, kde se podílela na tvorbě komunálních politik v boji proti sociálnímu vyloučení.

V současnosti působí jako vedoucí vzdělávacích služeb sekce Sociální práce v ČR Člověka v tísní (včetně vedení pražské pobočky této sekce). Má na starosti tým 45 vzdělávacích terénních pracovníků a koordinátorů služeb v 7 krajských pobočkách organizace v rámci České republiky.

Jako vedoucí pražské pobočky ještě vede tým 16 pedagogických terénních pracovníků za účelem smysluplné podpory ohroženým dětem. Ti mají na starosti mentoring a doučování dětí ze sociálně vyloučených rodin, které obtížně zvládají školu. Také provozují předškolní družinu, organizují výlety a vzdělávací programy o prázdninách.

Mgr. Et Bc. Tereza Dejmalová

Tereza Dejmalová | FOTO: APIV B

Od roku 2016 pracuje pro obecně prospěšnou společnost Člověk v tísni na pozici Pracovnice podpory vzdělávání.

Věnuje se dětem ze sociálně znevýhodněného prostředí, které mají problém zvládnout školní požadavky a kterým se doma nedostává adekvátní pomoci a podpory. Klientské rodiny propojuje s dobrovolníky, kteří pravidelně tyto děti doučují. Součástí její práce je metodická a psychická podpora dobrovolníků, motivace dětí k učení i ke smysluplnému trávení volného času, dále komunikace a spolupráce s rodiči, se školami a dalšími institucemi, se kterými je rodina v kontaktu.

Od roku 2017 do roku 2021 se věnovala v rámci Člověka v tísni také dětem s odlišným mateřským jazykem – vedla skupinové doučování českého jazyka. Cílem jazykové podpory bylo, aby tyto děti zvládly běžnou komunikaci ve škole i požadavky české školy a aby se snadněji, díky ovládnutí jazyka, začlenily do společnosti. V současné době působí nejen na pozici Pracovnice podpory vzdělávání, ale také na pozici administrátorky pražské pobočky Člověka v tísni.

Vystudovala magisterský obor Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů – Francouzský jazyk a Základy společenských věd na PedF UK. Paralelně také vystudovala na Katedře speciální pedagogiky PedF UK bakalářský obor Výchova ke zdraví se zaměřením na vzdělávání – Základy společenských věd se zaměřením na vzdělávání. Již při studiu pedagogické fakulty začala působit jako lektorka francouzského jazyka. Několika let učila francouzštinu děti i dospělé.

Obecně prospěšná společnost Člověk v tísni

Máte zájem navázat spolupráci se vzdělávacími službami Člověka v tísni? Bližší informace, například v jakých regionech je možné čerpat služby, jako je doučování v rodině žáka, najdete zde:

Doučování: podpora a vzdělávání v rodinách: [Doučování \(podpora vzdělávání v rodinách\) -](#)

[Člověk v tísní \(clovekvtsni.cz\)](https://clovekvtsni.cz)**Další užitečné odkazy:**

Zájemci si mohou objednat **bulletin pro školy**, kde najdou užitečné tipy a informace k tématům jako hodnocení ve škole, rozvoj čtenářské gramotnosti, společné vzdělávání, komiks ve výuce nebo rozvoj aktivního občanství. Najdete v něm rozhovory, reportáže i lekce do výuky: [Bulletin pro školy](https://bulletin-pro-skoly.cz) – [Člověk v tísní \(clovekvtsni.cz\)](https://clovekvtsni.cz)

Vzdělávací program Varianty nabízí prakticky zaměřené vzdělávací kurzy pro učitele a asistenty pedagoga: [Vzdělávací program Varianty](https://vzdelavaci-program-varianty.cz) – [Člověk v tísní \(clovekvtsni.cz\)](https://clovekvtsni.cz)

Publikace [Program podpory vzdělávání v rodinách](https://program-podpory-vzdělávání-v-rodinách.cz) je určena pracovníkům školských úřadů, **pedagogům škol**, speciálním pedagogům, sociálním a terénním pracovníkům i zájemcům o dobrovolnickou službu v programu doučování. **Všichni zájemci o téma doučování dětí v rodinách v ní najdou odpovědi na otázky spojené s praktickým průběhem a metodickým obsahem služby.**

Další užitečné odkazy k tématu žák se sociálním znevýhodněním ze Zapojmevšechny.cz:

[Sociální znevýhodnění nesmí být překážka pro vzdělávání dětí | Zapojmevšechny.cz \(zapojmevsechny.cz\)](https://socialni-znevychodneni-nesmi-byt-prekazka-pro-vzdelavani-deti-zapojmevsechny.cz)

[Triády, sebehodnocení a vrstevnické hodnocení v praxi | Zapojmevšechny.cz \(zapojmevsechny.cz\)](https://triady-sebehodnoceni-a-vrstevnické-hodnoceni-v-praxi-zapojmevsechny.cz)

**Financováno
Evropskou unií**
NextGenerationEU

**Národní
plán
obnovy**

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY